

Krister
Björklund

”Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa”

Yksintulleiden alaikäisten
pakolaisten kotoutuminen
Varsinais-Suomessa

Krister Björklund

**”Haluan koulutusta,
haluan työtä ja elämän
Suomessa”**

**Yksintulleiden alaikäisten
pakolaisten kotoutuminen
Varsinais-Suomessa**

Siirtolaisuusinstituutti

Turku

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Pakolaisrahasto

Pakolaisten auttamiseksi

Euroopan unionin Pakolaisrahasto on osallistunut hankkeen rahoitukseen.

Copyright © Krister Björklund & Siirtolaisuusinstituutti

Julkaisija:

Siirtolaisuusinstituutti

Eerikinkatu 34, 20100 Turku

<http://www.siirtolaisuusinstituutti.fi>

Kirjan taitto ja kansi: Jouni Korkiasaari

Kuvat: Halaten-projekti ja freeimages.com

ISBN 978-952-5889-72-7 (nid.)

ISBN 978-952-5889-73-4 (eBook/PDF)

ISSN 0356-9659

Kirjapaino:

Painosalama, Turku 2014

Krister Björklund

”Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa”

**Yksintulleiden alaikäisten
pakolaisten kotoutuminen
Varsinais-Suomessa**

Siirtolaisuusinstituutti

Turku

Sisällys

Summary	6
Esipuhe	7
1. Tutkimuksen tausta	9
2. Tutkimuksen tavoitteet	15
3. Tutkimusmenetelmä	17
4. Yksintulevaa alaikäistä koskevat määritelmät, periaatteet ja käytäntö	21
5. Kotouttaminen ja kotoutuminen	29
5.1 Kotouttaminen	29
5.2 Kotoutuminen	34
5.3 Koulutuspolku	35
5.4 Perheenyhdistäminen	44
6. Yksintulleiden vastaanotto Varsinais-Suomessa – haparoinnista hallintaan	49
7. Pakolaiseksi lapsuuden ja aikuisuuden välimaastossa	55
7.1 Alkuaika Suomessa	55
7.2 Vaikenemisen strategia	57
7.3 Sitkeitä sissejä	61
7.4 Näkymättömät nuoret	64
8. Mitä aikuistuneille yksintulleille kuuluu tänään?	69
8.1 Navigointia ilman karttaa	69
8.2 Yhteenkuuluvuus haussa	71
8.3 Itsenäistymisen haasteet	74
8.4 Pakko pärjätä	78
9. Yhteenvedo ja johtopäätökset	81
Kirjallisuus	87

Summary

The yearly number of unaccompanied refugee minors (URM) seeking asylum in Finland has fluctuated between 100 and 700 during the last 30 years. The main countries of origin of these URMs have been Iraq, Somalia and Afghanistan. After receiving asylum, the minors face many challenges adapting to life in Finland. Since the tightening of the rules for family reunification in 2011, most URMs cannot get their parents to Finland, which is major stress factor adding to their plight.

Most of the research concerning URMs in Finland has focused on the reception process and the early experiences of the minors, e.g. in group homes. Less is known about how they manage on their own after reaching adulthood. This report sheds light on the situation of former URMs in the Turku region in Finland: their integration, their education and occupation, their social life and their coping with the challenges in daily life. One of the main findings of this research is that the support they received as minors was sufficient with little need for improvement. Some critic was voiced regarding education, that it was difficult to learn Finnish well enough for studies on a higher level and the language skill sufficed only for vocational training. It was also difficult to find a job notwithstanding good qualifications. In general the resilience and determination of the former URMs was seen as a contributive factor to success in life.

Esipuhe

Ilman vanhempia Suomeen saapuvat lapset ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä turvapaikanhakijoiden joukossa. Lapsilla voi olla erittäin vaikeita kokemuksia kotimaassaan, he ovat turvattomia, yksinäisiä ja heidän elämänsä vaikuttaa etenkin se, että he ovat ilman vanhempien tukea Suomessa. *HALATEN – Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen* -hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena on ollut tutkia nyt jo aikuistuneiden nuorten kokemuksia ja heidän saamiaan palveluja kotoutumisprosessin aikana, aina maahantulosta oleskeluluvan saamiseen ja itsenäiseen asumiseen asti Varsinais-Suomessa. Tämän ohella on tutkittu myös nuoria kohtaavien työntekijöiden ja viranomaisten näkemyksiä kohderyhmän kotoutumisprosessiin liittyvien palvelujen kehittämistarpeista kunnissa. Siirtolaisuusinstituutti vastaa hankkeen tutkimuksellisesta osuudesta. Instituutti kuuluu kansainväliseen *the Nordic Network for Research Cooperation on Unaccompanied Refugee Minors (NordURM)* -verkostoon, jonka tavoitteena on vahvistaa tutkimusyhteistyötä liittyen ilman huoltajaa tulleisiin pakolaislapsiin.

Tutkimuksessa tuodaan esille, että yksintulleiden pakolaislasten muuttovirassa on ollut vuositasolla vaihteluita, ja vuosi 2008 on ollut huippuvuosi. Tällä tutkimuksen kohderyhmällä on omat erityistarpeensa, jotka on tärkeä huomioida Suomeen kotoutumisessa. Nuoret tarvitsevat muun muassa lisää henkilökohtaista tukea käytännön arkeen ja oman elämänsä hallintaan liittyvissä kysymyksissä. Lisäksi kielen oppiminen, kontaktit kantaväestöön sekä koulutuspolut ja niiden toivottava joustavuus nostetaan tutkimuksessa esiin.

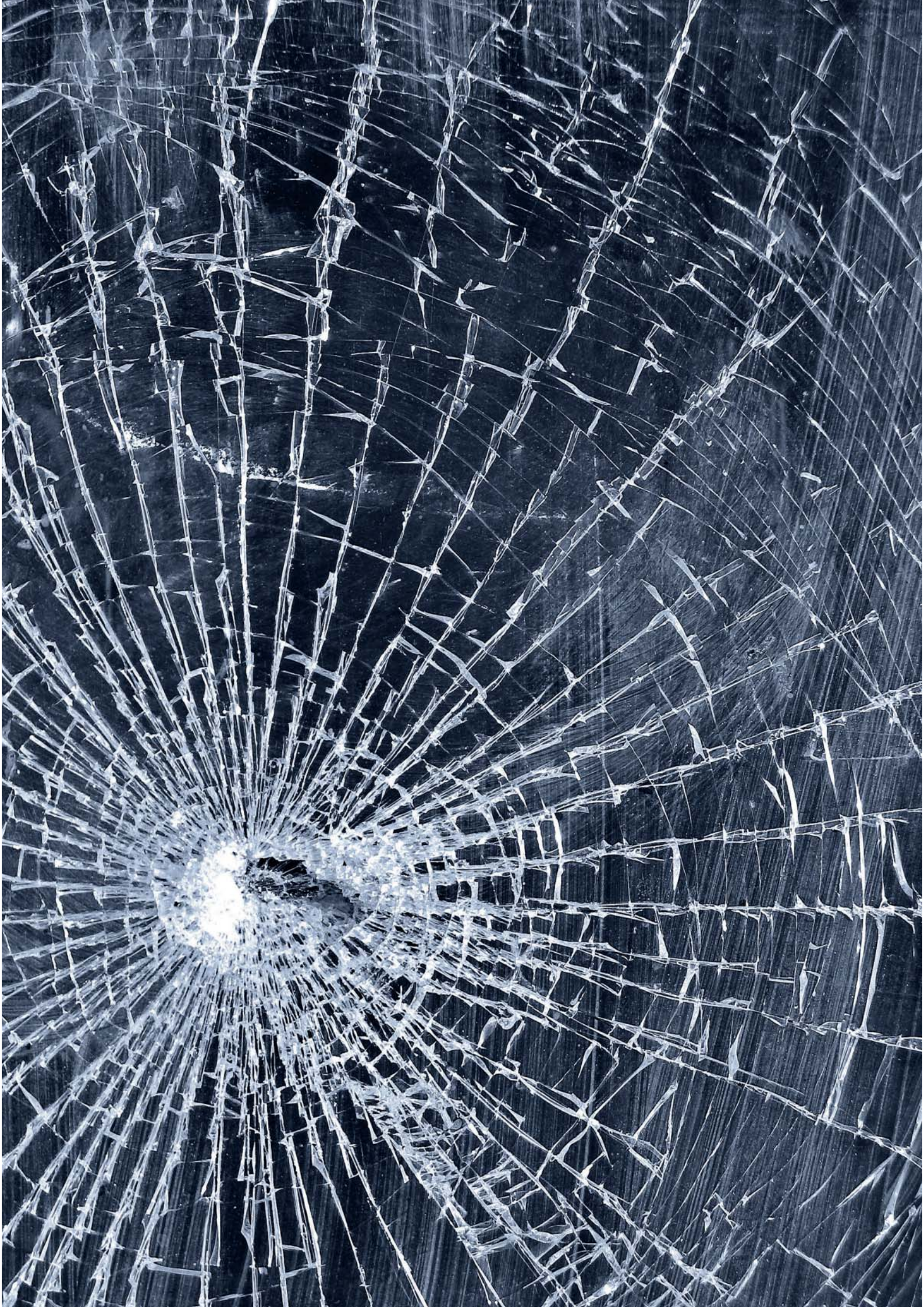
Hanketta on rahoittanut Sisäasianministeriö/Euroopan pakolaisrahasto, jolle haluan esittää kiitokset. Kiitän hanketta koordinoinutta Turun ammattikorkeakoulua ja muita hankepartnereita erinomaisesta yhteistyöstä, samoin kuin vanhempaa tutkijaa Krister Björklundia tutkimuksen tekemisestä. Kiitokset osoitan myös tutkimukseen osallistuneille sekä niille henkilöille ja tahoille, jotka ovat edesauttaneet tutkimuksen eteenpäin viemisen. Julkaisun on taittanut tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari. Esitän hänelle kiitokseni.

Turussa 30.6.2014

Elli Heikkilä

Tutkimusjohtaja

Siirtolaisuusinstituutti

Maahanmuutto Suomeen on monitahoinen ilmiö. Tärkein maahanmuuton syy on perheside ja seuraavina tulevat työnteko sekä opiskelu. Turvapaikanhakijat ja kiintiöpakolaiset ovat neljänneksi suurin ryhmä, joka on hyvin heterogeeninen. Siitä löytyvät ne ihmiset, jotka maahanmuuttajina ovat kaikkein vaikeimmassa asemassa. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) mukaan 7,6 miljoonaa ihmistä joutui pakolaisiksi vuonna 2012. Pakolaisten määrä on nyt (2014) korkeimmillaan sitten vuoden 1994. YK:n raportin mukaan vuoden 2013 puolivälissä 60 prosenttia kaikista maailman pakolaisista tuli viidestä maasta: Afganistanista, Syyriasta, Somaliasta, Sudanista ja Kongon demokraattisesta tasavallasta (UNHCR 2014).

Suomi on täysmittaisesti sitoutunut soveltamaan YK:n vuonna 1951 laatimaa ja vuonna 1967 laajennettua sopimusta pakolaisten oikeudellisesta asemasta, ja siten velvollinen vastaanottamaan turvapaikanhakijat ja selvittämään heidän suojelun tarpeensa. Suomeen tulevien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrä on pieni verrattuna muihin Pohjoismaihin ja useisiin muihin Euroopan maihin. Ajanjaksona 2011–2013 heitä on saapunut Suomeen noin 3 000 vuodessa (Maahanmuuttovirasto 2014).

Suomeen otetaan pakolaiskiintiöön henkilöitä, jotka YK:n pakolaisasiain päävaltuutettu UNHCR on katsonut pakolaisiksi. Vuodesta 2001 alkaen Suomeen otettavien kiintiöpakolaisten määrä on ollut 750 henkilöä vuodessa. Suomi on päättänyt kasvattaa vuoden 2014 pakolaiskiintiötä Syyrian pitkittyneen konfliktin vuoksi. Suomen on tarkoitus vastaanottaa vuonna 2014 yhteensä 500 syyrialais-pakolaista (Maahanmuuttovirasto 2014).

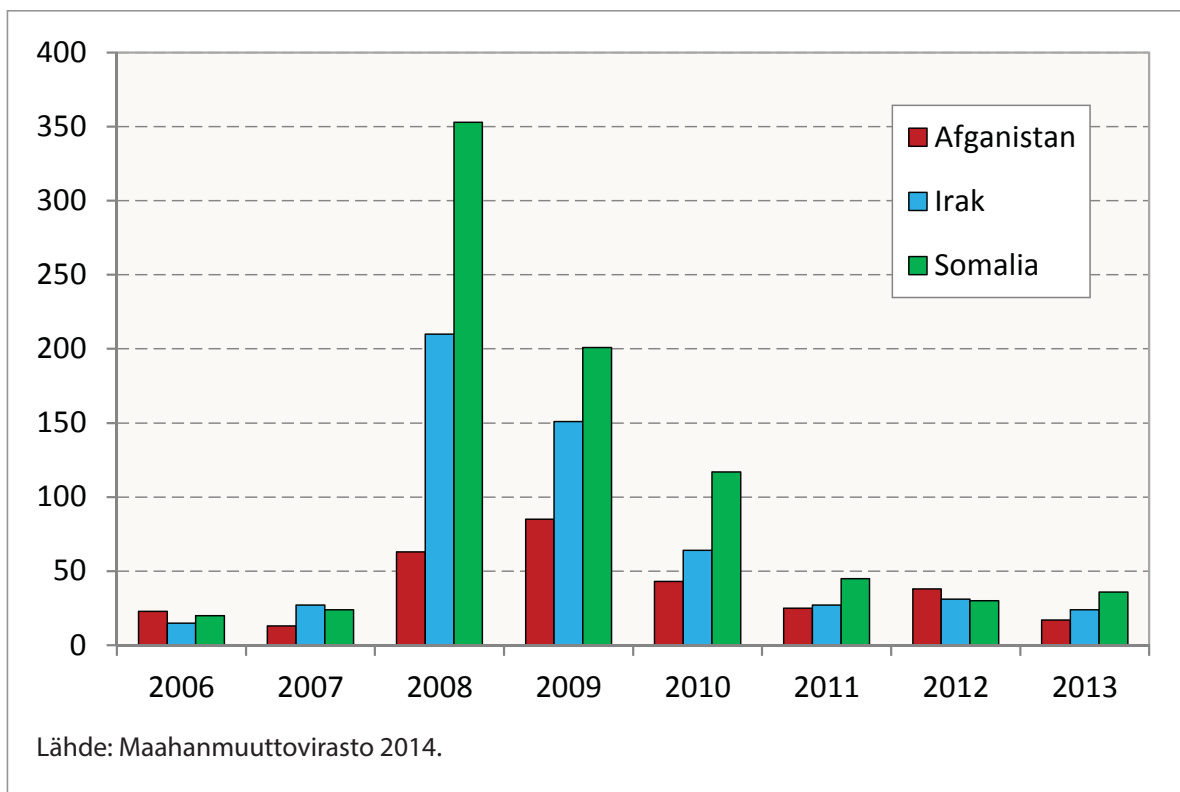
Vuonna 2013 turvapaikanhakijoita tuli Suomeen 3 238, pääosin samoista maista kuin aikaisempina vuosina. Eniten hakijoita saapui Irakista (819 henkilöä), Venäjältä (246 henkilöä) ja Somaliasta (217 henkilöä). Erityisen haavoittuvan ryhmän muodostavat alaikäiset (alle 18-vuotiaat) turvapaikanhakijat, jotka saapuvat

ilman vanhempiaan tai muita virallisia huoltajiaan toiseen maahan hakemaan turvapaikkaa. Vuonna 2012 yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kokonaismäärä Euroopassa oli 13 320 (Eurostat 2014).

Ruotsi oli suurin alaikäisten yksintulleiden vastaanottaja, sinne hakijoita oli vuonna 2012 yhteensä 3 580. Toiseksi eniten saapui Saksaan: 2 095 alaikäistä yksintullutta. Suomesta haki samana vuonna turvapaikkaa 156 ilman huoltajaa tullutta alaikäistä, joten Suomi ei ole kovin houkutteleva kohde. Yhteensä vuonna 2013 koko maassa arvioitiin asuvan yli 4 000 yksintullutta pakolaistaustaista (Maahanmuuttovirasto 2014). Vanhimmat heistä ovat jo ehtineet yli 40 vuoden ikään.

Useimmat yksintulleet ovat olleet lähtöisin Somaliasta, Irakista ja Afganistanista (Kuva 1). Joinakin vuosina muistakin maista on hetkellisesti saapunut suurempia määriä turvapaikanhakijoita, mutta nämä kolme maata ovat pitkään olleet kärjessä.

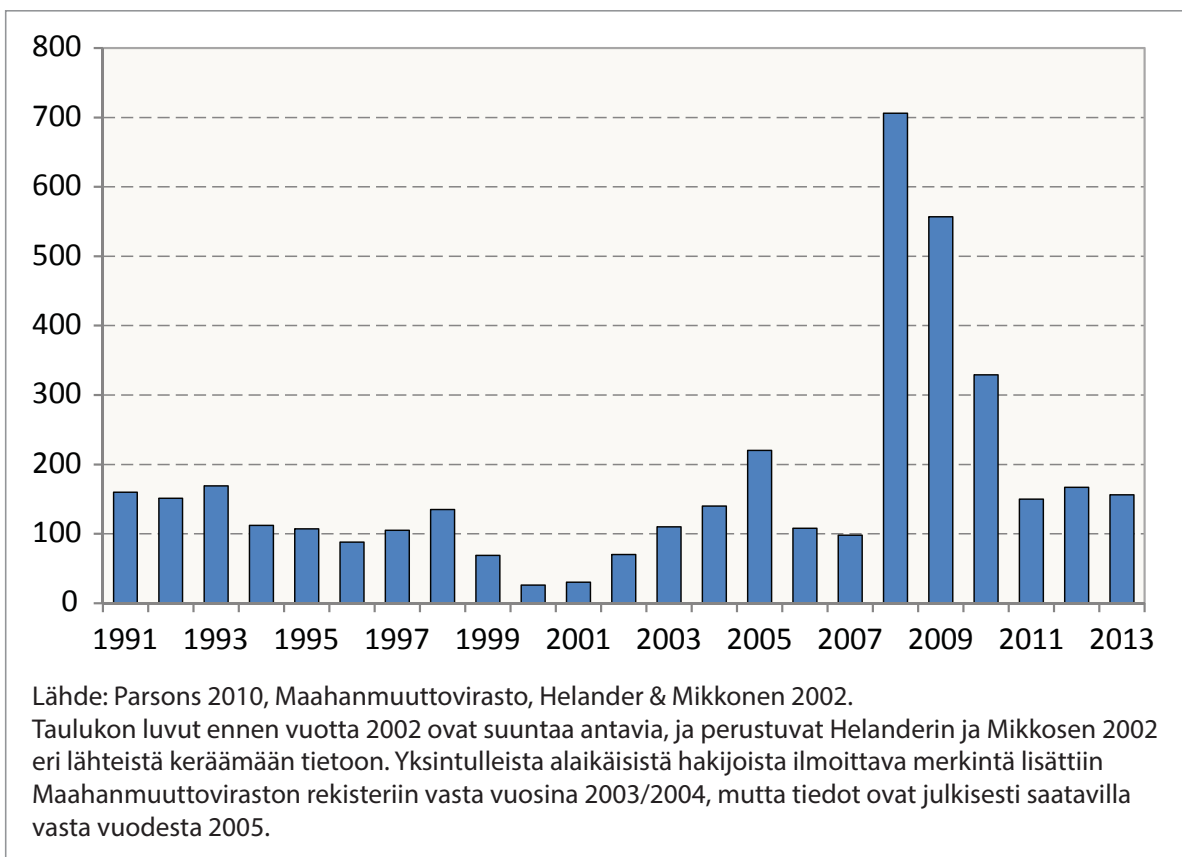
Kun turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa lisääntyi 1990-luvun alussa, vastaanottokeskuksissa todettiin pian, että tulijoiden joukossa oli alaikäisiä lapsia ja nuoria ilman laillista huoltajaa tai vastuullista aikuista. Vastaanottoon suunnattiin resursseja ja alaikäisille kehitettiin aikuisista erillinen vastaanottojärjestelmä (Qvist 2010). Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä pysyi pitkään pienenä, mutta kasvoi voimakkaasti vuonna 2008 (Kuva 2). Siihen oli useampia syitä sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Osaksi kasvu

Kuva 1. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden saapumisvuosi ja suurimmat kansalaisuusryhmät Suomessa 2006–2013.

oli seuraus yleensäkin kaikkien turvapaikanhakijoiden lisääntyneestä määrästä. Muita syitä haettiin julkisuudessa erityisesti ankkurilapsitoiminnasta, kun alaikäinen hakee turvapaikkaa saadakseen myöhemmin perheensä Suomeen. Helsingin Sanomat otsikoi 18.10.2008 ”Suomeen tulvii alaikäisiä turvapaikanhakijoita”. Lehti siteerasi viranomaisia, jotka viittasivat tehokkaasti organisoituun salakuljetukseen. Lehden mukaan heidät on lähetetty ankkurilapsiksi hakemaan perheen yhdistämistä Suomeen. Tähän aikaan Suomi ainoana EU-maana maksoi jälkepäin tulevien perheenjäsenten matkakulut, joka todennäköisesti oli osasyy alaikäisten maahanmuuttoaaltoon. Yhtenä syynä saattoi myös olla Ruotsin tiukentunut turvapaikkapolitiikka. On mahdollista, että Suomeen tultiin siinä toivossa, että tänne olisi helpompi saada oleskelulupa.

Asiasta kirjoitettiin paljon julkisuudessa, sillä epäiltiin joukossa olevan iästään valheellista tietoa antaneita nuoria (Yksintulleet 2009; Helsingin Sanomat 2008). Sisäasiainministeriön vuonna 2009 tekemässä selvityksessä (Näkökulmia turvapaikkapolitiikkaan 2009) ehdotettiin useita tiukennuksia Suomen turvapaikkapolitiikkaan. Uusi laki tuli voimaan 1.8.2010. Siihen sisältyi säännökset alaikäisten iän oikeuslääketieteellisestä selvittämisestä. Jos on olemassa ilmeisiä perusteita epäillä ulkomaalaisen antamien ikätietojen luotettavuutta, voidaan tehdä oikeuslääketieteellinen ikätutkimus. Osallistuminen on vapaaehtoista,

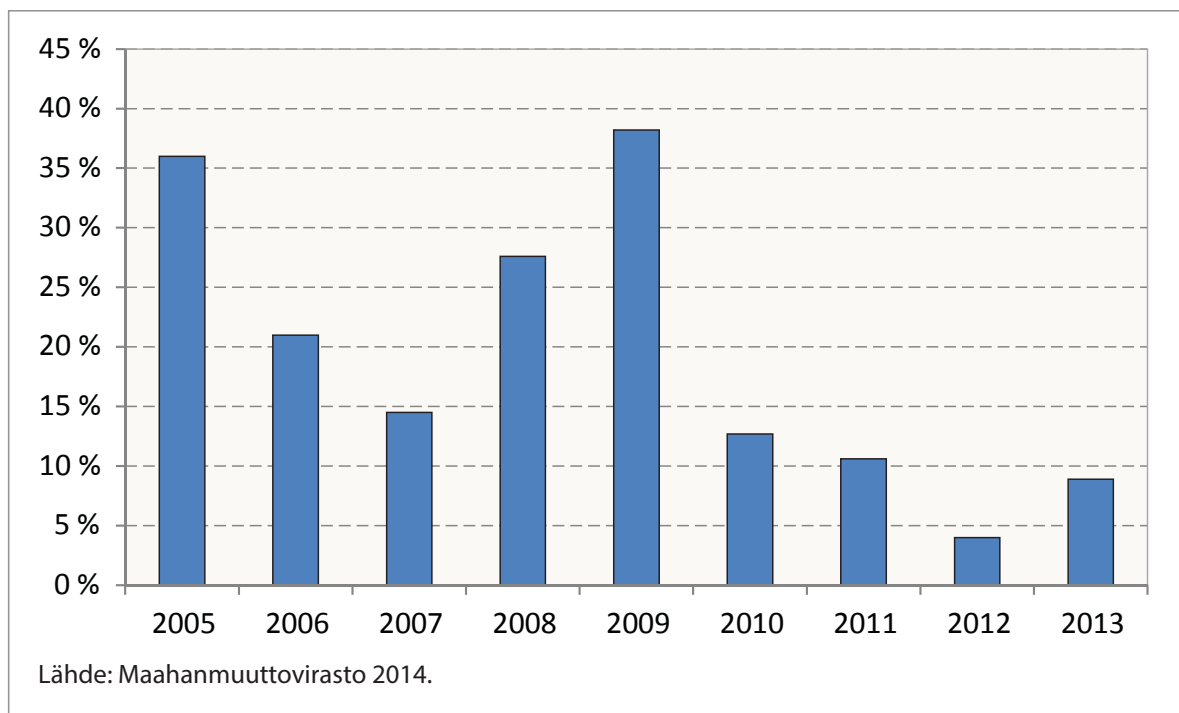
Kuva 2. Yksintulleet turvapaikanhakijat vuosina 1991–2013.

mutta kieltäytymisestä seuraa, että henkilöä kohdellaan täysi-ikäisenä (Ulko-maalaislaki 6 a § 2010).

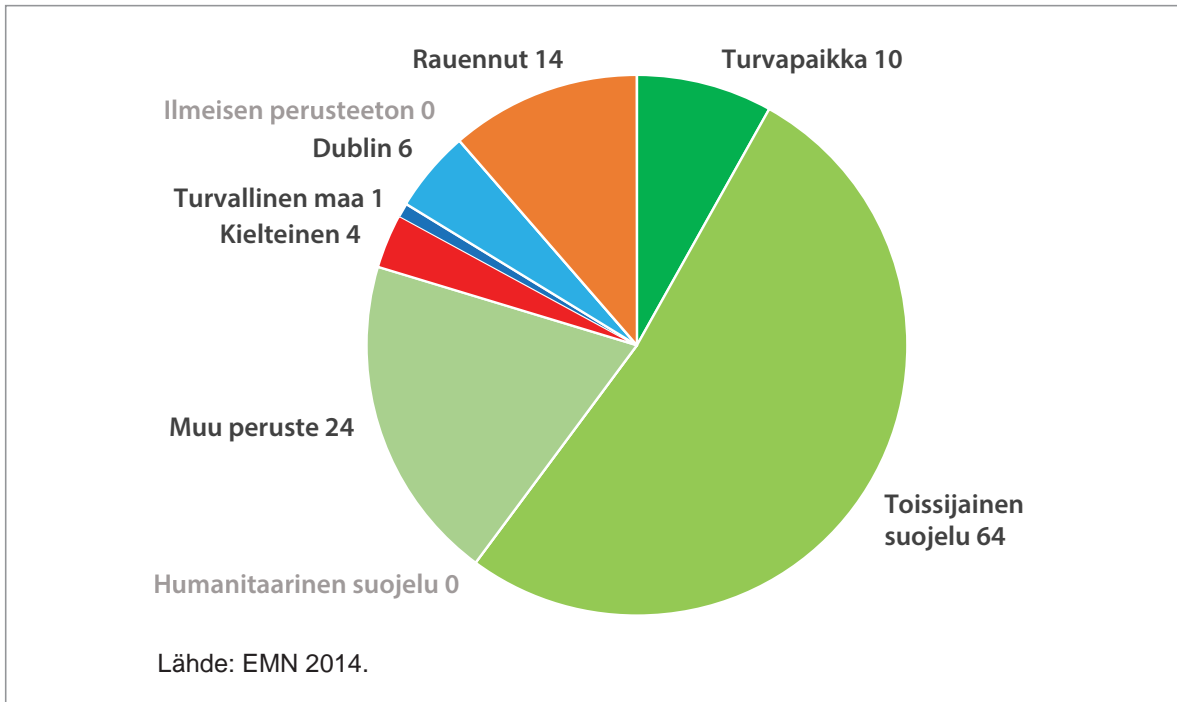
Jo ennen lain voimaantuloa iänmäärityslausuntojen määrä oli moninkertais-tunut: kun niitä vuonna 2008 oli annettu yhteensä 8 kappaletta, niin seuraavan vuoden lokakuuhun mennessä niiden määrä oli jo noussut 92:een. Lakimuutokses-sa tiukennettiin myös perheenyhdistämisen ehtoja (Parsons 2010). Tätä seurasi yksintulleiden turvapaikanhakijoiden määrän jyrkkä lasku.

Suurin osa alaikäisistä yksintulleista on saanut myönteisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa. Useimmat kielteiset päätökset on tehty Dublin II -asetuksen perusteella, tai koska hakijan on todettu olevan täysi-ikäinen (Kuva 3).

Alaikäisille on harvemmin myönnetty turvapaikka, koska he harvoin voivat osoittaa olevansa henkilökohtaisen vainon kohteena, jota turvapaikan saaminen edellyttää. Sen sijaan oleskelulupia on myönnetty suojeluntarpeen tai inhimillisen syyn perusteella 31.5.2009 asti, jolloin tilanteeseen tuli muutos. Sen jälkeen oleskelulupia on myönnetty humanitaarisen tai toissijaisen suojelun perusteella, tai muulla perusteella. Toissijainen suojelu on ollut tavallisin peruste. Vuonna 2013 myönnetyistä yksintulleiden yhteensä 98 oleskeluluvista 64 oli toissijaisen suoje-lun perusteella, 24 muulla perusteella ja 10:lle myönnettiin turvapaikka (Kuva 4). Oleskelulupa muulla perusteella tarkoittaa yleensä yksilöllistä inhimillistä syytä, jolloin lapsella tai nuorella ei ole perheenyhdistämisoikeutta (Maahanmuuttovi-rasto 2014).

Kuva 3. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikkahakemusten hylkäysprosentit.

Kuva 4. Alaikäisille turvapaikanhakijoille tehdyt päätökset vuonna 2013.

Koska lapset ja nuoret tulevat konfliktialueilta, he ovat usein kokeneet erilaisia uhkia tai väkivaltaa, joka on voinut kohdistua heihin itseensä, perheenjäseniin tai muihin läheisiin ihmisiin. Tyttöjä saapuu turvapaikanhakijoina selvästi poikia vähemmän johtuen raiskauksen ja/tai sieppauksen pelosta, sekä kulttuurikohtaisista eroista (mm. matkustusoikeus). Suurin osa 10–15-vuotiaista lapsista saapuu maahan sukulaisten tai ystävien saattamana. Tätä vanhemmat matkustavat yksin ja ovat 16–17-vuotiaita poikia (Yksintulleet 2009).

Alaikäisillä turvapaikanhakijoilla ei useinkaan ole henkilöllisyyspapereita todisteinaan. Henkilöllisyys- ja matkustusasiakirjojen saaminen lähtömaissa ei aina ole mahdollista. Kaikissa lähtömaissa ei lapsia rekisteröidä heidän synnyttyään, minkä vuoksi kaikki turvapaikanhakijat eivät tiedä tarkkaa ikäänsä.

Käytännössä turvapaikanhakijat joutuvat turvautumaan laittomiin keinoihin päästäkseen Eurooppaan. Useimmiten maahan saavutaan salakuljettajien avulla, joille perhe tai sukulaiset ovat maksaneet suuria summia. Suurella osalla alaikäisistä turvapaikanhakijoista on traumaattisia kokemuksia takanaan, kuten perheenjäsenten menetyksiä sekä fyysistä ja henkistä väkivaltaa (Mustonen & Alanko 2011).

Koska alaikäiset turvapaikanhakijat eivät ole lain mukaan lastensuojelun asiakkaita, kuten lastensuojelun piirissä olleet lapset ja nuoret, kunnilla ei ole heistä samaa vastuuta kuin muista alaikäisistä. Erityisesti nuoret, jotka ovat tulleet maahan 16–17-vuotiaina, eivät ole ehtineet oppia riittävästi suomenkieltä, eivätkä siten kotoutuneet yhteiskuntaan ennen virallista aikuistumistaan (Qvist 2010).

Tässä tutkimuksessa selvitetään, miten yksintulleet alaikäiset, nyt jo aikuistuneet nuoret, ovat selviytyneet kokemuksistaan. Samoin tarkastellaan, millaista heidän elämänsä on ollut Turun seudulla sen jälkeen, kun he ovat saaneet oleskeluluvan ja muuttaneet pois vastaanottokeskuksesta omaan asuntoonsa.

Tähän liittyvät keskeiset kysymykset:

- Miten alaikäiset turvapaikanhakijat kokivat vastaanoton, tukitoimet ja kotoutumisen? Saivatko he tuolloin tarpeeksi apua ja tukea?
- Millaista koulutusta yksintulleet ovat saaneet? Ovatko he kokeneet sen mielekkääksi ja tarkoituksenmukaiseksi?
- Miten yksintulleet nuoret ovat pärjänneet arkielämässään ja työmarkkinoilla?
- Millainen on yksintulleiden sosiaalinen verkosto?
- Miten yksintulleet muuttaisivat vastaanottoa ja tukijärjestelmää kokemustensa pohjalta?

Edellä esitettyjen tutkimuskysymysten valottamiseksi haastateltiin Turun seudulla 13 yksintullutta pakolaistaustaista nuorta, jotka ovat asuneet Suomessa jo useamman vuoden ajan. Heidän lisäksi haastateltiin kahdeksaa asiantuntijaa. Tarkoituksena oli vertailla eri lähtömaista olevia ja kokemuksiltaan erilaisia nuoria, sekä naisia että miehiä. Onko heidän myöhemmissä kokemuksissaan ja yhteiskuntaamme sopeutumisessaan eroja?

Eri kunnissa nuorten jälkihuolto ja tukitoimet eroavat jossain määrin toisistaan. Haluttiin myös selvittää, ilmeneekö eri paikoissa asuvien nuorten välillä eroja esimerkiksi Suomeen sopeutumisessa ja viihtymisessä. Asiantuntijahaastattelujen myötä saatiin tietoa kotouttamisen käytännöistä, ja siitä, miten näiden nuorten erityisasema oli huomioitu. Haluttiin myös asiantuntijoiden näkemykset siitä, miten tavoitteissa oli onnistuttu, ja miten yksintulleet olivat kotoutuneet.

Tavoitteena oli haastatella 15 nuorta, mutta tämä ei onnistunut. Projektin yhteistyökumppaneiden avulla saatiin 13 haastateltavaa, mutta osoittautui liki mahdottomaksi löytää useampia. Vaikka useita kysyttiin haastateltaviksi, he eivät syystä tai toisesta suostuneet. Haastateltavat löydettiin HALATEN -projektin sidosryhmien avulla.

Haastateltavat olivat tulleet Afganistanista, Bosniasta, Etiopiasta, Irakista ja Somaliasta. Miehiä oli kymmenen ja naisia kolme. Useimmat olivat iältään noin 20-vuotiaita, ja olivat tulleet Suomeen vuosina 2007–2010. Kaksi oli nelissäkymmenissä, ja he olivat tulleet 1990-luvun alussa. Hajonta toivottujen taustamuuttujien suhteen oli siten tyydyttävä, vaikka ajanjakson 1993–2005 aikana tulleita ei löytynyt haastateltaviksi (Taulukko 1).

Lähtökohtana oli, että haastatteluissa käytettäisiin narratiivista menetelmää, jolloin tutkittavat kertoisivat kokemuksistaan ja näkemyksistään omin sanoin. Menetelmää on Suomessa käytetty useissa tutkimuksissa, jossa kohteena ovat olleet alaikäiset pakolaiset (esim. Rantakokko 2013; Käkönen 2010; Lähteenmäki

Taulukko 1. Haastateltujen henkilöiden sukupuoli, ikä, lähtöalue ja tulovuosi.

Sukupuoli	Ikä	Lähtöalue	Tulovuosi
N	21	Eurooppa	2009
M	23	Lähi-itä	2008
M	22	Lähi-itä	2009
M	19	Afrikka	2010
M	23	Afrikka	2006
N	21	Afrikka	2007
M	38	Afrikka	1992
M	21	Afrikka	2008
M	20	Afrikka	2009
M	22	Lähi-itä	2009
M	22	Lähi-itä	2007
N	20	Afrikka	2008
M	45	Afrikka	1990

2010). Tässä tutkimuksessa narratiivista menetelmää ei kuitenkaan voitu käyttää, koska haastateltavat eivät suhtautuneet tarpeeksi avoimesti tutkijaan. Tällaisen ongelman ovat muutkin tutkijat kohdanneet, ja viitanneet haastateltavien omaksumaan varovaisuuteen (esim. Kohli 2006; Eide & Broch 2010; Wernesjö 2014). Miksi avautua ventovieraalle tutkijalle, joka koetaan kysymyksineen osaksi samaa järjestelmää, joka on heitä kuulustellut, sijoittanut vastaanottokeskuksiin, kouluttanut ja kotouttanut? Todennäköisesti motivaation puutteella oli suurempi vaikutus kuin yksityisyyden varjelemisella – yhdelläkään haastatelluista ei ollut turvapaikkaprosessi kesken.

Koska tällaisissa tutkimuksissa käsitellään arkaluontoisiksikin koettuja asioita, luottamus tutkijan ja tutkimushenkilöiden välillä on tärkeä. Tällaista luottamusta on vaikea rakentaa haastattelutilanteessa, jossa osapuolet tapaavat ensimmäisen kerran. Myös ympäristö ja sosiaalinen etäisyys vaikuttavat tilanteeseen.

Haastattelut tehtiin tarkoituksellisesti eri ympäristöissä, jotta löytyisi välitön tilanne: perheryhmäkodissa, EHJÄ ry:n tiloissa Raisiossa, Siirtolaisuusinstituutissa ja kahvilassa. Tilat eivät niinkään vaikuttaneet haastatteluihin, vaan haastateltavien perusasenne. Toiset olivat hiljaisempia, eivätkä omaehtoisesti avautuneet kertomaan kokemuksistaan ja elämäntilanteestaan, kun taas toiset olivat avoimempia, jolloin haastattelua ei tarvinnut tehdä kysymys kysymykseltä, vaan tarkentaen ja lisäkysymyksiä tehden. Haastateltaville ennestään tutut tilat, perheryhmäkoti ja EHJÄ ry, osoittautuivat parhaiksi ympäristöiksi.

Käytettyä haastattelumetodia ei voi luonnehtia narratiiviseksi, teemahaastatteluiksi tai avoimiksi haastatteluiksi, vaan näiden yhdistelmäksi (vrt. Lundqvist 2008, 65). Teemat olivat kuitenkin samat kaikissa tilanteissa, vaikka kysymykset sopeutettiin haastattelun kulkuun.

Useiden haastateltujen vähäpuheisuus tai tiettyjen aiheiden kiertäminen asetti myös haasteita. Asia, josta yksintulleet alaikäiset usein vaikenivat, on maahan saapumista edeltävät elämänvaiheet.

Turvapaikkakäsittelyssä nuoret joutuvat useaan otteeseen seikkaperäisesti kertomaan tarinansa, ja heitä on ehkä lähtiessään varoitettu kertomasta ”liikaa”. Toisaalta kovien kokemusten selostaminen viranomaisille on saattanut olla traumaattista, eivätkä he halua uudestaan kerrata samoja asioita tutkijalle. Tutkimuksen kannalta olisi tietysti parempi, jos voisi hahmottaa haastateltavan elämänpolun myös ajalta ennen turvapaikkahakemuksen jättämistä. Käytännön syistä on kuitenkin tavallista aloittaa tarkastelu saapumishetkestä, ikään kuin elämä olisi alkanut silloin (Kohli 2006).

Useimmat haastateltavat olivat selvästi haluttomia esittämään minkäänlaista kritiikkiä Suomea tai suomalaisia kohtaan. Tämä koski erityisesti heitä, jotka olivat asuneet vähemmän aikaa Suomessa. Kauimmin asuneet olivat avoimempia. Tähän on monia syitä; vain muutaman vuoden Suomessa asuneet eivät olleet vielä kotoutuneita, he kokivat vielä jossain määrin olevansa vieraita uudessa kotimaassaan. He halusivat myös tavallaan olla mieliksi, eivätkä halua kritisoida kantaväestöä tutkijalle, joka itse kuuluu siihen. Haastellut vähätelivät kokemaansa rasismia, ja panivat sen yksittäisten häirikköjen tiliin. Melkein kaikki kehuivat kotoutumisai-kaa – ryhmäkotia, perheryhmäkotia, edustajia, sosiaalityöntekijöitä, opettajia ym. Parantamisen varaa ei ollut, vaan kaikki oli mennyt aivan loistavasti ja he saivat omasta mielestään tarpeeksi apua ja tukea kaikissa vaiheissa. Melkein kaikkia haastateltuja, kahta nuorta miestä lukuun ottamatta, voisi haastattelujen perusteella luokitella hyvin pärjääviksi. Todellisuus ei kuitenkaan ole näin ruusuinen, kuten rivien välistä kuitenkin tuli ilmi. Tutkimukseen osallistuneet asiantuntijat osasivat kertoa kolikon kääntöpuolesta.

Haastateltujen nuorten määrä oli pieni, eikä muodostanut edustavaa näytettä Suomeen saapuneista alaikäisistä yksintulleista pakolaistaustaisista. Tästä huolimatta saavutettiin tyydyttävä tiedollinen saturaatio, koska samat teemat nousivat useasti esille haastatteluissa. Haastatteluista oli mahdollista poimia esiin nuorten kokemat elämänpolkunsu keskeiset tekijät. Tällaisia olivat:

- Saapuminen Suomeen ja ensimmäisten sosiaalisten kontaktien luominen vastaanottokeskuksessa, kulttuurishokki
- Aika ryhmäkodissa: ystävät, ohjaajat, sosiaalityöntekijät, edustaja
- Kaverit ja harrastukset
- Koulunkäynti
- Tuettuun asumiseen siirtyminen
- Koulutus ammattiin ja hakeutuminen työmarkkinoille
- Perheen perustaminen

Tarkastelun pohjaksi tilattiin tilastoja Tilastokeskukselta, mutta erityisaineiston tuottaminen ei onnistunut projektin aikana. Myös tilastojen hinta olisi ollut poikkeuksellisen korkea. Aineistotilauksessa yritettiin tilastollisesti määrittellä alaikäisenä yksintullut pakolaistaustainen henkilöä ja tuottaa tilastotaulukoita sosioekonomisia sekä demografisia muuttujia käyttäen. Maahanmuuttoviraston tilastot taas rajoittuivat saapumiseen ja turvapaikkaprosessiin. Varsinais-Suomen ELY-keskuksella oli numerotietoa yksintulleista Varsinais-Suomessa, mutta vain tulijoiden määristä.

Yksintulevaa alaikäistä koskevat määritelmät, periaatteet ja käytäntö

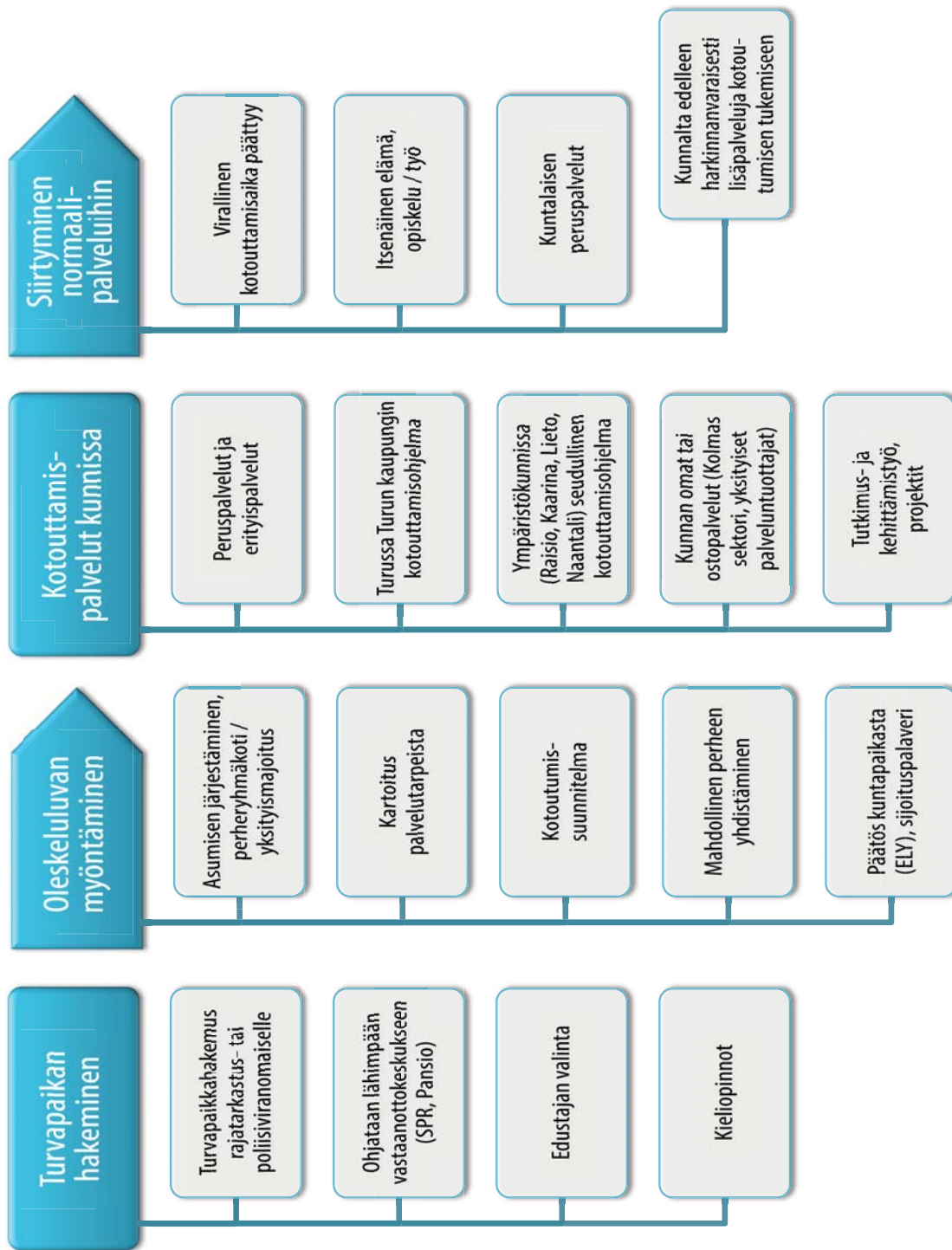
4

Lastensuojelulain (2007/714) mukaisesti lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta. Yksintulleeksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi määritellään henkilö, joka ilmoituksensa mukaan on alle 18-vuotias, joka saapuu maahan joko yksin, tai sellaisen henkilön seurassa, joka ei ole hänen vanhempansa tai huoltajansa. Hyvin nuoret alaikäiset ilmoittautuvat yleensä tuttavain tai sukulaisen toimesta turvapaikanhakijaksi.

Seuraavassa kaaviossa (Kuva 5) esitetään pelkistetyksi kuvaus yksintulleen turvapaikanhakijataustaisen nuoren palvelujen etenemisestä. Käytännössä vaiheet limittyvät, ja lisähaasteita tuottaa muuttuva toimintaympäristö. Lait ja käytännöt kehittyvät jatkuvasti, jonka vuoksi kuvausta pitää päivittää riittävän usein. Kaavio kuvaa tilannetta keväällä 2014 (Asiantuntijaryhmä 2014).

Turvapaikkahakemus jätetään henkilökohtaisesti rajaviranomaisille tai poliisille Suomeen saavuttaessa. Turvapaikkaa hakevalle alaikäiselle kerrotaan turvapaikkamenettelystä sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Hakemuksen yhteydessä kirjataan henkilötiedot sekä otetaan valokuva ja sormenjäljet ulkomaalaisrekisteriin. 14 vuotta täyttäneiden hakijoiden sormenjäljet kirjataan Eurodac-järjestelmään, jotta voidaan selvittää mahdolliset hakemukset ja oleskelut muissa Euroopan maissa. Alaikäisten ilman huoltajaa saapuneiden turvapaikanhakijoiden hakemukset käsitellään kiireellisinä (Alanko et al. 2011).

Saapumisen jälkeen alaikäiselle turvapaikanhakijalle järjestetään majoitus lapsille tarkoitettuna vastaanottokeskuksen ryhmäkodissa. Ryhmäkodit ovat kooltaan 8–24 lapsen yksiköitä. Niissä on henkilökuntaa on yleensä saman verran kuin suomalaisissa lastenkodeissa, vaikka ne eivät olekaan lastensuojelunlaisia laitoksia (Pakolaisneuvonta 2014). Vuonna 2013 lopussa Suomessa oli yhteensä 140 alaikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettua majoituspaikkaa. Koska tulijoiden määrä on vähentynyt, kaksi yksikköä on päätetty lakkauttaa vuonna 2014, jonka

Kuva 5. Yksintulleen alaikäisen pakolaisen palvelupolku. Lähde: Asiantuntijaryhmä 2014.

jälkeen jäljellä on 98 paikkaa (Maahanmuuttovirasto 2014). Turussa, Pansiossa sijaitseva Suomen Punaisen Ristin ylläpitämä vastaanottokeskus, vastaanottaa ja majoittaa Suomeen saapuvia turvapaikanhakijoita. Pansion yksikkö ottaa vastaan vuosittain satoja uusia turvapaikanhakijoita. Turvapaikanhakija viettää keskuksessa useissa tapauksissa vain muutamia viikkoja, ja siirtyy sitten toiseen vastaanottokeskukseen odottamaan turvapaikkaprosessinsa edistymistä.

Lapsi tai nuori voidaan majoittaa myös yksityismajoitukseen sukulaisperheen luokse, jolloin perhe huolehtii turvapaikanhakijan arjesta, ja vastaanottokeskus järjestää muut palvelut. Majoitusperheet eivät ole lastensuojelun sijaisperheitä, vaan lapsen jollain tavalla tuntevia perheitä, jotka ottavat lapsen luokseen asumaan. Lapselle järjestetään suomen tai ruotsin kielen opetusta. Perhe saa toimeentulotukea, joka on vähimmillään lapsen toimeentulotuen perusosa. Koska nämä lapset ja nuoret eivät ole lastensuojelun asiakkaita, majoitusperheet eivät saa samanlaista tukea kuin lastensuojelun sijaisperheet.

Käräjäoikeus määrää ryhmäkodin johtajan tai sosiaalityöntekijän esityksestä turvapaikanhakijalle edustajan, joka valvoo tämän etua Suomessa. Edustajan tehtäviin kuuluu yhteistyö viranomaisten kanssa, ja hän edustaa alaikäistä kaikissa lapsen virallisissa tapaamisissa.

Ryhmäkodissa sosiaalityöntekijä tekee alkuhaastattelun, jossa lapsen edustaja on mukana. Haastattelussa selvitetään lapsen taustat ja kokemukset. Lapsella on oikeus tulkkiin, joka puhuu samaa kieltä tai murretta. Tutkiva viranomainen sopii edustajan kanssa kuulustelun aikataulusta, jonka jälkeen tulee kutsu poliisiin tai rajavartiolaitoksen kuulusteluun.

Turvapaikkakuulustelussa poliisi tai rajavartiolaitos selvittää turvapaikanhakijan henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulotavan, sekä tiedot hakijan perheenjäsenistä ja muista omaisista. Kuulustelussa ei pääsääntöisesti selvitetä lähtöön johtaneita syitä. Edustaja käyttää lapsen puhevaltaa, ja hänen tehtävänsä on valvoa, että lapsen etu otetaan mahdollisimman hyvin huomioon (Edustajana turvapaikkamenettelyssä 2010).

Turvapaikkakuulustelun jälkeen Maahanmuuttovirastossa selvitetään, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Dublin-asetuksen periaatteena on, että hakijan turvapaikkaperusteet tutkitaan vain yhdessä EU-maassa. Vuonna 2014 voimaan tulleen Dublin III -asetuksen mukaan alaikäisen ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijan erityistilanne pitää huomioida entistä tarkemmin siinä vaiheessa, kun selvitetään, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Pääsääntöisesti alaikäistä hakijaa ei enää palauteta toiseen EU-maahan, vaan hakemus käsitellään siinä maassa, missä lapsi tai nuori on (Maahanmuuttovirasto 2014; EU-tuomioistuimien 2013).

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikkahakemus käsitellään samassa prosessissa kuin täysi-ikäisenkin. Ulkomaalaislain 6 §:n mukaisesti alaikäisten hakemukset on kuitenkin käsiteltävä kiireellisesti. Sen lisäksi pykälän toisessa momentissa on

säädetty, että ennen päätöksen tekemistä on lasta kuultava, jos hän on täyttänyt 12 vuotta. Lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota.

Jos hakemus päätetään käsitellä Suomessa, maahanmuuttovirasto tekee turvapaikkapuhuttelun, jossa selvitetään ne syyt, joiden vuoksi lapsi on joutunut lähtemään kotimaastaan. Puhuttelussa selvitetään myös, onko muita perusteita, joiden nojalla voidaan myöntää oleskelulupa Suomeen, kuten perheside-, työ- tai opiskeluperusteet. Turvapaikkatutkintaan voi liittyä myös erilaisia lisäselvityksiä, mm. kielitestillä selvitetään, minkä alueen murretta hakija puhuu. Voidaan myös tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus hakijan iän selvittämiseksi.

Mikäli Maahanmuuttovirasto antaa kielteisen päätöksen, hakija käännytetään tai karkotetaan, ellei ilmene sellaisia syitä, joiden vuoksi tätä ei voi tehdä. Yksintulleita alaikäisiä voi käännyttää lähtömaahan ainoastaan, jos asianmukainen vastaanotto lähtömaassa on varmistettu ja olosuhteet siellä katsotaan riittävän turvallisiksi. Käytännössä Suomi ei käännytä alaikäisenä yksintulleita turvapaikanhakijoita muutoin, kuin jos nämä paljastuvat täysikäiseksi (Maahanmuuttovirasto 2014).

Varsinais-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY) tehtävänä on osoittaa oleskeluluvan saaneille alaikäisille kuntapaikka. Sen jälkeen kunta on vastuussa lapsesta, hänen kasvatuksestaan ja kotoutumisestaan. Kunta sijoittaa lapsen yleensä perheryhmäkotiin, joita on kahdeksan eri puolella Suomea. Osa kodeista toimii yhdistettyinä ryhmä- ja perheryhmäkoteina, joista alaikäisen ei tarvitse siirtyä pois oleskeluluvan saatuaan, vaan asumista voi jatkaa samassa paikassa. Nuori voidaan sijoittaa myös tukiasuntoon, jos hänellä katsotaan olevan valmiudet tuettuun asumiseen. Perheryhmäkodeissa alaikäisille järjestetään kasvatuksen ja hoivan ohella sosiaali- ja terveystalveluita sekä tulkkitalveluita. Perheryhmäkodin arki pyörii koulunkäynnin ympärillä ja nuoria ohjataan kunkin omien yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Varsinais-Suomessa siirto tapahtuu yleisimmin vastaanottokeskuksesta Turun ensi- ja turvakoti ry:n perheryhmäkotiin siihen saakka, kunnes nuori täyttää 18 vuotta (Asiantuntijatyoeryhmä 2014; Yksintulleet 2009).

Yksintullut turvapaikanhakija voidaan sijoittaa myös sukulaisperheeseen asumaan. Sosiaalityöntekijä ja lapsen edustaja selvittävät perheen mahdollisuudet huolehtia lapsesta ennen sijoittamispäätöstä. Tämä on hyvä vaihtoehto lapsen oman kulttuurin ja kielen säilyttämisen kannalta. Toisaalta ryhmäkodissa asuvat nuoret omaksuvat helpommin suomalaisia tapoja kuin he, jotka asuvat sukulaistensa luona. Ryhmäkodissa asuville oman yhteisön vaikutus ei ole niin suuri (Helander & Mikkonen 2002). Tämä vaihtoehto ei aina ole nuorelle optimaalinen, ja suhteet perheeseen tulehtuvat helposti:

Ensin menin sukulaisten luo ja asuin vähän aikaa siellä. Oli tullut meidän välillä riitaa, ja sitten mä päätin että mä olisin paremmin omillaan, omillaan jatkaa elämää ja silloin kun lähti oli vähän vaikeampi aikaa, koska ei tiennyt jääkö vai eikö, ei tiennyt mitä tapahtuu seuraavaksi. Olin vähän aika opiskellut suomen kieltä siellä vastaanottokeskuksessa, ja se tuntui tosi vaikealta, mä en opi koskaan, ja oli paljon murheita silloin, mutta mä en odottanut tosi kauan oleskelulupaa, ehkä 8–9 kuukautta ja, sitten kun sain oli paljon helpompi, tuli motivaatiota opiskella kieltä ... parin kuukauden päästä mä sain oman asunnon.¹ (N, 21)

Alle 16-vuotiaat maahanmuuttajat ovat oppivelvollisia, ja koulunkäynti aloitetaan mahdollisimman pian saapumisen jälkeen. Kielen oppimiseksi kaikki peruskouluikäiset pääsevät kunnan järjestämään perusopetukseen, aluksi valmistavalle luokalle. Jos nuori on peruskouluiän ylittänyt, aloittaa hän ensin vastaanottokeskuksen suomen kielen kurssilla. Sen jälkeen hän voi hakea eri kouluihin Turussa, kuten iltalukion kielikurssille, Turun kristilliseen opistoon jne. Kielitasollinen alkukartoitus tehdään alaikäisille jo Pansion ryhmäkodissa koulunkäynnin aloituksen yhteydessä. Opiskelupolun aikana nuori suorittaa vuosittain suomen kielen kokeen, jonka mukaan hän siirtyy kielitaitoaan vastaavalle linjalle, yksilöllisesti omien vahvuuksien mukaan (Asiantuntijatyöryhmä 2014).

Kunnat päättävät itsenäisesti pakolaisten vastaanottamisesta, joten ELY-keskuksella ei juuri ole mahdollisuuksia valita jokaiselle pakolaiselle parhaiten sopivaa kuntaa. Kuntapaikkoja on vähemmän, kuin kuntapaikkaa tarvitsevia pakolaisia. Tämä on johtanut sellaiseen tilanteeseen, että oleskeluluvan saaneet ovat itse ryhtyneet hakemaan asuntoja, ja he muuttavat itsenäisesti. Alaikäisinä yksin tulleilla tilanne on toinen, koska he eivät pysty itse hankkimaan asuntoa. Heillä ei ole valinnanvaraa. Haastattelun virkamiehen mukaan kuntien kieltäytyminen vastaanotosta johtaa sekä lasten ja nuorten kannalta huonoon tilanteeseen että isoihin taloudellisiin kustannuksiin pitkällä tähtäimellä:

Suurta merkitystä mä en täl asial nää, mutta sit se koskee näitä tiettyjä ryhmiä, kuten näitä alaikäisinä tulleita tai sit sellasii pakolaisia, jotka on sairaita, jotka ei itse sitä asuntoo kykene hankkimaan. Siinä tavallaan tulee sellanen ongelma, et näiden erityistä tukea tarvitsevien ihmisten kotoutuminen lähtee huonolle uralle heti alussa... Tää on just tätä tyhmää säästämistä, et nyt säästetään euro, mut pahimmas tapauksessa sitte tän seurauksena joudutaan maksaa kymmenen euroo myöhemmin.

¹ Nuorten haastatteluissa viitataan vain sukupuoleen ja ikään heidän anonymiteettinsä turvaamiseksi. Asiantuntijoillekin luvattiin anonymiteetti, koska heidän mielipiteensä eivät välttämättä edusta työnantajan näkemystä. Siksi haastatteluissa mainitaan vain virka-asema.

Tää Raisiossakin kehitetty nuorten vastaanotto, ni näyttäis siltä, et se on tuotanu tosi hyvii tuloksii pienillä kustannuksilla, ja just ne nuoret on varmaan kokeneet sen positiivisena. Et sillä olis voinu olla kaks vaihtoehtoo. Joko me oltais rakennettu Suomeen näitä laitoksia. Pitäydytty tiukasti siinä ajattelussa, että alle 18-vuotias on lapsi, ei voi asua yksin, jollon kustannukset olis helposti ollu viisin-kuusin-seitsemänkertaiset per paikka tai toinen vaihtoehto, et nää nuoret olis sijoitettu johonkin kuntaan niin et niil ei olis ollu tätä tukipalvelua, jollon sitte se syrjäytymismahdollisuus ja tällanen ... täs on tällanen tietynlainen domino-vaikutus menossa kunnissa nyt ... kunnista toiseen, ja siin on taloudelliset vaikeudet kunnissa, mut ihan yhtä tärkeä on ihan tää tietoinen poliittinen agenda et ku he puhuu itse et on maahanmuuttokriittisii. Täs helposti tulee kunnissa semmonen päätös, että me päätämme meidän kunnan asioista ja me säästämme nyt. Valtio hoitakoon. Se on mielenkiintosta tän kohderyhmän, ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten kohdal. Turun kaupunki ei ole lähteny mukaan tähän alaikästen tuettuun asumiseen, ja se taas johtuu ehkä siitä et Turku on niin iso organisaatio, että siellä niitten ulkomaalaistoinaston vastuuhenkilöiden ... he on niinku niin voimattomia sen suuren organisaation rattaissa, et he ei jaksa lähteä ajamaan tällasta sisältöuudistusta, et heidän on helpompi sit vaan todeta, että Turku ottaa vain niitä alaikäisiä, jotka sijoitetaan Turun perheryhmäkotiin. Et myöskin Turun linja on helpostimonis tapauksis se, että kun muutama vuos sit tosiaan tuli sitte ... no ainakin yli 500, et tosiaan kun niin paljon niit nuorii tuli yhtenä vuonna, et ku paikkoja ei löytynyt mistään ... Ja sehän tässä niinku sen Raisionki taustalla on, et se oli se hätä niinku niin, et mitä niille nuorille tehtiin. Ni Turku vaan jääräpäisesti ilmoitti, et ei, et meillä on tääl ihan tarpeeks pakolaisii, ei meitä kiinnosta tää, tämä malli ... Tää niinku kuvaa tätä kenttää tavallaan ... (Virkamies)

Kuntasijoituksessa pyritään yleensä siihen, että nuoren ei tarvitse muuttaa elämänpiiriään, kun hän on ehtinyt asettumaan. Pääsääntöisesti SPR:n Turun vastaanottokeskuksen nuorista suurin osa saa kuntapaikan Turusta tai ympäristökunnista. ELY-keskuksen tilaston mukaan Turun vastaanottokeskuksesta sijoitettiin vuosina 2005–2014 toukokuun loppuun mennessä yhteensä 159 alaikäistä kuntiin: Turun perheryhmäkotiin 34, Raisioon EIJ ry:n tukeen 43, Turkuun (lähinnä juuri 18-v. täyttäviä) 23, Varsinais-Suomen muihin kuntiin 27 (Kaarina, Lieto, Naantali) ja muualle Suomeen 32 (ELY-keskus 2014).

Pääsääntöisesti Turun vastaanottokeskuksessa oleville nuorille kuntapaikka löytyy yleensä Turusta tai sen ympäristökunnista. Joskus joudutaan kuitenkin siirtämään joku yksintullut muualle eri ongelmien takia.

Eri alueelta toiselle siirtyminen on hankalaa, koska jokainen alue priorisoi niitä omalta alueeltaan tulevia, ja se on ihan järkevää, koska ei sitä nuorten

elinympäristöä haluta ehdoin tahdoin muuttaa. Ja kun paikkoja on vähemmän kun paikan tarvitsijoita, nii tää helposti sit johtaa siihen, ettei näit siirtoja nyt sit tehdä.

Jos on joutunu lähtemään pakolaiseksi, hakee sitä parempaa tai turvallist paikkaa. Sitte ku löytää sen, niin sit kyllä ne juuret lähtee alaspäin heti, ja tätä pitäis mun mielest kunnioittaa. Jos nuorel tehdään muutaman kerran niin, et nuori yrittää asettuu, ja taas repästään, niin sit se on todennäköst, ettei sit enää juurru mihinkään. Kun he juurtuu tänne Turkuun, ja ku vuodet kuluu, ja just et jos tulee näitä elämäntilanteen muutoksii, työpaikkoi ja muita, ni kyl heidän on tavattoman helppo kyl sitte ikään kuin juuret ylös, lähdetään tonne, juuret alas. Niinku mä uskon, et tämmönen malli niinku useimmille kyllä tulee. Mut se et he joutuu niinku tavallaan tämmöses viranomaisprosessin seurauksena, et heitä repästään, ni siit ei hyvä seuraa. (Virkamies)

Tämä sai useassa haastattelussa vahvistusta, nuoret viihtyvät Turun seudulla, mutta ellei työtä löydy, he ovat valmiita muuttamaan muualle. Tämä heijastaa nuorten elämännälkää, johon ohjaajat viittasivat. Heillä on kova halu pärjätä, vaikka se sitten merkitsisikin poismuuttoa.

Mä oon tosi tyytyväinen, mä tykkään Turusta. Ehkä koulun takia, jos mä joudun muuttaan, mut mä oon varma, että haluan asuu täällä vielä. (N, 21)

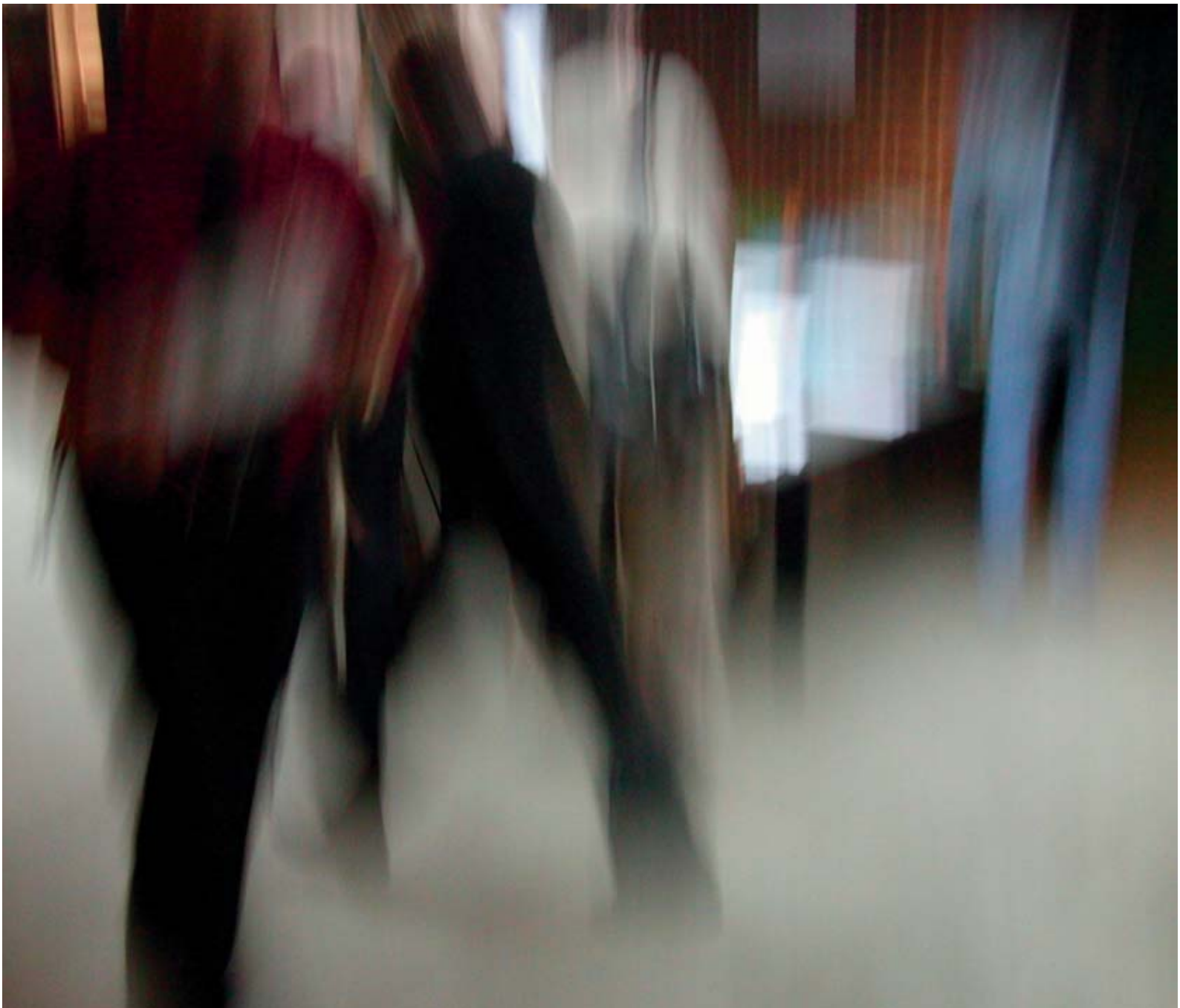
Haluun koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa. Voin muuttaa muualle Suomeen jos vaan saan työtä sieltä. (M, 22)

Minun mielestä Suomi on hyvä asua enemmän kuin muut maat. Suomi asuu vähän ihmisiä. Mä ajattelin vain asua täällä. Mä ajattelin ikinä muuttaa toiseen maahan. (M, 21)

Moni on kuitenkin lähtenyt Helsinkiin, koska ovat kokeneet, että siellä on enemmän mahdollisuuksia. Pääkaupunkiseudulla on myös isompia etnisiä yhteisöjä, johon voi tukeutua. Muuttoon liittyvät odotukset saattavat silti olla liian suuret, ja moni on joutunut pettymään.

Sanoisin, et vähintään 10 prosenttii, voi olla 15–20 prosenttii on jo muuttanu Raisiosta pois. Kuka minnekin. Et on päässy Hämeenlinnaan kouluun, kuka on päässy Lappeenrantaan, kuka on menny Loimaal ja tämmösii. Niist on varmaan sit joku jo saattanu vaikka Loimaalla suorittaa sen tutkinnon ja muuttanu takasin Raisioon. Tai sit on myöskin sitä, mikä on semmonen aikamoinen vetotekijä, on pääkaupunkiseutu. Et sit on semmosii nuorii, joil on kaikki asiat

aika sekasin, ja sit kaverit houkuttelee, tai jotenkin se, et ne kaupungin valot siellä pääkaupunkiseudulla. Et tämmöstä niinku jonkun verran kans esiintyy. Mut et tähän se EHJÄ on nimenomaan pystyny luomaan raamit. Niit nuorii ei oo sil taval ihan päästetty ... et ei nyt tietenkään mitään semmosta virallista, mut on niinku puhuttu asiasta ja sit saatu nuoret monta kertaa vähän aikaa miettimään. Ja sit nuoret on itte niinku huomannu, ai nii, kyllähän se niin onki, en mä lähde sinne. (Virkamies)

5.1 Kotouttaminen

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) tuli voimaan 1.9.2011. Lain piiriin kuuluvat kaikki Suomeen muuttavat henkilöt riippumatta muuttosyystä. Kotoutumislaille halutaan edistää mm. maahanmuuttajien ja kantaväestön vuorovai-
kutusta, parantaa kotouttamistoimenpiteiden seuranta ja tehostaa alkuvaiheen ohjausta. Etenkin maahanmuuton alkuvaiheessa on tärkeää saada paljon tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, koulutuksesta ja työnhausta sekä oppia suomea tai ruotsia. Laissa mainitaan myös, että haavoittuviin ryhmiin kuuluvien (esim. yksintulleet alaikäiset, vammaiset ja vanhukset) syrjäytymistä on ehkäistävä.

Valtion kotouttamisohjelma (2012–2015) korostaa sitä, että maahanmuuttajan asettuminen kuntalaiseksi on kotoutumisen olennainen perusta. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää tukea varhaiskasvatusta, koulutusta ja kehittää kunnallisia peruspalveluja. Erityisiä painopisteitä ohjelmassa ovat maahanmuuttajien työllisyyden edistäminen ja maahanmuuttajalasten ja -nuorten sekä perheiden sekä naisten tukeminen.

Kuntien on laadittava paikallinen kotouttamisohjelma, jossa esitetään kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä. Ohjelma kytketään kunnan strategiseen suunnitteluun ja seurantaan. Yleisten palvelujen soveltumiseen maahanmuuttajille kiinnitetään huomiota, kuten myös monialaiseen yhteistyöhön (kunta, työ- ja elinkeinotoimisto, poliisi, järjestöt, yhdistykset ja yhteisöt).

Kotouttamisohjelma hyväksytään kunnanvaltuustossa, ja se on tarkistettava joka neljäs vuosi. Turun uusi kotouttamisohjelma on laadittu vuosille 2014–2017. Kaupungin peruspalvelujen lisäksi kohdennettuja maahanmuuttajapalveluja tarjoaa ulkomaalaistoimisto yhdessä muiden hallintokuntien ja vapaaehtoisjärjestöjen kanssa. Kotouttamisohjelma liitetään osaksi kaupungin strategia

ohjelmia ja päivitetään osana ohjelmakokonaisuutta. Kaupungin peruspalvelujen lisäksi kohdennettuja maahanmuuttajapalveluja tarjoaa Infotori, joka on neuvontapiste Turun kaupungin ja sen lähikuntien maahanmuuttajille. Infotorilla kaikkia palveluina riippumatta Suomeen tulon syistä. Neuvontaa ja opastusta annetaan mm. taloudellisista ongelmista, sosiaaliturvasta, oleskelulupa- ja kansalaisuusasioista, työelämästä, asumisesta, koulutuksesta, lakikysymyksistä, asiakirjojen läpikäymisestä ja lomakkeiden täyttämisestä. Omakieliset neuvontapalvelut hankitaan ostopalveluna Sondip ry:ltä eli Varsinais-Suomen monikulttuuristen yhdistysten liitolta. Tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttajayhdistysten roolia kotouttamistyössä. Samalla arvostetaan yhdistysten kulttuuriasiantuntemusta.

Ulkomaalaistoimistossa tarjotaan erityisesti pakolaistaustaisille maahanmuuttajille suunnattuja palveluita. Toimiston KOTO-toiminta järjestää suomen kieleen ja yhteiskuntaan perehdyttävää ja kotoutumista edistävää ryhmätoimintaa. Toimintaa tehdään yhteistyössä eri viranomaisten ja vapaaehtoistahojen kanssa. Ryhmien asiakkaat ovat pääasiassa alle kolme vuotta maassa olleita maahanmuuttajia, jotka ovat työvoiman ulkopuolella joko tilapäisesti tai pysyvästi, ja joille ei ole tarjolla muuta vastaavaa toimintaa.

Ulkomaalaistoimistossa vastataan lisäksi asiakkaiden alkuvaiheen terveydenhuollosta. Asiakkuusaika ulkomaalaistoimistossa arvioidaan tapauskohtaisesti. Alkuvaiheen jälkeen kotouttamispalveluissa pyritään asukkaiden kotoutumisen tukemiseen normaalipalveluissa. Turun kotouttamispalvelut koostuvat hyvin laajasta skaalasta kaupungin omia palveluja ja ostopalveluja (Turun kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2014).

Turun ympäristökunnat (Raisio, Kaarina, Lieto, Parainen, Masku, Mynämäki, Naantali, Nousiainen, Paimio, Rusko ja Sauvo) julkaisivat 31.3.2013 yhteisen **seudullisen kotouttamisohjelman**. Tämän ohjelman takana on paitsi kotouttamislaki, myös aiemmin laadittu vuoteen 2015 ulottuva Varsinais-Suomen maahanmuuttopoliittinen ohjelma, johon seudullinen kotouttamisohjelma kytkeytyy. Maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa esitetään mm. toimenpiteitä maahanmuuttajien rekrytoinnin kehittämiseksi ja työvoiman saatavuuden turvaamiseksi. Tulijoiden osaamisen hyödyntämiseksi tavoitteena on kehittää työvoimatoimistojen, oppilaitosten, työmarkkinajärjestöjen ja maahanmuuttajayhdistysten välistä yhteistyötä. Kotoutumista edistetään kotouttamistoimintaa koordinoimalla sekä panostamalla lapsiin ja nuoriin.

Seudullisen kotouttamisohjelman tavoitteena on antaa maahanmuuttajille kuntien peruspalveluissa tarvittavaa ohjausta ja neuvontaa. Työntekijöille järjestetään monikulttuurisuuteen ja asiakkaan kohtaamiseen liittyvää koulutusta sekä järjestetään eri ammattialojen työntekijöiden seudullisia verkostotapaamisia. Hankkeessa mukana olevissa kunnissa (Kaarina, Lieto, Naantali ja Raisio) neuvontaa ja ohjausta antaa maahanmuuttaja-asioihin erikoistunut sosiaalityöntekijä ja/tai maahanmuuton erityistyöntekijä sekä mahdollisesti myös ohjaaja. Nämä

kunnat käyttävät myös ohjauksessa ja neuvonnassa seutuohjaajan palveluja lähinnä pakolaistaustaisten asiakkaiden kohdalla. Jos kunnilla on sopimus EIJÄ ry:n kanssa, ohjaus ostetaan sieltä lähinnä alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden nuorten kohdalla (esim. Raisio ja Naantali) (Seudullinen kotouttamisohjelma 2013).

Salon kaupungin maahanmuutto-ohjelma, joka samalla toimii kotouttamisohjelmana, hyväksyttiin vuonna 2012. Ohjelma tähtää palvelujen ja toiminnan kehittämiseen sekä yhteistyön lisäämiseen eri toimijoiden kesken maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvissä asioissa.

Maahanmuuttajien palvelut sekä pakolaisten vastaanotto ja asuminen ovat Turun seudulla keskittyneet Turkuun, ja jossain määrin myös Raisioon. Maahanmuuttajien palvelujen kehittäminen ja pakolaisten vastaanoton laajentaminen Turun seudun ympäristökuntiin olisi välttämätöntä kotouttamisen tehostamiseksi sekä oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten sijoittumisen nopeuttamiseksi (Seudullinen kotouttamisohjelma 2013).

Kotoutumista edistävän lain lähtökohtana on kotoutumista edistävien toimenpiteiden ja palveluiden järjestäminen osana kunnallisia peruspalveluja, työ- ja elinkeinohallinnon palveluja sekä muina kotoutumista edistävinä toimenpiteinä. Laki määrittelee kunnan tehtäväksi huolehtia siitä, että kunnan palvelut soveltuvat myös maahanmuuttajille. Maahanmuuttajille laissa tarkoitetut toimenpiteet ja palvelut tulee järjestää sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää (Turun kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2014).

Kuntaan muuton jälkeen oleskeluluvan saaneet yksintulleet lapset ja nuoret ovat oikeutettuja kunnallisiin peruspalveluihin, kuten muutkin, sekä tiettyihin kohderyhmälle kuuluviin erityispalveluihin. Keskeisiä toimijoita lasten ja nuorten kotoutumisen kannalta ovat opetus-, nuoriso- sekä sosiaali- ja terveystoimen edustajat. Kotoutumislain mukaan kunta järjestää yksintulleelle, oleskeluluvan saaneelle lapselle ja nuorelle tarvittaessa myös lastensuojelun jälkihuollon toimenpiteitä ja palveluja. Alaikäiset, jotka ovat asuneet vasta lyhyen ajan Suomessa tai joilla ei ole riittävää suomen tai ruotsin kielen taitoa jatko-opintoihin hakeutukseen, tarvitsevat erityistä voimakasta ohjausta ja opastusta. Osa näistä nuorista on luku- ja kirjoitustaidottomia. Tärkeä rooli on koulujen opinto-ohjauksella, TE-toimistolla, eri viranomaisten (sosiaali-, terveys-, nuoriso, oppilaitokset, jne.) yhteistyöllä ja nuorisotoimen ohjauksella, etsivällä nuorisotyöllä ja järjestöyhteistyöllä. Kunta voi tuottaa kotouttamispalvelujaan joko itse tai hankkimalla niitä ostopalveluna kolmannelta sektorilta tai yksityiseltä palveluntuottajalta. Myös erilaisten rahoitusten turvin toimiva tutkimus- ja kehittämistyö sekä erilaiset hankkeet ja projektit ottavat vastuuta nuorten kotouttamisesta (Asiantuntijatyöryhmä 2014; Sosiaaliportti 2014).

Erytishuoltojärjestöjen liitto **EIJÄ ry** on valtakunnallinen lastensuojelujärjestö, joka tarjoaa yksintulleille maahanmuuttajanuorille ja nuorille aikuisille tuetun

asumisen toimintaa Varsinais-Suomessa. Tuen piirissä oli 20 nuorta vuonna 2014 ja toiminta sijoittuu Raisioon, Naantaliin ja Lietoon.

Nuoret tulevat tuen piiriin SPR:n Pansion vastaanottokeskuksesta Turusta ja kuntien sosiaalitoimen kautta. Kuntaan ja omaan asuntoon siirrytään sosiaalityön lähetteellä. Tuettavat nuoret ovat pääasiassa 16–25-vuotiaita. Yksin alaikäisinä maahan tulleiden lisäksi tuen piiriin kuuluvat kiintiöpakolaisena ja perheenyhdistämisen kautta maahan tulleet nuoret. EHJÄ ry:n toimintaan kuuluvat myös lastensuojelun jälkihuoltonuoret ja ammatillinen tukihenkilötoiminta.

Tuetun asumisen tavoitteena on nuorten kokonaisvaltainen tukeminen ja integroiminen yhteiskuntaan sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ja itsenäistymisen tukeminen. Kaikille nuorille laaditaan tukisuunnitelmat, joita täydennetään ja seurataan säännöllisesti. Tiivis yhteistyö nuoren oman verkoston kanssa on keskeistä. Nuorelle tehdään palvelutarpeen kartoitus ja tarvittaessa hänet ohjataan lisätuen piiriin, esimerkiksi kriisikeskukseen.

Tuki muodostuu ohjelmista, joissa nuoren kanssa työskennellään esimerkiksi työnhakua, väkivallan ehkäisyä, riippuvaisuuksia ja seksuaaliterveyttä edistäen. Tuen kesto riippuu nuoren tuen tarpeesta vaihdellen puolesta vuodesta kahteen vuoteen. Tuen päättyessä nuorelle pyritään löytämään tarvittaessa jatkotukipaikka tai muuta tukiverkostoa. Yhteistyötä tehdään tiiviisti nuoren oman sosiaalityöntekijän, edustajan ja muiden ammattilaisten kanssa.

Keskeisenä EHJÄ ry:n työmuotona on kotikäyntityö, jonka lisäksi tehdään työkentelyä kentällä sekä EHJÄ ry:n toimistolla. Nuoria tuetaan virallisten asioiden hoitamisessa, koulunkäynnissä, työelämään valmistautumisessa, asumiseen liittyvissä asioissa, arjen taidoissa ja harrastustoiminnassa. Erityisen tärkeää on psykososiaalinen tuki ja nuoren henkinen kannattelu haastavissa elämäntilanteissa. Nuorille järjestetään lisäksi leiri-, retki- ja harrastustoimintaa sekä nuorten iltoja.

Ehjä ry:n keskeiset yhteistyötahot ovat kuntien sosiaalitoimet ja ulkomaalais-toimistot, nuoria lähettävät vastaanottokeskukset sekä ryhmäkodit ja paikalliset yhteistyöverkostot, kuten oppilaitokset, järjestöt, harrastustoiminnan järjestäjät ja nuorisotoimi.

Onnistuneeseen perheenyhdistämiseen -projekti (1.4.2012–31.12.2014) on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama ja EHJÄ ry:n hallinnoima kehittämissanke. Hankkeen taustalla on sekä EHJÄ ry:n työssä kuin kunnissakin esiin noussut tarve tukea nuoria, syrjäytymisvaarassa olevia maahanmuuttajia, jotka tarvitsevat erityistä tukea perheenyhdistämistilanteissa. Hanke toteutetaan Varsinais-Suomen toimipisteessä Naantalin, Raision ja Turun alueella. Projektin kohderyhmät ovat Suomessa asuvat perheenkokoajanuoret ja perheenyhdistämisen kautta Suomeen saapuneet 14–21-vuotiaat nuoret. Päämääränä on edistää näiden nuorten ja heidän perheidensä kotoutumista, lisätä heidän hyvinvointiaan haastavassa elämäntilanteessa, sekä ehkäistä heidän syrjäytymistään (Asiantuntijatyöryhmä 2014).

Projektin tavoitteina on kartoittaa kohderyhmän nuorten haasteita ja erityistarpeita perheenyhdistämistilanteessa, luoda kunnille konkreettinen hyvien käytäntöjen malli perheenyhdistämistilanteisiin sekä löytää ja kehittää tukimuotoja ja toimintaa, joiden avulla vahvistetaan Suomeen tulleita perheitä.

Koordinaatti-monikulttuuripalvelut on **Care Component Oy**:n alaista toimintaa. Koordinaatti tarjoaa kotoutumisen tukemisen palveluja maahanmuuttajille Kaarinassa. Palvelu räätälöidään yksilöllisesti asiakkaan tarpeen mukaan. Palvelu on asiakkaalle vapaaehtoinen.

Koordinaatin monikulttuuripalveluiden toiminta-ajatuksena on edistää ja tukea maahanmuuttajien kotoutumista ja perheiden hyvinvointia tarjoamalla kullekin tarpeellisia tietoja ja taitoja. Koordinaatin palveluja ovat tuen tarpeen kartoitus ja tukisuhteen tavoitteiden määrittely, tukityöntekijän tapaamiset, ympärivuorokautinen puhelinpäivystys, asiointiapu ja tiivis yhteistyö asiakkaan oman verkoston kanssa.

Koordinaatti tarjoaa monipuolisia, asiakkaan tarpeen mukaan räätälöityjä palveluja maahanmuuttajille ja tukee maahanmuuttajan kotoutumista neuvon ja opastaen asiakasta selviämään arjen haasteista koko ajan itsenäisemmin. Palvelun tarve arvioidaan ja sisältö suunnitellaan yhdessä sosiaalitoimen edustajan ja asiakkaan kanssa.

Maahanmuuttajanuorten tuetulla asumisella ehkäistään nuoren syrjäytymistä suomalaisesta yhteiskunnasta. Sosiaalinen isännöinti on kiinteä osa tuettua asumista, sillä asukashallinto, vastuullisuus ja asukaskoulutus kuuluvat isännöinnin

vastuulle. Tuettu asuminen sisältää sosiaalisen isännöinnin lisäksi itsenäistymissuunnitelman nuorelle sekä tukiverkoston ja asukastoiminnan (taloyhtiön toimintaan osallistuminen, harrastustoiminta ja aluetoimintaan osallistuminen)

Itsenäistymissuunnitelma laaditaan yhdessä nuoren kanssa ja siinä arvioidaan nuorelle tärkeät elämänalueet, jotka tarvitsevat tukemista. Nämä elämänalueet vaihtelevat riippuen nuoresta, hänen taustastaan ja esimerkiksi Suomessa oleskelun pituudesta. Toisille tuki käytännön asumisessa ja elämönhallinnassa on tärkeää, toiset taas voivat tarvita tukea opiskelu- tai työpaikan hankkimisessa. Tuetussa asumisessa eri osapuolet sitoutuvat itsenäistymissuunnitelman toteuttamiseen.

Nuorelle tärkeään tukiverkostoon kuuluu eri toimijoita, joiden tehtävä on auttaa ja kannustaa nuorta itsenäistymissuunnitelman toteuttamisessa. Siinä voivat olla mukana esimerkiksi TE-keskus, ulkomaalaistoimisto, sosiaalityöntekijä, koulu, edustaja ja joku saman kulttuuritaustan omaava henkilö. Itsenäistymissuunnitelmassa jo olemassa olevat palvelut sovitetaan yhteen uusien palvelujen kanssa kokonaisvaltaisella tavalla (Koordinaatti 2014).

5.2 Kotoutuminen

Yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille tehdään oleskeluluvan myöntämisen jälkeen alkukartoitus palveluntarpeista ja kotoutumissuunnitelma. Varsinais-Suomessa alaikäisille tehdään kielitason alkukartoitus jo vastaanottokeskuksessa, jossa nuoret aloittavat opiskelupolkunsa. Opiskelupolku on usein jo varsin pitkällä, kun nuorille tehdään TE-toimiston kotoutumissuunnitelma. Opiskelupolun aikana nuori suorittaa vuosittain suomen kielen kokeen, jonka mukaan hän siirtyy kielitaitoaan vastaavalle linjalle yksilöllisesti omien vahvuuksiensa mukaan.

Turun TE-toimistossa kotoutumissuunnitelma tehdään kaikille sinä vuonna, kun he kouluvuoden aikana täyttävät 17. Lisäksi jokaiselle nuorelle tehdään kotoutumissuunnitelma myös sosiaalityöntekijän toimesta ulkomaalaistoimistossa. Alaikäisen kotoutumissuunnitelma voi sisältää muun muassa perusopintoja, lukio-opintoja, ammatillisia opintoja tai korkeakouluun johtavia opintoja, täydennyskoulutusta tai jatkokoulutusta, oman äidinkielen opetusta, lastensuojelutoimenpiteitä tai niiden jälkihuoltoa, muita sosiaali- ja terveyspalveluja (ml. mielenterveyspalvelut), työpajatoimintaa, harrastusten ja vapaa-ajantoiminnan pariin ohjaamista sekä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistamista. Alaikäisen kotoutumissuunnitelma laaditaan paikallisten viranomaisten monialaisena yhteistyönä. Jos lapsi tai nuori on myös lastensuojelun asiakas, kotoutumissuunnitelma tulee sovittaa yhteen lastensuojelun asiakassuunnitelman kanssa (Asiantuntijaryhmä 2014).

Kotoutumissuunnitelman kesto määräytyy yksilöllisesti, mutta oikeus siihen päättyy pääsääntöisesti kolmen vuoden kuluttua siitä, kun ensimmäinen suunnitelma on allekirjoitettu. Kotoutumisaikaa voidaan pidentää enintään kahdella vuodella, jos se on perusteltua sen vuoksi, että maahanmuuttaja tarvitsee kotoutukseen erityisiä toimenpiteitä. Jos kotoutumissuunnitelmaa ei ole tilapäisesti voitu toteuttaa vamman, sairauden, äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaan vuoksi tai muusta näihin verrattavasta syystä, kotoutumissuunnitelmaan oikeuttavaa enimmäisaikaa voidaan pidentää vastaavasti. Kotoutumissuunnitelma pitää uudistaa vuoden kuluttua, ja sen jälkeen vähintään kerran vuodessa (Asiantuntijatyöryhmä 2014; Laki kotoutumisen edistämisestä 2010).

Normaalipalveluihin siirtyminen tarkoittaa sitä, että oleskeluluvan saaneita koskevat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muitakin Suomessa asuvia. Sosiaalihuoltolaissa säädetään, miten ja mitä sosiaalipalveluja kunnan on tuotettava. Terveystieteiden palveluista säädetään terveydenhuoltolaissa.

Turun ensi- ja turvakoti ry:n perheryhmäkodin nuorella siirtyminen normaalipalveluihin tapahtuu, kun hän täyttää 18 vuotta ja muuttaa omaan kotiin. Kotoutumispalvelut eivät tässä vaiheessa muutu, vaan nuori on heti kuntapaikan saatuaan oikeutettu kaikkiin kunnan palveluihin, kuten muutkin kuntalaiset. Nuoren muuttoa tuetaan sekä perheryhmäkodin, että Turun ulkomaalaistoimiston toimesta. Nuoren hyvinvointipalvelut hoidetaan edelleen ulkomaalaistoimistossa. Tämä jatkuu riippuen nuoren tilanteesta ja tuen tarpeesta. Pääsääntöisesti nuoret siirtyvät hyvinvointipalveluiden osalta tavanomaisen tuen piiriin noin vuoden yksinasumisen jälkeen (Turun kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2014).

Jos nuorella 18 vuotta täytettyään on edelleen hoidon tarvetta, hän voi jatkaa asumistaan hoitopäivämaksulla perheryhmäkodissa, kunnes kykenee itsenäiseen asumiseen. Tästä on erikseen sovittava ko. nuoren asioista vastaavan ulkomaalaistoimiston sosiaalityöntekijän kanssa. Nuoren tullessa täysi-ikäiseksi tai saadessaan perheensä maahan, järjestetään viranomaispalaveri, jonka kutsuu koolle nuoren perheryhmäkodin omaohjaaja. Palaverissa on läsnä nuoren omaohjaajan lisäksi sosiaalityöntekijä, terveydenhoitaja ja edustaja. Palaverissa käydään läpi nuoren asumisaika perheryhmäkodissa ja ne seikat, jotka ovat tarpeen nuoren itsenäistymisessä (Asiantuntijatyöryhmä 2014).

5.3 Koulutuspolku

Koulutuspolku on erittäin keskeinen asia nuoren rakentaessa tulevaisuuttaan. Tavallisesti koulutuspolku eriytyy peruskoulun jälkeen joko lukioon tai ammatilliseen koulutukseen, josta nuori voi jatkaa korkeakouluun tai työelämään.

Yksintulleiden nuorten tilanne on erilainen, koska he useimmiten aloittavat opiskelunsa koulujärjestelmän kriittisimmässä vaiheessa, perusasteen loppupuolella. Onnistunut koulutuspolku edellyttää, että he oppivat suomen kielen, sekä omaksuvat suomalaisen peruskoulun tiedot siten kuin toisella asteella vaaditaan (Rantakokko 2013).

Nuorten yksilölliset koulutuspolut vaihtelevat paljon. Niihin vaikuttavat entinen koulutustausta, kielitaito, kiinnostus ja motivointi. Vastaanottokeskuksessa nuori opiskelee suomea muutaman tunnin päivässä. Oleskeluluvan saamisen jälkeen hän voi mennä kielikurssille tai maahanmuuttajille tarkoitetuille yleissivistäville opinnoille. Kotoutumiskoulutusta Varsinais-Suomessa tarjoavia oppilaitoksia ovat mm. Turun aikuiskoulutuskeskus, Turun kristillinen opisto, Länsirannikon koulutus WinNova (Vakka-Suomi), Raision aikuiskoulutuskeskus TIMALI, Turun ammatti-instituutti (nuoret) ja Arffman Consulting Oy. Suomen kielen opetusta antavia oppilaitoksia ovat Kaarinan aikuislukio, TIMALI, Turun työväenopisto, Turun kristillinen opisto, Paimion kansalaisopisto, Raision työväenopisto, Turun iltalukio ja Paasikivi-Opisto (Asiantuntijatyöryhmä 2014).

Yksintulleille alaikäisille ei ole järjestetty omaa koulutusta. Koska yksintulleiden alaikäisten määrä kasvoi huomattavasti 2008–2009, Turun kristillinen opisto järjesti SPR:n tilauskoulutuksena useamman vuoden oman ryhmän heille, jossa oli viitisentoista nuorta. Kun tulijoiden määrä väheni merkittävästi, eikä heitä enää riittänyt kokonaiseen ryhmään, niin se lopetettiin. Tämän seurauksena yksintulleet integroitiin kielitason muihin ryhmiin. Ryhmä oli heterogeeninen, ”eikä helpoimmasta päästä opetuksessa”, kuten opettaja kertoi haastattelussa:

Silloin, kun meillä oli näitä omia ryhmiä heille, niin siinä huomasi ihan niinkun selvästi sen eron, että siinä oli, jotka oli vuosittaisia ja aika maasidonnaisia ja keskimäärin tietyistä maista tulevat ... niin niillä oli parempi tausta rakentaa elämänsä täällä ja sitten oli taas niinkun vuosia ja kansallisuuksia, jossa oli todella isoja määriä siitä 15 hengen ryhmästä, joista jäi sellainen olo, että näistä on todella haasteellista että miten he löytää paikkansa yhteiskunnasta. Kun he on täällä 17–18-vuotiaita on paljon rikollisuutta ja vankilakierteitä ja huumausaineita. Eli kyllä siinä oli aika laidasta laitaan, siihen joukkoon kuului sellaisia nuoria, jotka sopeutuu suomalaiseen yhteiskuntaan ja niitä jotka on täysin päinvastaisesti. Se oli laaja spektri. Mä en ole sitä edes sillai tutkimuksellisesti ajatellut, että millaisia johtopäätöksiä siitä, jos sitä lähtis analyysittämmin tutkimaan. Kyllä esimerkiksi ne afganistanilaiset nuoret, jotka tänne tulivat tuossa 2005 ympärillä, niin ainakin mun näkökulmasta integroitui suomalaiseen yhteiskuntaan äärimmäisen hyvin. Oliko heidän tausta sellainen, että oliko heillä hyvät valmiudet, vaikka on yksin tullutkin. Ja tuossa 2008–2009 tulleita, joissa oli paljon kurdeja, irakilaisia ja iranilaisia, niin kyllä siellä oli

myös todella vaikeita tapauksia. Siis semmoisia, jotka oli ollut Suomessa muutamana kuukauden yksin tullessa ja ne oli heti vankilassa.

[Somaleista] ei ole selvää kuvaa muodostunut. Musta tuntuu, että somaleiden ongelma kaikkein eniten on ollut se, että se koulutusjärjestelmä siellä on ollut niin heikko. Keskimäärin somalialaisia, on ne sitten nuorempia tai vanhempia, niin ne opiskelutaidot ja kielenoppimistaidot on kyllä ... siitä on tutkimuksia-kin, että somalialaisten kielenoppimistaito on keskimäärin aika heikko. Ja siinä on tällaisia kontrastiivisia syitä, jos mä olen ymmärtänyt oikein, eli että ne kielet on aika erilaisia – suomi ja somalia. Mutta ennen kaikkea se, että heidän koraanikouluun perustuva peruskoulujärjestelmä on ollut alkeellinen, että se tapa oppia on muodostunut sellaiseksi, että on tosi vaikea oppia sen päälle uutta kieltä. (Opettaja)

Kotoutumiskoulutuksen jälkeen suoritetaan peruskoulun päättötodistus aikuisten peruskoululinjalla. Sen jälkeen voi hakea toisen asteen koulutukseen tai siihen valmistaville linjoille.

Opetushallitus hyväksyi 31.1.2014 opetussuunnitelman perusteet lukiokoulutukseen valmistavaan koulutukseen. Tämä maahanmuuttajille ja vieraskielisille tarkoitettu koulutus aloitetaan syksyllä 2014 Turun iltalukiassa ja Turun normaalkoulussa. Se sisältää erityisesti suomen tai ruotsin kielen ja tarvittaessa muiden kielten opintoja. Koulutukseen kuuluu myös matemaattisia ja luonnontieteellisiä opintoja, historiaa ja yhteiskuntaoppia sekä lukio-opiskelussa vaadittavia opiskelutaitoja, opinto-ohjausta ja valinnaisia opintoja (Opetushallitus 2014; Turun Sanomat 2014).

Ammatilliseen koulutukseen vaaditaan vieraskielisiltä hakijoilta kielikokeen suorittamista, mikä on monelle kompastuskivi. Maahanmuuttajien koulutuspolku on monivaiheinen, ja sisältää valmistavia koulutuksia, joita valtaväestön nuorten ei yleensä tarvitse käydä. Koulutuspolussa on monia nivelvaiheita, joissa on selvä riski pudota koulutuksesta. Putoamisriski on suurin peruskouluiän ylittäneillä nuorilla (Rantakokko 2013). Projektiin osallistuneen asiantuntijan sanoin:

Meil suomalainen koulujärjestelmä on just nivelvaiheessa, kun nämä nuoret tulee. He ei pääse luonnollisesti sen koulun kautta tutustumaan ikäisiinsä suomalaisiin. Ja sitte nimenomaan tää on muutenkin se ehkä semmonen tänhetkinen ongelma on just tää sanotaan 15 ikävuoden tai 14–15 ikävuoden jälkeen jos tuut Suomeen, ni et enää ikään kuin mee sinne peruskouluun. Ei oo näille nuorille semmosta omaa selkeätä koulutuspolkua. Heistä osa ohjautuu työhallinnon kotoutumiskoulutukseen, joka ei suinkaan oo 17-vuotiaalle nuorelle se järkevin tapa aloittaa koulutusta. Et mä oon itse pitkään puhunu sellasesta "aikuisten peruskoulusta". Ja varsinkin tää koskee sit jos on luku- ja

kirjoitustaidoton tai sekundäärisesti luku- ja kirjoitustaidoton... Ni heil pitäis olla riittävän pitkä semmonen ikään kuin peruskoulu, jota he sais käydä rauhassa. Nyt se on vähän tämmöst kurssimuotosta ja Turkukin on kaikenlaista hienoo ja hyvää tehny, mutta se on aina sellasel rahotuksella, et se ei oo pitkäjänteistä.

Jos menee iltalukioon, mut ei sinne mene käytännös monikaan, koska se on ensinnäkin hirveen hankala, ja sitte näil nuoril on tämmönen nälkä, aikuisuuden nälkä, ja sitten nää mejän etuisuudet on joskus sellasii, ja työelämäkin on sit semmonen ... et siin on ongelmii. (Virkamies)

Nuorten haastatteluista ilmeni sama asia, olisi helpompi, jos olisi aikuistuville maahanmuuttajille oma koulutus, joka ei olisi kurssimuotoinen.

[Viime vuonna] meni tosi mukavasti, ja tänä vuonna menee myös mukavasti, mutta ei niin helppo ole, ei niin rento ole, on vähän vaikeampaa. Ja olisi hyvä jos olisi maahanmuuttajakoulutus, että kyl kyllä tässäkin koulussa saa riittävästi tukea ja tukiovetusta ja kaikki mitä tarvitsee mutta jos olisi muitakin ympärillä joilla on samanlainen tilanne, olisi ehkä mullekin helpompi. (N, 21)

Koulutustarjonnan ja -kysynnän kohtaamattomuus on myös haaste. Nuori ei selviäisi koulutusviidakossa yksin, mutta ohjaajat tuntevat järjestelmät, ja osaavat auttaa.

Turussa on kaksi aikuisperuskoulua, eli iltalukio ja kristillinen opisto. Meillä on päivisin ja iltalukiolla on iltaisin. Osittain se myös vähän jakaa mikä on ihmisen elämäntilanne, eli kumpaan tulee ja kumpaan pääsee. Lisäksi kielikoulutusta antaa tosi moni oppilaitos, sekä alkeis- että jatkotason suomen kielen opetusta antaa varmaan tällä alueella kymmenkunta oppilaitosta. Eli tarjontakenttä on aika laaja ja osittain vähän ohjauksellisestikin haastavaa, koska on niin monta eri oppilaitosta jossa on joko samanlaisia kursseja tai profiloituja kursseja. Onhan viime vuosina siis tosi paljon kehittynyt työnjako siis oppilaitosten välillä, että on yhteistyötä siitä miten oppilaat valitaan ja mihin ohjataan minkäkin tasoisia, mutta siinä on myös paljon ongelmia tälläkin hetkellä. Keskeisin ongelmakohta tällä hetkellä on että maahanmuuttajan alkeiskielikouluissa... sitä rahoittaa kaksi eri ministeriötä. Se perinteinen väylä on, että se on työ- ja elinkeinoministeriön rahoittamaa, jolloin TE-toimisto on se, joka on ohjaava taho ja ELY-keskus on se joka hankkii koulutuksen tarjouskilpailulla. Toinen malli on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa koulutusta. Esimerkiksi meillä 90 % opiskelijoista on opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella, jolloin käytännössä se haku on suoraan tänne oppilaitokseen ja me tehdään

opiskelijavalinnat ja TE-toimisto on ohjaava taho. Kun tässä on kaksi erilaista järjestelmää ja kuitenkin kaksi järjestelmää tuottaa samoja koulutuksia.

Valtakunnallisesti on sama tilanne ja mun tulkintani mukaan se on syntynyt vahingossa siinä mielessä, että sitä ei ole ministeriöiden välillä riittävän hyvin tehty yhdessä ja tälläkin hetkellä siinä on yksi valtakunnallinen työryhmä joka valmistelee maahanmuuttajan kotoutumiskoulutuksen uudistamista... Kyllä se loppupeleissä kostautuu sille loppukäyttäjälle, se että se malli on sekava, kostautuu niin kun sen takia, että se luo sen hakeutumisen paljon haastavammaksi kun on niin paljon eri toimijoita jotka järjestää samaa koulutusta. Haetaan eri aikaan ja eri tavalla, oppilaitokset ei ikinä tiedä mitä toinen järjestää. ... se on niin kun loppukäyttäjälle selvästi haitallista, että tää on näin suunnittelematonta tää kokonaisuus Oppilaitoksen opinto-ohjaajat ja ohjaavat opettajat tuntee tätä alueellista kenttää tosi hyvin ja työ- ja elinkeinotoimiston virkailijat ohjaa. (Opettaja)

Kotoutumisprosessissa joustavat koulutusratkaisut ja yksilöllinen ohjaus ovat erittäin tärkeitä. Nuorille asetetut vaatimukset ovat kovat, päällimmäisenä hyvä suomen kielen taito, ja sitten peruskoulun koko oppimäärä. Heillä on vain kolme vuotta aikaa oppia suomen kieli, kotoutumisajan puitteissa, ja niin lyhyessä ajassa on vaikea saavuttaa tarpeeksi hyvä kielitaso opiskelun perustaksi. Ohjaajien kanssa käydyssä keskustelussa tämä tuli selvästi ilmi. Vaikka aikuisten peruskoulussa on vähemmän pakollisia aineita kuin oppivelvollisuusikäisten peruskoulussa, se on kuitenkin työläs maahanmuuttajalle.

Mun mielestä se vaatimus, että pitäisi käydä peruskoulu, pitäisi tulla joku muutos. Koska nämä meidän nuoret on ollut opiskelemassa suomen kieltä ehkä 2 vuotta, sitten he menee peruskouluun suorittamaan ja siellä opiskelaan sellaisia aineita mitä suomalaisetkin, jotain solubiologiaa ja äidinkielen kaikkia taivutusmuotoja, jotenkin sellaista tosi teoreettista ja vaikeeta. Että kun aattelee, jos ei ole sitä koulutustaustaa ja on ehkä käytännössä elämänsä aikana opiskellut sen muutaman vuoden, ettei ole edes oppimistaitoja, ihan kirjoitustaidosta alkaen. Sit nä nuoret kysyy, et voinko mä auttaa, kun ruotsi on vaikea. No, miksi pitää opiskella ruotsia, jos vielä opiskelee suomea ja englantia? Ja miksi pitää opiskella näitäkin, solubiologiaa ja mitokondrioita, että mun mielestä pitäisi luoda oma kokonaisuus missä opiskeltaisiin yhteiskuntaa ja terveystietoa, elämäntaitoja jotta pärjäisi täällä Suomessa ja että saisi sen kielitaidon tarpeeksi vahvaksi. Ettei olisi se pakko olla se sama peruskoulun oppimäärä. Se on tosi iso juttu, ei noi pääse siitä läpi kaikki. (Ohjaaja 1)

Ja se sitten vielä, että mahdollisuuksia käydä se peruskoulu on tosi rajallisesti. Että sitä on tällä hetkellä Turun kristillisellä opistolla 1-vuotinen linja ja sit on iltalukiossa iltaopiskeluna 2-vuotinen linja ja siinä on kaikki mitä tarjotaan. Siis tarjokkaita ihmisiä on ihan hirvee määrä. Ja se peruskoulun päättötodistus jatko-opiskelujen kannalta on hirveen tärkeä ja silti ei ole mahdollisuutta käydä ja sitten se on joillekin aivan liian vaikea. (Ohjaaja 2)

Nuorilla on suuri motivaatio pärjätä elämässään, opinnoissaan ja työelämässään. Koulutus on sekä keino että päämäärä: se on keino päästä työelämään ja sillä on myös itseisarvo. Opiskelu on myös oivallinen keino luoda sosiaalisia verkostoja. Useimmilla haastatelluilla läheisimmät ystävät olivat maahanmuuttajia, kontakteja suomalaisiin oli muodostunut koulutuksen kautta. Tosin koulutuksen päätyttyä monet suhteet katkesivat. Yksin jäämisen ja syrjäytymisen riski on suurin, ellei nuori jaksa käydä koulutuspolkuaan loppuun.

Ne jotka sinne peruskouluun on päässyt, kun näkee kuin kova motivaatio ja kuinka paljon ne nuoret oikeasti opiskelee ja on tosi hyvä asenne, mutta sitten näkee, että tietyt nuoret ei vaan kerta kaikkiaan, se on liika vaativa, niin he putoo siitä. Se pettymys... Siinä on tosi iso työ saada se motivaatio takaisin, että ylipäätään lähtee opiskelemaan yhtään mitään. On se vaihtoehto, että okei, saa melkein rahallisesti sen saman työttömyyskorvausmäärän ja jää kotiin ja ei tee yhtään mitään... Siinä on suuri riski syrjäytymisen kannalta siinä kohtaa kun on motivaatio koulutukseen, mutta ei vaan pärjää siinä. Siinä kun olisi tarjota jotain, sillä oppisopimuskin on liian vaativa... Ja sitä ei saa. Kukaan työnantaja ei ota niitä, ei edes suomalaisia! Se voisi olla monelle nuorelle kuitenkin toimivampi, että voisi tekemisen kautta oppia. Mutta niitä paikkoja ei vaan ole. Ja osalle sekin on liian vaikea. (Ohjaaja 1)

Koulutuspolku on käytännössä melko kapea: teoreettisesti vaihtoehtoja on enemmän kuin käytännössä, kuten koulutuksessa hyvin pärjäävän haastateltavan kertomuksessa käy ilmi. Rantakokon (2013) tutkimuksessa koulutuspolun muodostamisesta ilmeni, että vain osa nuorista kykenee toimimaan rationaalisesti ja riittävän itsenäisesti. Kun maahanmuuttajanuori tekee koulutusvalintoja juuri oppimallaan kielellä, ei voi olettaa, että hän olisi tietoinen koulutusjärjestelmän yksityiskohdista, koulutusvaihtoehtoista ja omista resursseistaan suhteessa koulutuksen vaatimuksiin. Suomalaisiin nuoriin verrattuina maahanmuuttajanuoren valinnanmahdollisuudet ovat huomattavasti heikommat. Näin on erityisesti yksintulleilla, joilta puuttuu perheen tuki.

Kun nää meidän peruskouluiän ylittäneet, tulee ne millä lailla vaan, turvapaikan hakijoina tai perheen kautta, niin niillä ei ole mitään putkea mihin ne

tyrkätään. Niitten koulutuspolku on tosi pirstaleinen ja kaikki muukin on. Yksi kurssi siellä ja toinen täällä, sitten jotain muuta ja ai, et pääse tonne, no mee työharjoitteluun, ai sekään ei onnistunut, no tee jotain... Mitä nuorempana tulee ja pääsee siihen meidän luomaan putkeen, niin sit sä pääset itse asiassa aika pitkälle sitä putkea. Ensin peruskoulu, sitten ammattikoulu tai lukio ja sitten on jotain muuta. (Ohjaaja 2)

Seuraavassa yksintulleiden nuorten kertomissa sitaateissa ilmenevät pähkinänkuoressa tärkeimmät nuorten maahanmuuttajien ongelmat.

Pitäisi järjestää enemmän maahanmuuttajakoulutuksia, koska ei kaikki opi suomen kieltä yhtä nopeasti, ja sitten ilman ammattia ei pääse mihinkään töihin, ja sitten monet asuu 7–8 vuotta kotona, vain sen takia kun ne ei pääse ammattikouluun esimerkiksi, ehkä se ei ole mahdollista järjestää mutta se on ainakin se yksi ehdotus.

Kieliongelmat ja kielitaito on suurin ongelma tässä maahanmuuttajille, että jos tehtäisi vähän helpompaa niille, että ei olisi vain meillä kaksi tai kolme maahanmuuttajakoulutusta tässä Turussa. Jos olisi vähän monipuolisempaa, että jos esimerkiksi jos joku ei halua olla lähihoitaja tai vaikka bussikuljettaja tai siivoaja, jos haluaa olla vaikka mä en tiedä, kampaaja, olisi vähän ja lukiokin voisi ehkä olla. On niin paljon hyviä opiskelijoita, he ovat olleet hyviä opiskelijoita omassa kotimaassa, mutta kielitaso tuo heille vaikeuksia et sen takia he ei pääse eteenpäin vaikka he ovat esimerkiksi viisaita ja oppii. Mutta kuitenkin jos olisi vähän monipuolisempaa, ja sitten riittävästi tietoa maahanmuuttajille, koska he ajattelee että ne menee vaikka johonkin opiskelemaan ammattikouluun he ei saa tukiovetusta he ei saa sellaista erityistä huomiota opettajilta. He ajattelee, että kaikki on pakko tehdä yksin, vaikka se ei ole totta, koska heillä ei ole tietoa siitä. Jos järjestäisi jotain tilaisuuksia ja sitten ne jotka pyrkivät ammattikouluun, he voivat tulla ja sitten antaa sitä tietoa tai jotain, koska se on aika iso ongelma. Mul on paljon kavereita ja mä olen kuulu ja vaikka minulla itselläni ei ole sellaista ongelmaa, ja monet ihmettelee miksi mulla ei ole ja heillä on. Mutta kuulin, että se on suuri ongelma ja suuri sellainen, että ei kukaan tee mitään heidän puolesta. Jos sä et opi kieltä sä et opi, ja se on siinä. Jos sä haluat mennä ammattikouluun, sun on pakko mennä johonkin, johonkin ja opiskella jotain mitä sä et tykkää, esimerkiksi lähihoitaja, vain sen takia koska se on helpompi ja se on maahanmuuttajakoulutus. (N, 21)

Silloin kun mä olin kotityön ja puhdistuspalvelun alalla ja se ei ollut minun alaa ihan oikeesti. Mä vain valitsin, että pääsen eteenpäin se ala mitä haluan. Mutta kun minä keskeytin vuoden, olen lopettanut sitä kokonaan ja hain lähihoitajaksi ja olen päässyt. Mutta keskeytin sen takia, että mulla oli vaikea

jatkaa, kun mä en pystynyt tekemään kotitehtäviä ja enkä saanut tarpeeksi unta, kun mä koko ajan ajattelin ja mietin. (N, 20)

Sama heijastuu ohjaajien haastattelussa:

Kyl must tuntuu, et meiän nuoret löytää sen niiku koulutuskanavan ja heist tulee niiku lähihoitajii, monet opiskelee sitä lähihoitajaks. Ja siihehä on pal tarvet nyt ja sit meiä pojist kans ni ton Peltolan ammattikoulun joku joku automaatioasentaja tai joku meil on yks ainakin semmonen ja sit on näit insinööri muutama, jotka niiku niit ensimmäisii nuorii ku on tullut ni he on ainaki käyneet ihan yliopistollisen koulutuksen ja he ovat data datainsinöörejä et kyl heil sil taval monel on hyvin menny ja on onnistunut. (Ohjaaja 4)

Siis ne on aika simmosia perus aika niiku yksinkertasia kone ja metalliala ja sitten rakennusala on suosittu ja sitte, kyllä se tytöillä mun mielestä ikävän useilla on, että ne haluaa sinne sosiaalialalle ja sairaanhoitaja ja tämmöset perushoitotyöt. Vaikka selkeesti sisäinen opinnonohjaaja sanoo että tää ei oo sovelias sosiaalialalle ni tytöt halua mennä kesken kaiken kokee että se on niiku se kunnan homma. Joo ja siivous vielä siihen päälle, ni triangeli on valmis. Mutta kyllähän joillain näistä nuorista on rakennusalalle työkokemusta ja tällai ykskin poika, ni hän pääs meiän oloaikanaan jo kun oli muuttanut pois rakennusalalle ja ekan kesän jälkeen ni hän on ollut töissä siitä lähtien tähän asti ja hän on vieläkin työsopimuksella ja tekee joka päivä. Että jollai on ni pal hyvät taidot jo valmiiks, ettei paljo tarvii sitten. Opinnot käydään just näin että saadaan muodollisen pätevyyden sitten. Ja sitten just että se vaatis lukiota tai sitten ammattikoulun että harva enää jaksaa opiskella. Siis sehän on näiden nuorten kohdalla ihan älyttömän pitkä aika ja täysi-ikäisyyden jälkeistä opiskelua ei esimerkiksi mieltis, että joku valmistuis yliopistosta. Mutta että kyllä niitä parhaita ketkä täällä on aikanaa kirjoittanut ylioppilaaksi, kyllä niitä on lähteny opiskeleen lääketiedettä ulkomaille ja muuallekin ja haaveillut tulla Suomeen kunnanlääkäriksi ja tämmösiä. Kesäsin täällä käy monesti vanhoja asukkeja ni he kertoo. (Ohjaaja 3)

On kaksi keskeistä syytä, miksi nuoret hakeutuvat näille aloille: puutteellinen suomen kielen taito ja kiire työelämään. Nuoren maahanmuuttajan kielitaito on helppo yliarvioida. Kavereilleen sujuvaa suomea puhuva maahanmuuttajataustainen nuori voi tuntea itsensä ummikoksi koulutuksessa, kun tarvitaan erikoiskieltä. Sen takia on helpompi hakeutua alalle, jossa on muita maahanmuuttajia – ystävapiirin valinnat vaikuttavat, eikä nuorilla ole aina tietoa vaihtoehdoista. Toinen syy on elämännälkä. Nuorilla on paineita ansaita rahaa, ei vain itselleen, vaan myös perheelleen lähtömaassaan.

Sitten tos on toi ikä. Heillä ei oo kärsivällisyyttä istua siellä koulun penkillä montaa vuotta. Jos on oikeesti ikää vaikka 20 vuotta, niin siinä pitäisi jo pikku hiljaa saada vaimo tulemaan ja rahaa, ja velkaa on aika paljon matkasta tänne. Sitten kun he kuulee sen, että mitä se vie vuosissa, jos haluaa suorittaa nää jutut niinku me ajatellaan, niin moni lyö siinä vaiheessa hanskat tiskiinkin, että ei ole aikaa kun he on siinä vaiheessa jo kolmekymmenvuotiaita vanhoja pappoja siinä vaiheessa että elämä on ohi. Ja onhan se, kun ajattelee että he tulee maista joissa keski-ikä on 50 vuotta, 54-vuotiaat kuolee pois, niin ... se on vähän erilainen, kun sä olet 30 vuotta sä olet jo elämän ehtopuolella. On heillä siis ihan erilainen perheenperustamiskiire mitä ehkä suomalaisilla keskimäärin tuon ikäisillä. (Ohjaaja 1)

5.4 Perheenyhdistäminen

Kun alaikäiselle on myönnetty oleskelulupa, perheen saaminen Suomeen on useimmille suurimpana haaveena. Lainmuutos on kuitenkin tehnyt tämän liki mahdolliseksi. Haastatteluissa tuotiin esiin, että melkein kaikki nuoret ovat hakeneet perheenyhdistämistä. Oman kaipuun lisäksi perhe saattaa painostaa, eikä ymmärrä, miksei mitään tapahdu. Perheenyhdistäminen vaatii taloudellisia uhrauksia, eikä nuoren ole helppoa säästää tarpeeksi, että voisi auttaa kotimaahan jäänyttä perhettään. Joskus ainoaksi perheen mahdollisuudeksi jää omaisuutensa myyminen. Siten saadulla rahalla on mahdollisuus matkustaa Suomen edustustoon hakemaan perheenyhdistämistä.

Kun nuori tai lapsi tulee, hänellä on toive, että hän näkee perheensä ja että he tulee tänne. Kun hän saa tiedon, että perhe ei pääsekään, se voi aiheuttaa tai pahentaa traumoja... Kun ja jos me huomataan, että nuoressa on jotakin erikoista, tai me uskotaan, että hän tarvitsee jonkun psykiatrisen tai psykologisen apua, silloin me otetaan yhteyttä tohon psykologian laitokseen että hoito järjestyy. Yleensä ajatellen, suurin tämän hetkinen ongelma on perheeseen kaipuu, se pistää heitä menettämään yöuniaa. Se kaipuu, ei sitä muulla tavalla voi hoitaakaan. Toinen asia on, jos ne kuulee että joku perheenjäsen on kipeä tai sairaana, niin se aiheuttaa paha oloa. (Ohjaaja 6)

Näky myös ihan arjessa, että välillä nuori välillä masentuu ja on itkuinen. Mutta nykyään nuoret saavat ottaa yhteyttä perheeseensä monella tavalla, mikä on erittäin hyvä. Kuitenkin se tieto, että heidän perheensä ei ehkä koskaan pääsekään tulemaan, niin se totta kai suruttaa ja masentaa. (Ohjaaja 6)

Perheenyhdistäminen saattaa olla mahdotonta myös perheen hajoamisen tai vanhempien katoamisen vuoksi. Tämä on nuorelle vaikea tilanne kaikin puolin.

Mä hain [perheenyhdistämistä], mä kysyin siellä vastaanottokeskus... mä keskeytin siellä kun ei ole tarpeeksi rahaa. Äiti on Somaliassa, ja mun sisko, hän oli kuollut ja hänellä on viis lasta. Äiti, hän hoitaa vaan lasta. Ja mul on kaks veljeä, ja yksi oli, ennen oli, jos mä olin Somaliassa, hän oli lähtenyt pois Somaliasta Etiopiaan. Ja viimeinen kerta oli ... hän oli soittanut äitin ja viimeinen kerta ei ketään tietänyt missä hän on. Äiti ja viisi lasta. (M, 19)

Nuorelle perheen saaminen Suomeen on kuin lottovoitto, mutta samalla hänelle tulee paljon vastuuta perheestään. Perheenjäseniä on opastettava kaikissa perusasioissa.

Ja se vie perheen kokoajalta aivan hirveesti aikaa. Kun sä täytät niitä maistraatin papereita ja Kelan papereita ja sossun papereita ja sä viet niitä lääkäriin ja sä näytät missä on koulut, kaupat ja systeemit, että se vie niin kun aikaa, ihan konkreettista aikaa pelkästään se, että se nämä on nyt meidän uudet hoodit. Jos se ihminen on sillä hetkellä itte koulussa tai töissä, niin sieltä tulee järjestään aivan hirveet määrät poissaoloja. Koska se vai pitää, et sä voi sanoa, että kävelkää tonne päin kyllä se terveystakeskus sieltä löytyy, ku ei he, tänne tulijat ei puhu kieltä, he ei tunne meidän systeemiä. (Ohjaaja 2)

Tutkimukseen osallistuneet nuoret, joilla perheenyhdistäminen oli onnistunut, kertoivat olevansa onnekkaita. Alkuaika oli kuitenkin ollut raskas ja vaativa. Tämän lisäksi voi tulla auktoriteettikonflikteja perheessä, kun perheen isä on arjen asioissa riippuvainen lapsestaan. Mitä pidempään nuori on ollut yksin Suomessa, sitä enemmän hän vieraantuu entisestä ympäristöstään ja kulttuuristaan.

2009 on alkanut perheen yhdistäminen prosessi ja perhe saapui Suomeen 2011. Se kesti melkein kaksi vuotta. Ja mikä oli minulle suurin ongelma kun perhe tuli, että minä itse en osannut, tai pärjännyt, miten hoidetaan Kelan asioita ja pankin asioita, miten ostetaan itsenäisesti vaatteita. Mulla oli tosi vaikeaa ja melkein itkin ensimmäinen vuosi. (N, 20)

Kauhea vastuu. Koska perhe ei osaa suomen kieltä ja he haluavat apua sosiaalitoimistoon ja he haluavat apua Kelaan, he haluavat apua pankin asioita, he haluavat kerron heille ajanvaraus, jos tulee lääkärin ajanvarauksesta. Ja tulkinnutkin olen heille, mä soitin aina joka virallinen paikka puhelimeen ja kerroin perheen asioista. Isä haluaa näin ja äidillä on tommonen ja lapsetkin aloittivat koulunkin ja sitten kävin äidin ja isän kanssa kaikki viralliset paikat. Vanhemmat ei ymmärtää miten Suomen systeemi toimii ja se on ihan uusi alue heille. Uusi kieli, uusi yhteiskunta ja uusi kulttuuri myös. Nuorille tulee paljon työtä selittää miten he sopeutuvat tähän ja minkälainen elämä on. Sitten ensimmäinen vuosi, se on tosi raskasta mun mielestä, kun tuli perhe ja tuli paljon vastuu. Olen keskeyttänyt opinnotkin melkein vuosi. Mulle tuli stressi kun oli vaikea oppia. (N, 20)

Monesti sit on ehkä nuori ladannut siihen hetkeen, kun se perhe tulee paljon odotuksia, miten kaikki tulee menemään hyvin ja miten ihanaa kun äiti tulee esimerkiksi. Ja sit se äiti saattaa olla hyvin neuvoton ja avuton siin uudes ympäristössä, et mä luulen et sekään ei oo helppoo. Ja sit toisaalta se, että vanhemmil saattaa olla kova huoli siitä, että nuori on saanut paljon länsimaisia vaikutteita ja oppinut sellaisia asioita joita he kokevat vieraaksi, että

sanovat vaikka vastaan heille tai jotain, koska he on kuitenkin lähtenyt niin nuorina. (Ohjaaja 5)

Nuori ja hänen vastatullut perheensä voi jäädä vaille tukea. Millään viranomaisella tai järjestöllä ei ole kokonaisvastuuta. Vaikka perheenjäsenillä, kuten kaikilla maahanmuuttajilla, on oikeus kotoutumissuunnitelmaan, nuori joutuu itse hoitamaan käytännön asiat.

Ei ollut [ketään tukena]. Vain sosiaalitoimisto, jossa esimerkiksi isä ja äiti haluavat keskustella sosiaalityöntekijän kanssa ja heille tuli aika sieltä, tulkin kautta varmaan, mutta ei mitään tukihenkilöä. Siihen aikaan minä en tiennyt mitään Suomesta, jos se olisi tähän aikaan minä jo tiedän enemmän ja pyytäisin apua. Minä en pyytänyt apua ja ei kukaan muistanut tai sanonut että sä saat tukihenkilön. Mutta mulla on enemmän tietoa tällä hetkellä kuin silloin. (N, 20)

Perheen asioiden hoitaminen ei oikeastaan kuulu kenellekään. TE- ja ELY-keskus odottaa, että sosiaalitoimi hoitaa, ja sosiaalitoimi odottaa, että perheen kokoaja hoitaa. Yleensä nuori uupuu ja lähtee vetämään siitä kuvioista, koska hän ei pysty hoitamaan niitä. Perheen elämä ei kuulu varsinaisesti kenellekään. Sitten jos vielä tulee joku lastensuojelu kuvioon mukaan ... (Ohjaaja 2)

Perheenyhdistäminen ei aina tarkoita sitä, että koko ydinperhe tulee Suomeen, vaan useasti tulee vain sisaruksia. Tämä on erilainen tilanne, eikä aseta niin paljon paineita nuorelle, sillä ristiriitoja on vähemmän. Haastateltujen ohjaajien mielestä tämä voi olla jopa parempi vaihtoehto, mikä keskustelussa tuli ilmi:

On itse asiassa jopa mennyt paremmin ne, missä on tullut vaan nuorempia sisaruksia, ettei oo tullut lainkaan vanhempia, koska silloin siinä on ollut sellainen luonnollinen "minä olen ollut kauiten ja minä olen vanhin ja minä huolehdin teistä". Mutta jos sieltä tulee vanhemmat, niin se on tosi monimutkainen se kuka päättää, mistä päättää, kuka tietää, kenen kuuluu hoitaa. (Ohjaaja 2)

Ja aina se asenne, näissä tapauksissa sillä perheen kokoajanuorella on ollut, mitä nyt tulee mieleen, niin tosi kova halu ja he on tehnyt paljon, paljon töitä ja päättänyt taloudellisesti ja muillakin tavoin näyttää, että he pärjää ja tarjoa hyvä elämä niille nuoremmille. Että tietenkin siinä on se ristiriita, että sit ne on aina töissä ja pienet on sitten keskenään siellä kotona. (Ohjaaja 1)

Kyllä mäkin näkisin sen niin, jos miettii, että kyllä ne on paremmin onnistuneet, kuin ne jossa tulee isät ja äitit ja sisaruksia iso lauma. Ja nimenomaan näiden vanhempien integroituminen tähän yhteiskuntaan, niin suoraan sanottuna en usko että kukaan niistä tulee ikinä saamaan työpaikkaa Suomesta. (Ohjaaja 7)

Joskus molemmat vanhemmat ovat kadonneet tai menehtyneet, ja silloin vanhin poika on huolehtinut sisaruksistaan. Täysi-ikäistä sisarusta on kuitenkin lähes mahdotonta saada perheenyhdistämisprosessilla Suomeen.

Olen viikoittain yhteydessä veljeeni puhelimella ... nyt on helpompi, kun hänellä internet ja Skype. Oon monta kertaa yrittänyt saada veljeni Suomeen, mut aina negatiivinen vastaus. Laki ei ymmärrä, että veli on ollut isä minulle oikean [kuolleen] isän sijaista. (M, 22)

Nuorempienkin sisarusten saaminen Suomeen on työn ja tuskan takana. Moni perheenyhdistäminen on kaatunut taloudellisten mahdollisuuksien puuttumiseen. Vaihtoehdoksi jää perheen tukeminen lähettämällä rahaa.

Mul on kaks pientä pikkuveljeä, heillä on huono tilanne. Mä odotin kolme vuotta, pistin tämä perheenyhteyshakemus ja raha meni jokaisen kerran. Mut siit ei tul mittään. Mä yritin aika paljon, sit mul tuli kirje, sano et et saa enää mitään tästä apua en voi tehdä sulle mitään sit se oli siinä, ei mitään muuta. Mulla oli vaikee, mul se oli tärkein juttu mun on pakko opiskella sit mun perhe tarvitse raha. Mulla on vain kaksi vaihtoehtoa jos mä menen töihin joihinkin kebabi ja pitsari en voi opiskella, tulevaisuudessa en voi tehdä mitään töitä. Siin on dilemma mut sillonku mä opiskelen perhe tarvitsee jotain, autan heitä. Mulla oli nii vaikee tilanne siis paras vaihtoehto oli se et pitää opiskella ja iha mitä mä voin tehdä on säästä rahaa ja lähetä heille vähä. (M, 22)

Onnistunutkin perheenyhdistäminen voi johtaa nuoren syrjäytymiseen. Pahimmassa tapauksessa nuoren asumistilanne huononee, jos hän joutuu omasta asunnostaan muuttamaan ison perheen luo, joka asuu ahtaasti. Muuton myötä nuoren taloudellinen tilanne saattaa huonontua. Koska hän joutuu hoitamaan perheen asioita, on vaikea keskittyä opiskeluun.

Et meidän nuoret on siin mielessä tottuu täällä aika hyvää, et heil on niiku oma huone käytössä ja oma televisio, et sit jos se perhe tulee ja he muuttaa sinne ja pahas tapaukses niin on jopa semmosen perheen kodin nähny mis oli niin, että sinne muutti monta perheenjäsentä ja tää nuori muutti yhteen niin et hän jako huoneen kolmen sisaruksen kanssa. (Ohjaaja 5)

Jotkut ei tehny mitään sen jälkeen kun perhe tuli Suomeen, he asuivat perheen kanssa ja käytti tukirahansa autoihin ja semmosiin, kun toiset menestyivät. (M, 38)

Yksintulleiden vastaanotto Varsinais-Suomessa – haparoinnista hallintaan

6

Suomi kuuluu niihin harvoihin maihin, jotka hoitavat alaikäisten yksintulleiden asioita hyvin (ks. esim. PUCAFREU 2013). Yksintulleilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on silti monella tavalla hankala lähtötilanne Suomessa. Heidät kategorisoidaan pakolaisiksi ja lapsiksi/nuoriksi, jotka ovat joutuneet perheistään eroon. Alaikäiset kohtaavat epäluuloja ikänsä ja taustansa suhteen, ja he joutuvat todistamaan viranomaisille puhuvansa totta. Suomalainen vastaanottojärjestelmä takaa alaikäisille tukea ja apua. Vuosien myötä järjestelmä on kehittynyt ja parantunut (Yksintulleet 2009).

Ilman huoltajaa Suomeen saapuvien turvapaikanhakijalasten vastaanottoa ryhdyttiin kehittämään ja resursoimaan 1990-luvun alusta lähtien. Vuodesta 1993 lähtien pyrittiin yksintulleiden lasten oikeudet turvaamaan nimeämällä heille turvapaikka- ja perheenyhdistämismenettelyjen ajaksi uskottu mies, joka useimmiten oli vastaanottokeskuksen työntekijä. Tämä ei saanut osallistua lapsen tai hänen asioidensa päivittäiseen hoitoon (Lepola 2012).

Kun maahanmuuttolainsäädäntöä uusittiin, nimettiin integraatio kotoutumiseksi ja integraatiopolitiikka kotouttamiseksi. Tämän taustalla oli halu välttää integraatioon liittyviä mielikuvia sulautumisesta ja identiteetin menettämisestä. Vuonna 1999 tuli voimaan laki turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja maahanmuuttajien kotoutumista edistävästä toimenpiteistä. Kotoutumisella tarkoitettiin ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen”. Kotouttamislaki velvoitti kunnat laatimaan kotouttamisohjelmia sekä seuraamaan niiden toteutumista ja vaikutuksia. Käytännössä ilmeni kuitenkin suuria eroja paikkakuntien välillä, joka heijastaa erilaisista asenteita eri puolilla maata (Jokisaari 2006; Saukkonen 2013).

Vuoden 1999 kotouttamislakia säädettäessä todettiin, etteivät holhouslain säännökset anna mahdollisuutta järjestää alaikäisen edustamista tarkoituksemukaisesti. Uskotulla miehellä ei ollut yleisvaltuutta edustaa lasta. Erillinen edustajajärjestelmä olisi sen vuoksi tarpeen. Kotouttamislakiin kirjattiin säädökset edustajan määräämisestä ja tehtävistä. Ennen kotouttamislain voimaantuloa järjestettiin viisipäiväinen koulutus uusien edustajien rekrytoimiseksi (Lepola 2012).

Kun alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi, oli välttämätöntä järjestää asianmukainen vastaanotto. Varsinais-Suomessa Perniön kuntoutumiskeskus, joka palveli alkoholiongelmaisia, muutettiin vastaanottokeskukseksi vuonna 1992. Katarina Lundqvistin (2008) tutkimuksessa haastateltu Perniön vastaanottokeskuksen työntekijä kertoi alkuaajoista seuraavasti:

Sehän synty kaaokses, koska yhtenä päivänä huomattiin, että meillä on 200 alaikäist yksin tullutta täällä ja jotain täyty tehdä. Ja sitten kun se Perniö oli käytös niin sinne tää ryhmä tuli. Mut siellähän kukaan ei tienny mitä se työ on. Eikä kukaan meistä tienny mitä se on.

Alkuaajoista kertoi myös tässä tutkimuksessa haastateltu työntekijä:

Tää työ oli iha uutta kun alotettiin Perniön kans. Haettiin kuitenkin sitä omaa mikä tää työ on, et se lähti nii siält niiku käytännönläheisesti alkuun että sitä niiku koko ajan oppinut, työ on opettanut. Meillähän oli valtavan vaikeet, jossain vaihees oli kauhea aggressiivisii lapsii ja nuorii mut täl hetkel meil on ihan niiku... johtuuks se meistä vai johtuuks se nuorten laadust vai mist se johtuu, mut täl hetkel on ollut nyt aika monta vuotta et ei oo kattiloit lentäny ei oo tarvinnut soittaa vartiointikeskuksee ei poliisil. (Ohjaaja 4)

Perniön vastaanottokeskukseen alkuaikoina saapuneiden haastateltujen turvapaikanhakijoiden mukaan toiminta oli haparoivaa ja käytännöt etsivät vielä muotoaan. 1990-luvun alussa tulleet kertoivat:

Joo, se [Perniön vastaanottokoti] oli aika alkeiskunnossa silloin ja luulen kylä ettei ohjaajillakaan ollut sellaista koulutusvaatimusta kuin nykyään on ... Heillä ei paljonkaan ollut ulkomaalaisten kanssa mitään kokemusta eikä ohjausta. Silloin ei ollut näitä edustajia, eikä mitään sellaista. Vaikka itsekin olin nuori, mutten alaikäinen. Perniössä ollessa ei ollutkaan mitään papereita tai prosesseja, vaan odotettiin vaan ainoastaan päätöstä ja tulkin kautta saatiin aina vastaukset.

Olisi tarvittu joku, joka olisi ollut niinku tukihenkilö. Minäkin olin ihan nuori silloin eikä ollut suomenkielen taito. Olisi ollut hyvä jos sellaista järjestelmää olisi ollut kuin nykyään on. Mun entinen tyttöystävä, hän oli niinku se, jolla oli suuri rooli minun elämässäni. Hän auttoi kaikkea käytännön asioista. Mitent he, jolla ei ollut ketään, pärjäsivät? Varmaan heillä oli vielä vaikeampi.. Meillä ei ollut siellä vastaanottokeskuksessa mitään suomenkielen opetusta. Sitten Salossa aikuiskoulutuskeskuksen järjestämässä koulutuksessa kävin suorittamassa sitten. (M, 45)

Ei siihen aikaan ollut tukihenkilöitä tai edustajaa, oma sosiaalityöntekijä ja ohjaajat huolehtivat meistä. Koin itseni täysi-ikäiseksi kun tulin, olin oppinut itsenäiseksi. Olisi silti ollut hyvä saada enemmän neuvoa ja ohjausta, jäätiin palveluista paitsi kun ei tiedetty oikeuksista ja velvollisuuksista. (M, 39)

Perniöstä sijoitettiin vuosina 1999–2007 yhteensä 111 oleskeluluvan saanutta alaikäistä kuntiin. Heistä sijoitettiin 30 Turun perheryhmäkotiin, pääkaupunkiseudulle eri asumismuotoihin 52, muualle Suomeen eri asumismuotoihin 21, Turkuun yksityismajoitukseen 5 ja muihin Varsinais-Suomen kuntiin 3 (ELY-keskus 2014).

Suomen Punaisen Ristin (SPR) Turun vastaanottokeskus perusti vuonna 2003 Naantalın turvapaikanhakijoiden ensivaiheen vastaanottoyksikön, jonka yhteyteen tuli nuorten 16-paikkainen ryhmäkoti. Turkuun perustettiin vuonna 2005 nuorisoyksikkö. Naantalın vastaanottoyksikkö lakkautettiin vuonna 2007, samana vuonna kuin Perniön vastaanottokeskus. Vastaanotto toiminta keskitettiin ja Turkuun perustettiin 24-paikkainen ryhmäkoti. Jo seuraavana vuonna jouduttiin lisäämään paikkoja muualta poistettujen tilalle (Turun kaupunki, sosiaalilautakunta 2008). SPR:n vastaanotto toimintaa laajennettiin Punkalaitumelle 2009, sinne perustettiin ryhmäkoti ja tukiasunnot. Toimipiste päätettiin lakkauttaa vuonna 2014, samalla kun Turun ryhmäkodin ja tukiasumisyksikön toiminnot yhdistettiin (Maahanmuuttovirasto 2014). Muutoksia on tehty jatkuvuuden kustannuksella, kuten haastateltu virkamies kertoi:

Tämmösii on tehty paljon, et perustetaan joku yksikkö johonkin. Esimerkiks Perniössä oli aika hyvä esimerkki, että siellä oli Suomen ensimmäinen ryhmäkoti näille turvapaikanhakijalapsille, ja se oli jossain 2000-luvun alussa. Sen Perniön vastaanottokeskuksen kiinteistön osti kiinteistösijoittaja ja sit siihen aikaan myöskin turvapaikanhakijoiden määrä väheni. Ja sitte työministeri päätti, että ei valtio ala tämmösel sijoittajal maksamaan vuokria, et lakkautetaan se Perniön vastaanottokeskus, kun ne kerran täytyy joka tapaukses vähentää. Ja sit päätettiin, et Perniön vastaanottokeskus lakkautetaan, ja sit seuraavalla viikolla vasta ministerille selvis, et Perniössä oli myöski alaikästen yksikkö, jota ei sillä hetkellä ku se päätös tehtiin, ni se ei ollu puntarissa.

Ja Perniössä oli tehty tosi hyvää työtä, et oli rakennettu tämmönen verkosto Salon kaupunkiin ja Perniön kuntaan, ja monenlaista tähän nuorten elämään liittyvää osaamista. Niin samalla kun tää lakkauttamispäätös sitte tehti, niin koko tää verkosto, se hävis aika nopeesti. Tän tyyppisii virheinvestointei täs on tehty paljon ... ne verkostot kyl helposti häviää, hitaasti ne rakentuu, mut sitte kun tehdään tämmönen lakkauttamispäätös ni ne niinku haihtuu, ja sit sen uudelleen pystyttäminen on sit tosi kallista ja henkisestikin vaikeeta. (Virkamies)

Vastaanottojärjestelmän kehittymisestä kertoo myös Jokisen (2010) pro gradu -tutkielma, jonka mukaan ryhmäkodissa nuorilla oli syntynyt luottamuksellisia siteitä paitsi muiden nuorten kanssa, myös henkilökunnan kanssa. Tämän tutkimuksen tulokset viittaavat samaan. Sitä vastoin Souranderin tutkimus vuodelta 1998 osoitti päinvastaista; nuoret olivat kokeneet henkilökunnan etäiseksi ja osaksi turvapaikkapäätöstä tekeväksi viranomaiseksi.

1990-luvun alussa Suomea koetellut lama heijastui myös pakolaisten vastaanottoon, ja maahanmuuttovastaisista asenteista saivat osansa myös yksintulleet alaikäiset. Perniön vastaanottokeskuksessa asuville se merkitsi eristäytymistä, kun ei uskallettu liikkua vapaasti, kuten haastattelussa ilmeni:

Mä itse tulin juuri vappuna –90 ja seuraavat 5–6 vuotta meillä ei niinkun ollut [muualle] menemistä. Ja viikonloppuisinkaan ei voinut mennä ulos, esimerkiksi pubiin tai baariin istuu vähän ja jotenkin ymmärrän jotenkin sen, kun silloin oli lama. Lama oli tullut ja media syötti kaikenlaista negatiivista ajatusmaailmoja, ihmiset syyttivät pakolaisia että nämä olisivat aiheuttaneet sitä ja niinkun se ilmapiiri oli tosi, tosi paha. Että sen takia mä välillä nauran ihmisille ja maahanmuuttajille nykyään, kun he väittävät, että tällä hetkellä on paljon rasismia. Ne ei tiedä missä me oltiin silloin.

Ulkomaalaislaki on ja kaikkea, kotouttamissuunnitelmat on tehty ja kaikki melkein edellytykset on täyttymässä tällä hetkellä. Meillä ei ollut sellaista ja poliiseilla oli ylivalta ja jättää käsittelemättä valituksen. Esimerkiksi jos tulit baarissa pahoinpidellyksi, niin uhrina vietiin maahanmuuttaja putkaan ja pahoinpitelijät pääsi pois. Ja mulla on kokemuksia sellaisiakin, että sanottiin suoraan, vaikka oli uhreina, että niille sanottiin että pitää mennä kotiin. Takaisin pakolaiskeskukseen. Jos he tekis valituksen, niin se vaikuttaisi heidän turvapaikkapäätökseen. Että se päätös tulisi negatiiviseksi. Poliisilta ei paljoa sympatiaa herunut. Ja viranomaisilta ei mitään sympatiaa herunut silloin. Että pieni joukko ihmisiä, varmaan silloinkin oli hyviä ihmisiä Suomessa, mutta se vähemmistö pistää itsensä näkyväksi ja sen takia meille jäi, että Suomi olisi ollut niinku paha. Mutta toisaalta enemmistökään ei ole tehnyt mitään tulla näkyväksi, että näyttämään meille toisenlaisen Suomen kuvan. Me saimme oikeastaan vaan elää pelossa Suomessa, että ei voinut ulos mennä ja niin edelleen.

Meidän aikana oli rankkaa, koti-ikävä oli tosi rankka ja se, nää edustajat, niinku asiat olisi olleet tosi, tosi kova sana. Lohduttajaa ja kaikkee olisimme tarvinneet, niinku ammatti-ihmisiä, ei semmoista ollut saatavilla.

Mutta olen huomannut, että asiat on nyt parempaan suuntaan menneet. Silloin alaikäisenä tulleille ei oltu järjestetty mitään harrastuksia, eikä mitään kunnan ohjausta ja niin edelleen. Nykyään taas perhelomakoti, harrastuksista ja kasvatuksista huolehditaan ja mielestäni tilanne on paljon, paljon parempi kuin parikymmentä vuotta sitten. (M, 45)

Traagisiakin tarinoita kerrottiin, epäonnistumisista ja jopa kuolemantapauksesta. Nämä alaikäisinä turvapaikanhakijoina tulleet, jo kolme- tai nelissäkymmenissä ovat, omaavat toisenlaisen kokemustaan kuin myöhemmin tulleet. Haastattelujen mukaan useimmat pärjäsivät myöhemmin hyvin elämässään, vaikka heiltä vaadittiin ”kovempaa pintaa” ja suurempaa omatoimisuutta kuin mitä myöhemmin tulleilta yksintulleilta. Koska turvapaikkapäätöksen saaminen kesti kauemmin kuin nykyisin, nuoret ehtivät odotusaikanaan oppia suomea.

Suomes aika hyvin toimii [nykyisin], et nää nuoret saa aika nopeesti nit päätöksiä. Jossain vaiheessa ne kesti aika paljon piedempään, ja kunnat niinku reagoi siihen, et aikasemmin kun tällainen nuori tuli sieltä Pansion ryhmäkodista tai sitte sieltä Perniön ryhmäkodista, ni nehän osas suomee hyvin. Mut et sitte kun se alko lyhenemään se päätösaika, ni sielt saatto tulla nuorii, et ne oli niinku aika ummikkoja viel kielen osalta. Ja kunnat reagoi tähän, et mitä, me ollaan totuttu siihen, että niitten kanssa pärjää ilman tulkkia. (Virkamies)

Yksintulleita alaikäisiä ei ole otettu avosylin vastaan laman jälkeenkään, kuten ei yleensä muitakaan turvapaikanhakijoita. Vaikka alaikäiset tulijat voisivat kantäväestössä herättää sympatiaa, varsinkin nuorimmat heistä, niin ankkurilapsi-leima on osoittautunut vaikeaksi pestä pois.

Yksintulleisiin on kauan kohdistunut vihamielisyyttä. Varsinkin vuoden 2008 aikoihin, kun yksintulleiden lukumäärä kasvoi voimakkaasti, vihapuhe levisi poliittisellekin tasolle maahanmuuttokriittisyydeksi verhoittuna. Esimerkiksi kansanedustaja Ben Zyskowitz sanoi eduskuntapuheenvuorossaan 19.5.2010, ”... sen sijaan, että alaikäisen turvapaikanhakijan kymmenen perheenjäsentä tuodaan suomalaisten kustannuksella elämään Suomeen, minne tämä ankkurilapsi on ensin saatu, tai se, että me emme yhdistäisi sitä perhettä tänne, vaan palauttaisimme tämän alaikäisen turvapaikanhakijan oman perheensä luokse?” (Zyskowitz 2010).

Sjöblom-Immolan (2013) tutkimuksessa ilmeni kuitenkin, että yksintulleisiin alaikäisiin suhtaudutaan opiskelijoiden joukossa suhteellisen positiivisesti.

Runsas 70 prosenttia kyselyyn vastaajista halusi suunnata kotoutumistukea ja -toimia erityisesti yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille.

Ikätestien käyttöön ottaminen ja ulkomaalaislain muutokset vuosina 2010–2012 vähensivät selvästi yksintulleiden alaikäisten turvapaikkahakemusten määrää. Useat muut Euroopan maat ryhtyivät samoihin aikoihin toimenpiteisiin alaikäisten maahantulon hillitsemiseksi. Tanska sovelsi ankaraa politiikkaa ja sääti vuonna 2010 lain, joka mahdollisti alaikäisten turvapaikanhakijoiden palauttamisen kotimaihinsa turvattomiinkin oloihin lastensuojelujärjestöjen voimakkaista protesteista välittämättä (Politiken 2010). Vuonna 2011 käynnistettiin ERPUM (European Return Platform for Unaccompanied Minors) -projekti, jossa ovat mukana Ruotsi, Norja, Hollanti ja Iso-Britannia. Hankkeen tavoitteena on kehittää uusia, turvallisia alaikäisten palauttamiskeinoja (ERPUM 2014).

Pakolaiseksi lapsuuden ja aikuisuuden välimaastossa

7

7.1 Alkuaika Suomessa

Ilman huoltajaa Suomeen saapuneet alaikäiset ovat nuoresta iästään huolimatta ehtineet kokea paljon. Toisilla on rankempia kokemuksia takanaan kuin toisilla. Lapsuus on saattanut olla suurimmaksi osaksi turvallinen ja kotimaassa vietetty, tai yhtä turvatonta pakomatkaa maasta toiseen. Useat ovat viettäneet pitkiäkin aikoja eri maissa, ennen kuin ovat päätyneet Suomeen.

Oikeesti mä olen siis afgaanilainen, sit kun mä olin kaksivuotias mä muutin perheen kanssa Iraniin sodan takia. Iranissaki oli ihan sama kieltä ja sama kulttuuri ja sama uskonto ja kaikki, mut sitten mä saanut mitään siellä oleskelulupa ja mitä lupa tehdä työtä ja koska Iranilla on oma sääntö se ei kuulu meidän maalaisille. Mulla on nyt kolme pikkuveljeä, ne on syntynyt Iranissaki. Sen jälkeen Iranissa tuli vähä huono tilanne sit ja Afganistani tuli vähä rauha paikaksi me mentiin taas Afganistaniin. Sodan jälkeen Afganistanissa oli tosi paha tilanne ja siellä oli vaikeaa mulle ja mun perheelle asua. Ei oo mitään sähköi ja kova elämä ja ihan kaikki oli. Sit meillä kävi iha huono tuuri, koska pääkaupungissa oli rauhapaikka mut toisaalla missä me asu, missä meidän perhe vanhempi, ni melkein jo siellä on sotaongelma ihan kaikki, tällä hetkellä se on vielä. Pääkaupungissa on vaikeaa asu koska siellä niin paljon ihmisiä, siellä on vähän vaikeeta pärjätä. Sit tuli vähä huono tuuri, ei voi mitään, siis pakko oli mennä pois. Ei voi mennä takaisin Iraniin. Iraniki on sama juttu. Taas kerran [piti] lähtee takaisin Afganistaniin. Viel me ei voi mennä Pakistaniin, sama juttu siellä on huono tilanne. Pakko tulla Eurooppaan. Sit me tultiin Turkkiin asti ja silloin me jouduttii [eroon]. Me mentiin Kreikkaa, siis mun perhe ei pystynyt tulee meidän perään, heillä oli huono tuuri ja Turkin poliisi lähetti heidät takaisin Afganistaniin. (M, 22)

Pakolaiseksi lähtemisen taustalla on sekä rakenteellisia tekijöitä, että sosiaalisia ja henkilökohtaisia syitä. Useimmiten aseelliset selkkaukset ja vaino pakottavat pakosalle toiseen maahan, mutta myös epävakasta yhteiskuntaoloista johtuva taloudellinen ahdinko voi muodostaa ratkaisevan syyn lähdölle. Päätöksen lähettää lapsi tai nuori toiseen maahan hakemaan turvapaikkaa tekee yleensä perhe (Vervliet 2013). Voi myös olla, että koko perhe joutuu pakolaisuuteen, ja perheenjäsenet joutuvat eroon toisistaan matkalla, kuten edellä esitetyssä kertomuksessa.

Usein perheillä ei ole varaa lähettää kaikkia turvaan, tai salakuljettaja ei voi ottaa koko perhettä kerralla. Useimmiten lähtijäksi valitaan poika, jolla on parhaat mahdollisuudet selvittää pakomatka. Rahat pakomatkkaan kerätään yhdessä. Lähtömaassa on jopa kotitaloja myyty, jotta yksi nuori pääsisi Suomeen ja voisi sitten hakea perheenyhdistämistä. Esimerkiksi Turkissa tai Afganistanissa monet nuoret ovat tehneet pitkään työtä kerätäkseen rahaa lähteä pakolaiseksi. (Ohjaaja 8)

Pakolaiseksi lähteminen merkitsee uutta ja äkillistä elämänmuutosta, eikä lapsi tai nuori yleensä ole omaehtoisesti valinnut muuttokohdettaan. Kaikki eivät ole suoranaisesti paenneet, vaan heidät on lähetetty maastaan sietämättömiä oloja pakoon. Myös perheeseen ja sukuun liittyvät uhkatekijät, kuten pakkoavioliitto ja/tai väkivalta voivat ajaa nuoren pakolaiseksi. Yhteistä kaikille näille lapsille ja nuorille on, että he pakenevat vaaroja ja hakevat turvapaikkaa turvallisiksi koetuista maista (Kohli & Mather 2003).

Maa, johon he päätyvät, voi olla sattumasta kiinni, elleivät vanhemmat ole valinneet kohdemaata. Perheenjäsenten joutuessa eroon toisistaan pakomatkan aikana, matkareitti ja kohde voi muuttua täysin. Nuori voi päätyä täysin outoon määränpäähän. Pakolaisilla on ennakkokäsityksiä vauraista länsimaista, kuten Yhdysvalloista ja Englannista, mutta Suomi on useimmille täysin vieras maa. Suomeen päädytään monesta eri syystä: huhupuheiden perusteella, Suomessa asuvien maanmiesten esimerkkiä seuraten, salakuljettajan valinnasta johtuen ym. Monet eivät edes tiedä, mihin maahan ovat päätyneet. Turvapaikanhakijat tulevat Turkuun tavallisesti Ruotsista laivalla.

Emmää oikeesti tajunnut mitään tästä Euroopasta ja mistään, mä tunnen vain Irania. En mä matkustanut mihinkään ennen, se oli ihan ensimmäinen kerran mä matkustin. Sit mä tulin joihinkin ajan kanssa Suomeen, oli joulu ja oli ihan talvi. En mä tajunnut et tää oli Turku tai Helsinki. Sitten yksi sanoi että sä olet Suomessa ... ja sit mä menin Pansioon. (M, 22)

Mä muutin Suomeen toukokuussa 2008 ja silloin ensimmäinen kerta olen tullut Helsingistä. Ja kun tulin kotimaasta, tulin ensimmäinen kerta Etiopiaan. Ja

Etiopiasta sitten Ruotsiin ja silloin olin tuttu miehen kanssa. Ruotsista Helsinkiin ja Helsingistä lähdin poliisilaitokseen ja sieltä olen muuttanut turvapaikan hakijaksi ja minua siirrettiin Helsingistä Espooseen. Espoon turvapaikkakoti oli silloin täynnä ja minut lähetettiin samana iltana Turkuun. Ja sitten olen asunut Pansion turvakodissa 8 kuukautta. (N, 20)

7.2 Vaikenemisen strategia

Kuten edellä on jo kerrottu, tässä tutkimuksessa haastatellut olivat varsin niukkasanaisia taustastaan, kokemuksistaan ja varsinkin saapumisestaan Suomeen. Useimmat tarinat alkoivat asettumisesta vastaanottokeskukseen. Vaikenemiseen on monia syitä, jotka voisi arvella johtavan juurensa vaikeisiin elämänkokemuksiin ja selviytymiseen yksin vieraassa maassa. Kaikki vaikenemisen syyt eivät kuitenkaan liity pakolaistaustaan – tietty sulkeutuneisuus kuuluu nuoruuteen ja murrosikään. Turun vastaanottokeskuksessa työskennellyn mukaan:

Aina ei tarvii etsii syytä jostain kidutustaustasta tai niist traumaista. Monta kertaa syy on paljon raadollisempi, miks ihmiset ei jostain asiasta halua kertoa. Ne on tämmösii hyvin inhimillisiä, ja sopii jokaiseen meistäkin. Et emmä halua sil sanoa, et se on väärää tai tuomita sitä, mut et se tulkintojen tekeminen joskus voi johtaa ... Toki mä myönnän, et tämmöset kidutuskokemukset on sit kans sellasia, et ne on sit niin piilossa et... mut se et ei aina kannata... niinku jos kuulee, et on pakolainen, ni lähtee siit kaikkein pahimmast mahdollisest tilanteest olettamaan, et ihmist on kidutettu ... Et kyl mun kokemus on se, että mulla ja keskimäärin pakolaisella niin nää elämän eri vaiheet, ja elämän semmoset normaalikriisit ni, ne on hyvin lähel toisiaan. Ei ne useimmatkaan sit kuitenkaan niis myllerryksis oo ollu siellä niinku hädän ... ihan keskellä. Mut totta kai niit on, ja ne on hankalii ja vaikeit tapauksii. Ei näit mun näkemyksen mukaan pidä liiotella, niitä kokemuksii. (Virkamies)

Mä oon jutellut muutaman nuoren kans joka on halunnut tästä puhua, sanonut esimerkiksi et hän on unohtanut koko sen matkan mut nyt se ruppee palautumaan, tai jollain muulla tavalla tuonut esiin sitä matkaa. Se on ollut niin, et he on tullut laivalla ja he ei oo oikeen tiennyt ketään täältä et heidät on vaan laitettu laivaan. Et siel ei oo välttämättä ollut ketään vastassa ja sit on vaan ilmoittautunu siellä tullimiehille tai sitten jopa mennyt itse poliisiasemalle ilmoittautumaan et on nyt turvapaikanhakija tullut Suomeen ... Mut et niistä niiku meitä nuoret ei halua puhua et paljonko perhe on esimerkiks velkaa siitä heiän matkasta. Mä uskon et heit on kiellettykin, et nää salakuljettajat saattais siitä kärytä ja se voi olla ihan vaarallistakin puhua niistä asioista. (Ohjaaja 5)

Ehkä siit ei uskalleta puhuta niist asioist mist ehkä pitäis puhua, et he puhuu mieluummin sit ystävien, tuttavien, sukulaisten kanssa näistä asioista. Niihi voi sisältyy nii paljon jotain kipeitä asioita ja tabui mistä ei puhuta. Mut he on aika positiivisia monta kertaa ja mä luulen, et ... se vaatii pitkän ajan kun sä tulet, et vast rupee tulee näit traumoi esiin ynnä muuta. Täytyy olla sopeutunut tänne, sen näkee vast pitemmäl aikavälil mitä se tuottaa, että 20 vuotta varmaan menee ja sittekää ei oo viel sopeutunu. (Ohjaaja 4)

Yksintulleen alaikäisen vaikeneminen kokemuksistaan ennen maahan saapumista on pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Tämä on todettu useassa tutkimuksessa (esim. Kohli 2006; Wernesjö 2014; Vervliet 2013). Nuori valitsee vaikenemisen tietoisesti, ja Vervlietin (2013) mukaan se on osoitus hänen toimijuudestaan (agency), että hän ottaa tilanteen hallintaansa ja on päättänyt aloittaa uuden elämän ilman menneisyyden painolastia. Turvapaikkaprosessissa yksintulleelta on viety toimijuus ja traumatisoituneena uhrina esiintyminen on eduksi tässä tilanteessa. Jos alaikäinen turvapaikanhakija osoittaisi itsenäisyyttä ja aloitekykyä, se saattaisi jopa vaikeuttaa turvapaikan saamista, koska se voi herättää epäilyjä iän suhteen. Siksi myös maahantuloa edeltävistä vaiheista kertominen kauan jälkeenpäin voi olla ristiriidassa minäkuvan kanssa; uusi elämä on rakennettu, eikä edellisellä elämällä ole enää arjen merkitystä.

Vieras maa, uusi ympäristö ja kielitaidottomuus ovat nuorelle vähintäänkin hämmentävä kokemus - toiset kokevat sen vaikeammaksi kuin toiset. Lapsi tai nuori on erossa perheestään, jotkut olleet jo pitkänkin aikaa, ja he kantavat huolta perheensä kohtalosta. Ikävä perhettä on yleensä suuri, joka yhdessä traumaattisten kokemusten kanssa voi ilmetä sekä somaattisina että psyykkisinä oireina (Helander & Mikkonen 2002; Mikkonen 2013). Traumaattisista kokemuksista vaikeneminen voi myös olla keino välttää ikävistä muistoista nousevaa tuskaa, niinpä aktiivinen unohtaminen voi olla suojautumista (Jokinen 2010).

Jos henkistä kuntoa miettii, niin kyllähän niillä aina on enemmän tai vähemmän just jonkunäköistä pakolaisuuden aiheuttamaa traumaa, ja sitten sen vaikutus se aina vaihtelee yksilöittäin ja näkyy eri lailla. Monesti ne ilmenee esimerkiksi perheen kanssa käytyjen keskusteluiden tai perheenyhdistämisten, niinku jos perheenyhdistämisestä tulee puhetta, niin niitten kautta semmoinen oireilu yleensä näkyy sitten, että saattaa olla vähä ahdistusta ja ahdistus kasvaa. Kyllä se jokaisella on läsnä mutta se näkyy niin eri lailla. (Ohjaaja 3)

Aihetta on tutkittu jo toisen maailmansodan ajoista lähtien (Freud & Burlingham 1943). Pakolaislapset vailla huoltajaa kärsivät herkimmin mielenterveysongelmista, koske heiltä puuttuu vanhempien tarjoama huolenpito, henkinen tuki ja suoja. Samaa on todettu toisen maailmansodan Suomesta Ruotsiin siirrettyjen

sotalasten kohdalla. Entisten sotalasten elämä on ollut selvästi vaikeampaa kuin Suomeen jääneiden. Merkittävät erot ovat näkyneet kohonneena sydäntauti- ja diabetesriskinä sekä lisääntyneinä mielenterveysongelmina. Sosioekonomiset seuraukset näkyivät heikompana tulokehityksenä koko työssäoloajan ja suuren-
tuneena todennäköisyytenä joutua aikuisiässä sosioekonomisesti heikompaan asemaan kuin oma isä (Räikkönen et al. 2013).

Näiden tutkimustulosten perusteella on vaikea vetää johtopäätöksiä tämän päivän alaikäisten pakolaisten elämänehdosta, koska tuolloiset näkemykset lapsuudesta ja lasten tarpeista olivat erilaiset kuin nykyisin. Kuitenkin tutkimustulokset osoittavat, että muutto toiseen maahan ja perheestä eroon joutuminen voivat vaikuttaa koko elämän ajan.

Bosnialaisista pakolaislapsista tehty tutkimus osoitti, että 93 prosenttia heistä kärsi traumaperäisestä stressihäiriöstä, ja että tämä liittyi selvästi väkivallalle altistumiseen (Hartwell 2011). Iso-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan yksintulleilla nuorilla oli enemmän traumaattisia kokemuksia liittyen ravinnon puutteeseen, väkivaltaan ja kidutukseen, kuin perheensä kanssa tulleilla (Hodes et al. 2008). Ruotsissa tehdystä tutkimuksesta todettiin 52 prosentilla vuonna 2008 yksintulleista mielenterveydellisiä ongelmia (Stretmo & Melander 2013). Suomalaisessa tutkimuksessa (Sourander 1998) ilmeni, että noin puolella pakolaislapsista oli kliinisesti merkittäviä psyykkisiä oireita, kuten surullisuus, impulsiivisuus, huolestuneisuus, mielialan voimakas vaihtelu, yksinäisyys, epäluuloisuus, keskittymisvaikeudet ja somaattisia oireita.

Kyllä sieltä tulee sitten kaiken maailman ryöpsäyksiä välillä. Sä kysyt niistä aikasemmin, että missä tilassa ne on kun ne tulee ja yleensä ei se näy millään että heillä olis mitään täällä pinnan alla, mutta välillä se tulee semmosena ryöpsäyksenä että he kokee tarpeen kokea jostain menneisyydestä jonkun lyhyen tarinanpätkän tai välillä pidemmänkin saattaa mennä, pari tuntiakin välillä kun nuori rupee vaan kertoo mitä heiän kotimaassaan tapahtuu. Että semmosia käy aina silloin tällöin, mut et ne lähtee aina niist nuorista, eikä me yritetä saada niitä [kertomaan], koska monesti semmosten jälkeen sitten heillä saattaa olla vähän vaikeeta olla, et yöllä saattaa sitten monesti et ne näkee pahoja unia ja tommosia. Mutta totta kai niitä saattaa tulla ihan yllättäinkin. (Ohjaaja 3)

Kyllä jokaisella nuorella on omat traumat. Se pelkkä matka, että miten on pääsyt Suomeen asti voi olla traumaattista. Puhumattakaan siitä mitä siellä kotimaassa on tapahtunut. Nuori on voinut todistaa siellä pahoja tapahtumia omin silmin, että ne aiheuttavat unettomuuksia joskus. Kun ja jos me huomataan, että nuorella on jotakin erikoista, tai me uskotaan että hän tarvitsee jonkun psykiatrin tai psykologin apua, silloin me otetaan yhteyttä tohon psykologian laitokseen että hoito järjestyy. Yleensä ajatellen suurin tämän hetkinen ongel-

ma on perheeseen kaipuu, se pistää heitä menettämään yöuniaa. Se kaipuu, ei sitä muulla tavalla voi hoitaakaan. Toinen asia on, jos ne kuulee että joku perheenjäsen on kipeä tai sairaana, niin se aiheuttaa paha oloa. Muuten meillä ei ollut pahasti traumatisoituneita nuoria [perheryhmäkodissa]. (Ohjaaja 6)

Ja sit on paljon tämmösii niiku psykosomaattisii oirei sit siin et joku ku ei oo pystyny käymää kouluu sinä aikana kun ollut meillä että on koko aikaa sairastanut jotakin, et se kipu kiertää koko kroppaa ja sitä sit tutkitaan ja eikä sitä sit kuitenkaa muuta löydetä ku et se on psykosomaattista sehän on paljon mut kuitenkin. Tyttö on esimerkiksi ihan terveen näkönen ja toimii välillä aina ihan normaalisti ja sit yhtäkkii onki, et kävelee keppien kans, ei pysty ilman ku nii pal särkee paikat. Et ku se aiheuttaa heil monennäköst vaivaa kipuna. (Ohjaaja 4)

Helsingin Diakonissalaitoksen selvityksen mukaan kaikista saapuneista alaikäisistä pakolaisista ja turvapaikanhakijoista (0–24 vuotta) lähes kolmasosa (28–32 %) oli vaikeasti traumatisoituneita tai havaittavasti oireilevia. Alaikäisten yleisimpiä oireita olivat mm. uneen ja nukkumiseen liittyvät ongelmat, erilaiset mielialaioireet, pelko ja ahdistusoireet, muistin, keskittymiskyvyn ja oppimisen vaikeudet sekä väkivaltaisuus ja aggressiivinen käytös (Suikkanen 2010).

7.3 Sitkeitä sissejä

Tavallisesti yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita pidetään haavoittuvina. Haavoittuvuus on jopa kirjattu lainsäädäntöön (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta, 2011). Useissa tutkimuksissa on kuitenkin kyseenalaistettu pysyvien, jopa kielteisten, stigmatisoivien ja patologisoivien identiteettien luominen lapsille ja nuorille, vaikka taustalla olisikin hyvää tarkoittava ajatus. Yleisesti on ajateltu, että kaikilla turvapaikanhakijoilla on jonkinlainen mielenterveysongelma, tai heidän oletetaan olevan avuttomia ihmisiä vailla kykyä elämänhallintaan. Traumaa ja sen vaikutuksia sekä deprivaatiota ja stigmatisoitumista on ylikorostettu, ja monet muut asiat ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Myös traumaperäisen stressihäiriön (PTSD) soveltamisen alaikäisiin turvapaikanhakijoihin on nähty ongelmallisena. Aihe on täynnä vaihtelevia näkemyksiä ja ristiriitaisia tutkimusnäyttöjä (ks. Lee 2012; Snellman 2012; Orgocka 2012; Watters ym. 2009; Vervliet 2013).

Haavoittuvuuden kontrastina on näkemys, joka lähtee riskin ja resilienssin käsitteistä. Riski viittaa jonkun tapahtuman todennäköisyyteen tietyssä kontekstissa. Resilienssi on kyky selvitä vaikeuksista joustavuudella, mukautumiskyvyllä ja vastustuskyvyllä. Resilienssi ja haavoittuvuus eivät ole toisiaan poissulkevia,

stressitekijät ja selviytymisstrategiat ovat samanaikaisia (Orgocka 2012; Raghallaigh & Gilligan 2010).

Suurin osa alaikäisistä yksin tulleista turvapaikanhakijoista on tullessaan 15–17-vuotiaita. He ehtivät asua Suomessa vain muutaman vuoden ennen täysi-ikäistymistään. Useimmat tulevat yhteisöllisistä kulttuureista, ja heidän valmiutensa selviytyä yksin Suomessa, jossa kannustetaan hyvin itsenäiseen ja individualistiseen elämään, eivät ole kovin hyviä, vaikka heillä olisikin paljon voimavaroja. Alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on usein puutteellinen koulutus, osa on jopa luku- ja kirjoitustaidottomia. Ennen kuin he ovat oppineet riittävästi suomea, heillä ei ole valmiuksia toimia itsenäisesti yhteiskunnassa, jota he eivät tunne. Kaikki nämä tekijät lisäävät syrjäytymisriskiä, ja nuoret tarvitsevat paljon tietoa, neuvontaa, ohjausta ja tukea selviytyäkseen (Helander & Mikkonen 2002; Heikkilä 2010; Jokinen 2010; Parsons 2010).

Silti yksintulleet alaikäiset ovat ”sitkeitä sissejä”, kuten tutkimukseen osallistunut ohjaaja asian ilmaisi. Carlson et al. (2012) erittelevät kolmenlaisia suojatekijöitä, joiden tärkeys vaihtelee iän mukana. Henkilökohtaiset suojatekijät ovat mm. älykkyys, leppoisa luonne, pärjääminen, kyky ratkaista ongelmia ja uskonnollisuus. Perheeseen liittyvät tekijät ovat emotionaalinen suhde ainakin toiseen vanhemmista ja vanhempien tuki, sekä läheiset suhteet muihin aikuisiin ja instituutioihin, kuten kouluun ja kirkkoon. Kolmas tekijä on ympäristön sosiaalinen tuki, jonka merkitys korostuu, ellei perheestä ole tietoa.

Yksintulleet kohtaavat samat haasteet ja vaikeudet kuin muutkin maahanmuuttaja- ja pakolaisnuoret, mutta heidän on selvittävä niistä ilman läsnäolevaa omaa perhettä. Tämä asettaa heidät erilaiseen asemaan, ja heidän lähtökohtansa ovat toisenlaisia kuin muiden samanikäisten nuorten. He ovat kauan ikään kuin marginaalissa, ns. liminaalisessa tilanteessa (ks. Turner 1964), jossa he ovat siirtymässä sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä toiseen. He ovat irroitautuneet Suomeen tuloa edeltäneistä olosuhteista, eivätkä ole vielä kotonaan uudessa ympäristössään. Yksintulleet alaikäiset ovat lapsuuden ja aikuisuuden välitilassa, tulevaisuus näyttää epävarmalta ja tuntemattomalta. Nuori haluaa säilyttää omaan perheeseen ja kulttuuriin kuulumisen tunteen ja samalla kotoutua. Tämä voi olla vaikeaa (Alitolppa-Niitamo 2004; Rantakokko 2013). Yksintulleilla nuorilla on usein säilynyt side perheeseensä, joka asettaa hänelle odotuksia ja paineita, mutta häneltä puuttuu fyysinen kontakti. Puhelin, ja parhaassa tapauksessa internet ja Skype, eivät korvaa tätä.

Silloin ku mä heti ku mä tulin Suomeen mä olin soittanut äidille tosi paljon, ja mul on aina tullut tosi kovia tosi isoja puhelinlaskuja ja ehkä kolme tai neljä kertaa tullut parisataa euroja. Jotenkin, mä olen sen kyllä maksanut ja maksan erissä. Esimerkiksi sosiaalityöntekijä ei siellä auta, ei hän auta, voi olla vaikka tuhat euroa ja sun on pakko maksaa se yksin ja mä olen maksanut sen kaikki, mut nyt mä en enää soita, mul on prepaid liittymä ja joskus jos mulla on jotain rahaa ja mä voin soittaa yksi minuutti tai kaksi mutta, se on joskus kahdessa kuukaudessa tai kolmessa ei enää niin paljon kuin ennen, koska ei oikeasti nyt jos mul on nyt opintotuki. Jos mä soitan koko ajan koko se raha olisi mennyt vain puhelinlaskuihin, ei olisi jäänyt mitään ylimääräistä, että ei enää. Kyl mä pidän yhteyttä mutta mä tiedän että hänestä tuntuu paremmalta kun mul on tässä asiat hyvin ja mul on tässä vara osta kaikke mitä mä tarvi kuin jos mä se raha anna puhelinlaskuihin. (N, 21)

Et ainaha sit on semmosen kahden maan maastossa että on ikävä molempia. Jos vaik päättäiski mennä käymää omaan maahan niin aina on niinku se kriisi pääl et haluais olla ja elää molemmissa maissa eikä kuitenkaan sit voikkaa. Siel niit autettavii on kuitenkin nii pal, kelle heiä rahat menee ja kauhee vastuu siitä

että miten se perhe tai sukulaiset ystävät siäl voi. Kyl he tulee elättämään koko elämänsä jollai tasol sitä koko omaa perhet mikä on sinne jäänyt. (Ohjaaja 4)

7.4 Näkymättömät nuoret

Alaikäiset turvapaikanhakijat ovat ikään kuin ”näkymättömiä” (ks. Turner 1964), sillä heidät eristetään ensin vastaanottokeskuksiin ja sitten ryhmäkoteihin. He ovat ikään kuin ”raaka-ainetta” ilman statusta, omaisuutta tai sukulaisuussiteitä. He ovat kotouttamisen, kouluttamisen ja muiden toimenpiteiden kohteita.

Sosiaalitoimes sosiaalityöntekijä käy [tilanteen] läpi, ja terveydenhoidossa heidät on hoidettu tosi hyvin terveeks sinä aikana kun he on meillä [perheryhmäkodissa]. Et kyl heiät on niin niiku tutkittu et mahdolliset sairaudet on siin vaihees ku he meilt lähtee nii poistettu ja häädetty. Monel on ihan normaalisti helikobakteeri tai joku tämmönen. Nii niit kuurei voidaan syödä useampi kuuri et saadaan se pois ja kaikki sit just nää psykosomaattiset jutut heil jatkuu useasti sit viäl et käyvät jossain terapiassa tai hieronnassa tai jossain sen jälkeen kun on terveydenhuolto ku sitä ihmist on pyöritetty edes takasin se on ollu välil osastol ja välil taas päässyt pois mut et nyt kuiteki jatkuu viäl sit jonkunnäköne niiku hoito. Et sitä ei oo tavallaan jätetty et tutkitaa ja tutkitaa aika paljon et kyl he niiku saavat sil taval huomioo. (Ohjaaja 4)

He ovat fyysisesti olemassa, mutta eivät sosiaalisesti ympäröivään yhteiskuntaan nähden. Heillä ei ole sosiaalista statusta, omaisuutta, sukusiteitä, eikä mitään, joka erottaisi heidät kohtalotovereistaan. Turvapaikanhakijoiden ja ohjaajien kesken muodostuu sosiaalinen suhde, joka perustaltaan rakentuu auktoriteettiin. Ohjaajia on toteltava, koska he edustavat yhteistä hyvää ja arvovakennetta, mutta suhde heihin on yleensä hyvä, ”maahanmuuttajanuoret ottavat läheiseksi sen aikuisen, jonka saavat”, kuten Heikkilän (2010) selvityksestä ilmenee. Turvapaikanhakijoiden keskinäisiä suhteita taas leimaa tasavertaisuus, toveriyhteisö, jossa iällä, sukulaisuudella, kansallisuudella tai taustalla ei ole väliä.

Tämä kuvaa vastaanottokeskusten ja ryhmäkotien asukkaiden tilannetta. Tutkimukseen osallistuneet nuoret puhuivat lämmöllä ystävyys-suhteista, jotka oli solmittu heti tullessa. Jokaisella heistä oli kansainvälinen kaveripiiri, johon saattoi kuulua koulussa tavattu suomalainenkin. Tämä kaveripiiri oli tärkeämpi kuin omanmaalaiset, mikä on merkillepantavaa, koska Turussa on suuret somali- ja kurdiyhteisöt.

Siellä [Pansiossa] mä odotin oleskelulupaa, ja kun olen saanut oleskelulupa muutaman kuukauden jälkeen muutin ensikotiin. Ja minä asuin täällä 2 vuotta ja melkein 3 kuukautta. Ja jos mä muistan oikein, niin elämä oli ihan helppo oikeesti kun mä asuin turvakodissa, vaikka perheen puute oli suurin ongelma ja tuntui koko ajan yksin, mutta ei ollut mitään hätää. Aina ohjaaja tai hoitaja oli joka päivä vieressä ja antoi neuvoja. Nuorilla ei ollut mitään suuri vastuu elämästä. Ja sitten kun perhe tuli elämäni on mielestäni muuttunut täysin, minulle tuli paljon vastuu päälle ... oli tässä paljon kavereita Pansiossa ja muualtakin. Meillä oli tässä yhteisruoka ja juteltiin ja katsottiin telkkaria yhdessä. Oli tosi kiva elämä täällä. Tosi hyvä oli. Ja mä olen sanonut ohjaajille, että mä toivoisin toinen kerta. Että muutan tänne. Ei ole mahdollista, se on vain leikki. (N, 20)

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat monessa muussakin mielessä marginaalitulassa, koska he ovat maahanmuuttajia aikuisuuden kynnyksellä uudessa kulttuurissa ja elämäntilanteessa. He joutuvat kantamaan itsestään paljon vastuuta kotoutumisprosessin aikana. Koko ajan heillä on menneisyys läsnä, sekä mielessä että konkreettisina haasteina. Uudet aikuiskontaktit eivät voi korvata aiempia perhesiteitä. Huoli muualle jääneestä perheestä on yleensä suuri, ja perheen saaminen Suomeen vaativan prosessin takana.

Mä menin Pansioo siellä varten mua on paikka ihan kaikki. Sit elämä alko oikeastaan. Oli alussa tosi tosi vaikea koska en mä tajunnut mitään kieltä olin yksin alaikäinen ja sitten huono mul oli vähän oikeesti kun mä tulin tänne mul oli tosi huono olo koska oli kylmä pimeä ja ei ollut kettään sukulaisia ihan yksin ei ollut mitään vaihtoehto pakko ottaa tää ja tehdä oma parhaani sen takia tääl, perheen takia ja kaikki, seki mulla ei ollut mitään tietoa perheestä että missä ne ovat melkein kaksi vuotta oli ... Emmä voi mennä mihinkään ei osaa mitään kieltä ei oo rahaa ei mitään passii, ei oo mittään ... Vanhemmillä oli vähän huono tilanne kahden vuoden aikana koska heillä ei ollut mitään tietoa missä mä olin. (M, 22)

Alussa vaikea, eri kulttuuri, eri kieli. Olin yksin, ei ollut elämää. Kukaan ei ymmärtänyt mitä sydämessä oli, vain kaverit. Ohjaajat hyviä ja mukavia, pikkuhiljaa opimme itse hoitamaan asioita. (M, 23)

Turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemusten pitkät käsittelyajat ovat raskaita kestää ja aiheuttavat frustraatiota nuorille. Ilman oleskelulupaa on vaikea päästä opiskelemaan ja odotus vaikeuttaa tulevaisuuden suunnittelua ja Suomeen asettumista. Nuorille elämä alkaa vasta, kun he ovat saaneet oleskeluluvan ja, jos mahdollista, perheensä Suomeen (Helander & Mikkonen 2002).

Se [aika] vastaanottokeskuksessa se ei siitä ei voi oikein laskea, koska mä en silloin ollut kovin kiinnostunut oppimaan. Vasta sitten kun aloitti Timalissa [Raision aikuiskoulutuskeskus], silloin niin, siitä lähtien voi laskea. Siellä [vastaanottokeskuksessa] mä aina ajattelin että mitä jos mun pitää lähteä takaisin, ja tämä kieli on muutenkin tosi vaikea, että, ehkä mun ei tarvitse oppia, mutta mä kävin tunneilla. Mutta sitten vasta tässä kun sai asua ni sitten mä panostin tosi kovasti. Koska silloin on sanottu että ei pysty opiskelemaan mitään enempää jos sä et osaa suomea ja sitten sä et sen jälkeen voi. Sen takia pyrittiin kovasti ja kotona tein aina tehtäviä ja muut ei eivät tehneet, ja sitten mä tiesin että se ei opi jos ei jos ei harjoittele kotonakin. (N, 21)

Ja olen tutustunut koko Suomen elämään ja yhteiskuntaan sen jälkeen kun muutin täältä [perheryhmäkodista] pois. Maailma on silloin tullut auki. (N, 20)

Mä koin itse että olin nuori, joka ei tiennyt maailmasta mitään, kun ohjaaja tai hoitaja on auttanut tosi paljon. Nuorikin jos aloittaa aikaisemmin itsenäisyyden, sekin auttaa häntä. Mutta kolme vuotta olin koko ajan hoitajan kanssa ja sitten täällä Suomessakin virallisesti nuori on alle 18 ei voi hoitaa virallisia asioita. Tarvitaan huoltaja vieressä. Sekin vaikuttaa asiaan. Mutta nyt olen melkein täysin vastuullinen ihminen, joka pärjää oma elämä. Ja minä en voi unohtaa oikeesti, on tämä kotona. Mulle tulee aina ikävä, hyviä muistoja. Silloin en itkenyt tosi paljon, olin koko aikaa rauhallinen. Oikein tuntui, että olen yksin ja haluan perhettä, mutta elämä tuli tosi vaikea kun muutin täältä pois. Jotkut sai oma perheet, sama kuin minä ja jotkut muuttivat asuntoon kun muuttivat 18. (N, 20)

Vaikka nuoren ikä vaikuttaa kotoutumiseen ja ennen kaikkea koulutuspolkuun, ikä ei ole yksiselitteinen määritelmä. Lapsella ja nuorella on neljä kehityksellistä ikää: kronologinen (biologinen) ikä, kognitiivinen (tiedollinen) ikä, emotionaalinen (tunnevaltainen) ikä ja sosiaalinen ikä (Jokinen 2010). Vaikka yksintulleet määrittellään lapsiksi kronologisen ikänsä puolesta, heidän emotionaalinen ja sosiaalinen ikänsä voi olla korkeampi. Kognitiivinen ikä voi taas olla koulunkäynnin puutteessa matalampi. Yksintulleen nuoren voimavarat ja toimijuus ovat usein aivan toiset kuin samanikäisillä suomalaisnuorilla, mutta eurooppalainen kulttuuriympäristö määrittelee hänet biologisen iän perusteella. Suomessa tämä määrittäminen tapahtuu ikätestien avulla.

Haastatelluista nuorista yli puolet määritteli itsensä aikuisiksi tullessaan, vaikka eivät olleet täyttäneet 18 vuotta. Tytöt olivat enemmän epävarmoja aikuisuutensa suhteen. Tutkimuksessa ilmeni muutenkin eroja sukupuolen suhteen. Kaikki kolme haastateltua naista olivat määrätietoisia, hankkineet koulutuksen ja ammatin. Kymmenestä miehestä kolme oli vaarassa marginalisoitua.

Ei oo sillen tilastoja kertoo, että kumpi pärjää parempaa. Mutta voi hyvin olla, että tytöt ehkä pärjää paremmin. Mutta aikaisemmin, ne ketkä tuli tänne oli miehiä ja se syy oli se että kehitysmaissa, kasvatetaan tyttöjä miten olemaan hyviä vaimoja. Eli siellä lapsesta asti opetetaan ruuanlaittoa ja nämä siivousjutut ja kaikki. Kun taas poikalapsiin taas panostetaan aika paljon, kun luullaan että hän pärjää. Siellä aina 90-luvun alussakin perhe niinku mielellään yritti kaikkensa, että poikalapsi lähtisi ulkomaille, koska silloin uskottiin että hän pärjää siellä ja voi sitten tuoda auttaa perheensä siellä. Tyttöihin ei panostettu silloin, mutta tilanne on muuttunut ja kun he tytöt tulevat tänne se on mun mielestä oiva tilaisuus, koska tässä yhteiskunnassa panostetaan tasa-arvoon paljon. Uskon että tämä yhteiskunta panostaa tyttöihin yhtä paljon kuin poikiin, joten tytöillä on nyt paremmat edellytykset pärjätä tässä yhteiskunnassa, kuin he olisivat kotimaassaan. Toki se vähän vaihtelee, ovatko he edes minkäänlaista koulutusta saaneet kotimaassaan ja ovatko he lukutaidottomia. Tytöt, kuten sanoin aikaisemmin, ei he käy koulua ja heille ei sallittaisikaan koulutusta ja kun he tulee Suomeen kirjoitustaidottomina, niin se tulee olemaan hankalaa täälläkin. Mutta ruuanlaiton suhteen ja siivouksen suhteen pärjäävät yksinkin kun he asuu. Ja pojilla se on taas uutta oppimista, kun äiti tai ohjaaja ei ole siellä laittamassa tai siivoamassa hänen huoneensa. Se on ihan kova totuus kun tulee ihan silmille. (Ohjaaja 6)

Tämän tutkimuksen kohteena olevat nuoret ovat olleet Suomessa jo useamman vuoden ajan, ja marginaalisuus heidän kohdallaan liittyy kulttuuriseen irrallisuuteen ja rajatuimpiin mahdollisuuksiin suhteessa heidän suomalaisiin ikätovereihinsa. Marginaalisuus ja haavoittuvuus liittyvät vahvasti toisiinsa erityisesti turvapaikkapäätöstä odottaessa, mutta myös koko kotouttamaisaikana (ks. Rantakokko 2013). Marginaalinen tilanne saattaa näkyä akkulturaatiostrategioissa: pyrkiikö nuori kotoutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin, suuntautuuko hän suomalaisen yhteiskunnan tahojen sijaan omaan etniseen yhteisöön, vai sopeutuuko hän yhteiskuntaan samalla oman etnisen identiteettinsä säilyttäen? Akkulturaatiostrategiat tai integraatioprosessi eivät ole selkeärajaisia toimintamalleja, vaan tilanne- ja kontekstisidonnaisia. Kyse on kompromisseista, joita yksilö joutuu tekemään (Rantakokko 2013).

*KB: Sä haluat kuitenkin pitää yllä omaa kulttuuriasi kavereiden kanssa?
M, 21: Joo, mutta on pakko opiskella siellä missä olet. Nyt mä olen Suomessa. Ja mä yritän aina oppia Suomen kulttuuria ja opiskelemmekin koulussa. Mutta jokaisella on oma kulttuuri. Mä olen somalisuomalainen, ja sillä tavalla on pakko oppia Suomen kulttuuri.*

Mitä aikuistuneille yksintulleille kuuluu tänään?

8

8.1 Navigointia ilman karttaa

Kaikki tässä tutkimuksessa haastatellut ja aikoinaan yksintulleet turvapaikanhakijat sanoivat pärjäävänsä hyvin ja olevansa tyytyväisiä elämäänsä. Vaikka haastattelija kuinka yritti tiedustella mahdollisia vaikeuksia ja elämän varjopuolia, sellaisista he eivät kertoneet. Ohjaajat ja kouluttajat sitävastoin osasivat paremmin kertoa näistä puolista. Yksi keskeinen huolenaihe kaikilla oli työpaikan löytäminen. Se ei ole helppoa edes kantaväestölle, saatikka maahanmuuttajille, suomen kielen hallinnasta ja asianmukaisesta koulutuksesta huolimatta.

On hyvä asua Suomessa. Mutta mulla on yks ... ulkomaalaisia ... meillä on yksi ongelma. Työasia, meillä on vaikeus ... tekemään työtä. Mä olen yhtä kurssille ja opiskelen neljä tuntia vain. Jos mä heräsin aamulla ei ole mitään tekemistä. On pitkä aika kun ei mitään tekemistä. Mulla on paljon aikaa sillä välillä. Välillä mä yritän itse työtä mutta en ole saanut mitään. Kaikki kysyy sulta, onko sulla ammatti? (M, 21)

Meidän piti etsiä itsellemme työharjoittelupaikka, se oli tosi hankalaa meille maahanmuuttajille löytää harjoittelupaikka silloin jo. Että opettajan piti etsiä meidän puolesta. Että kun suomalaisilla oli tosi helppoa. Ja mä muistan kerran, kun yhden henkilön, maahanmuuttaja, sanottiin kun hän soitti siihen työpaikkaa että ei tällä hetkellä ole vapaata harjoittelupaikkaa. Muutaman päivän kuluttua joku suomalainen oli soittanut, meidän luokkalainen, samaan paikkaan ja hän sai ihan heti. Tuli ilmi vaan koulussa kun opettaja kysyi kenellä on harjoittelupaikka, eli se kaveri nousi ja sanoi, että hän oli soittanut tohon viikko sitten ja hän ei löytänyt. Ja moneen paikkaan soitti ja ei löytänyt.

Toinen suomalainen nousi ja sanoi, että miten se on mahdollista, että hän soitti muutama päivä sitten ja hänelle tarjottiin paikkaa. Ja vielä, että jos hänellä on muita kavereita, niin hän voi ottaa mukaan, eli se oli aika paha paikka, täytyy sanoa. (M, 21)

Työn tai harjoittelupaikan saamisen ongelma on yhteinen kaikille maahanmuuttajille. Yksintulleilla on sikäli huonompi asema, että opiskelun päättymisen jälkeen he jäävät tavallaan sosiaalisesti tyhjän päälle, elleivät saa työtä.

Mut sit on toisaalta se ongelma, että kun nuori on tullu tänne Suomeen ja saanu sen oleskeluvan, ja just et kaikki menee aika hienosti heillä. Heil on kova nälkä niinku pärjätä ja oppii ja mennä eteenpäin. Niin se tavallaan käy niin nopeesti se kielen oppiminen, et jos se sit samaan syssyyn pääsee vielä vaikka ammattikouluun tai kuka menee ammattikorkeakouluun, ni heille tuleekin sit jossain vaiheessa sit semmonen vaihe, et sit vaan ne abstraktit käsitteet ja muut, niin tota ... se on vaan niin vaikeeta, et he saattaa pudota sit siitä systeemistä. (Virkamies)

Ainaha sit joka porukas on jotai epäonnistujii, et ei ei se niinku ihan mee tasanesti. Kun me saadaa sit ne kerättyy ne tiedot heist, mitä heist on tullut ... et nää mist yleensä ne on, ne mist me tiedetään nii heil on mennyt hyvin. Et pitää yhteyt niiku iha säännöllisest tai käy tääl tai jotai. Sit on joku ihan onneton ku käy sen takia kun on niin onneton et ettei mistään tuu mittää et aina on ongelmii ja huolii nii niitäki löytyy. Mää ainaki aattelin näin et heil aika hyvin käy tääl Suomes kuitenkin. Et he o kauhea ahkerii koulun kans ja sit he jonku ammatin ittellee yrittää hankkii ja moni sit sen ammatin saaki, ja sit he o aika fiksui. (Ohjaaja 4)

Yksintulleet tarvitsevat tukea ja ohjausta, erityisesti elämän ”nivelevaiheissa”, joista tärkeimmät ovat maahantulo, perheryhmäkotiin asettuminen, muuttaminen omaan asuntoon, kotoutumiskauden (ja tuen) loppuminen, koulutuspolun valitseminen ja työelämään siirtyminen tai opintojen jatkaminen. Tuki voi tulla monelta eri taholta: perheeltä ja/tai sukulaisilta, ystäväpiiristä joka muotoutuu jo ryhmäkodissa ja sen jälkeen, ohjaajilta ja sosiaalityöntekijöiltä ja myös uskonnolliselta yhteisöltä.

Monet saavat perheeltään tai sukulaisiltaan henkistä tukea, vaikka omaiset eivät olekaan fyysisesti läsnä. Melkein kaikki haastatellut nuoret pitivät yhteyttä perheenjäseniin, ja useat lähettivät enemmän tai vähemmän säännöllisesti heille rahaa. Tämä ei tietysti ole mahdollista vastatulleilla, mutta pidempään asuneilla oli jo tämä mahdollisuus, mikä ikään kuin tuo perheen lähemmäksi. Toisaalta kotimaassa asuva perhe saattaa painostaa nuorta pärjäämään ja velvoittaa auttamaan rahallisesti. On yleinen käsitys, että Euroopassa on helppoa ansaita rahaa.

Mul on paljon sukulaisia siellä, mutta vaikka ne pyytää mä en lähetä. Äiti on vain yksi ainoa äiti. Jos hän kärsii jostain että ei ole niin tarpeellinen asia, mä sanon että ei mulla ole [rahaa], mutta jos hän sanoo, että hän hänen täytyy ostaa vehnäjuhoja ja siihen ei ole rahaa niin silloin mä annan, mutta ei jos hän sanoo mun täytyy ostaa uusi sohva tai toi on vanha, niin ei sellasiin asi-oihin ei vaikka haluaisin, ei mulla ole varaa. Mutta aina kun hän sanoo että täytyy ostaa ruokaa niin silloin mä lähetän. Mutta se ei ole kuin kaks kertaa vuodessa, ei niin paljon, ei joka kuukausi, koska mä tiedän sellaisia tapauksia on. Kun se vaihdetaan meidän rahaan, siitä voi ostaa kuukaudeksi ruokaa. Se ei niin paljon ole, en mä lähetä sata satoja euroja, tai jotain. Niin paljon ku mä pystyn, jos sit ku mä olen töissä ku mä valmistun koulusta jos mä menen töihin toivottavasti silloin mä pystyn lähettämään enemmänkin mutta nyt ei. (N, 21)

Ei voi mennä minnekään ei voi ostaa mitään, pitää säästää ihan oikeesti rahaa koska ei voi tehdä työtä. Mut silti kun tulee rahaa niin jossai siis pitää säästää, että voi lähettää heille. Se oli mun ongelma ja mun pikkuveliniki, mun pitää hoitaa hänetkin ja mun isä on aika vanha sitten äitiki on vanha ei voi tehdä töitä mun isäläki ole mitään työtä. Se oli tosi tosi vaikea mulla käy oikeesti ni paljon turhaa juttua mut silti mä pärjäsin. (M, 22)

Täällä ei ole niin kuin hän [äiti] kuvittelee, hän kuvittelee tässä olevan täydellistä kaikki, ja raha tippuu puusta. Sitten kun hän [joskus] tulee ja näkee, sitten hän ymmärtää paremmin. Se kolme kuukautta, sekin on pitkä aika, voi nähdä paljon ja mitä tässä syödään ja mitä ostetaan ja kuinka paljon se maksaa hän voi nähdä kaikki, sit kun hän menee takaisin niin sitten hän tietää että ei tässä olekin niin helppo kuin hän ajattelee. (N, 21)

8.2 Yhteenkuuluvuus haussa

Yksintulleille nuorille on, kuten kaikille, tärkeää kuulua ”johonkin”. Nuoret haluavat mahdollisuuksia menestymiseen, olla toimijana omassa elämässään ja sosiaalisessa yhteisössään. Ystäväpiiri ja omanmaalaiset ovat erityisen tärkeitä yksintulleelle nuorelle. Tähän tutkimukseen osallistuneilla nuorilla oli hyvin kansainväliset ystäväpiirit, ja vain pari heistä tukeutui samasta maasta tulleisiin. Leen (2012) tutkimuksessa yksintulleista pakolaistaustaisista nuorista Yhdysvalloissa ilmeni sama asia: nuoret yleensä hakeutuivat sellaiseen ryhmään, jonka jäsenillä oli samankaltaisia kokemuksia. Heillä oli vähemmän yhteistä omanmaalaisensa kanssa kuin samassa tilanteessa olevien kanssa. Tämän tutkimuksen nuorilla oli tavallista, että tärkeimmät ystävät löytyivät jo ryhmäkodista tai perheryhmäko-

dista. Suomalaisia hyviä ystäviä oli harvalla. Monet ystävyysuhteet ovat kuitenkin pinnallisia: ”Ei mulla kavereita, tuttuja mulla on”, kuten yksi haastateltu asian ilmaisi.

Mulla on paljon tuttuja mutta oikeita ystäviä on vähän, koska on vaikea löytää kenelle voi täysin luottaa, mutta paljon tuttuja. Mut se ei voi laskea koska mä en puhu niitten kanssa mun omista asioista mitään eikä ne sano mulle sitten. Jos me tavataan puhutaan jostain vaikka mitä kaikki voi tietää, ei mitään yksityiskohtia yksityiselämästä. Mutta oikeasti ystäviä on vaikea löytää ja niitä on vain ehkä mulla pari, kolme. (N, 21)

Yksintulleiden, kuten muidenkin pakolaistaustaisten nuorten, on vaikea saada suomalaisia ystäviä. Yleensä suomalaiset kaverit rajoittuvat opiskelutovereihin. Seurustelusuhteet ovat poikkeus. Nuorten poikien on usein samoista maista tulleita tyttöjä helpompaa ryhtyä seurustelemaan suomalaisten nuorten kanssa. Tyttöystävien kautta monet nuoret ovatkin päässeet mukaan suomalaisperheeseen ja sukuun. Muutamat ovat menneet myöhemmin naimisiin jo nuorena tapaamansa suomalaistytön kanssa (Mikkonen 2010).

Mulla ei ole kauheesti paljon suomalaisia ystäviä. Muunmaalaisia on helpokin saada koska heti kun sä menet johonkin, jos sä olet kadulla, jos sä olet vaikka bussiasemalla ja sä näet että kasvot, sä ajattelet että toi on varmaan ulkomaalainen ja hänen kanssaan on helppo mennä puhumaan koska, teillä on ehkä jotain yhteistä. Mut sitten suomalaisen kanssa on vähän vaikeampi, istua bussissakin on vaikea, vieressä. Se on vähän semmosta, en tiedä mistä se johtuu, mut se on vähän, vaikeampaa. Ja nyt vaikka mä olen suomalaisten kanssa koulussa, mulla ei ole kavereita suomalaisia. Ei sen takia että mä en halua vaan ei ne luotta helposti ihmisiin ja sit mäki olen aika ujo, ja kun on molemmat puolet vähän arkoja sitten. Mutta ulkomaalaisia ystäviä on paljon, ehkä se muuttuu sitten, ehkä se ei ole enää [myöhemmin] sama tilanne. Kyl mä kaikkien kanssa tulen toimeen jos esimerkiksi täytyy tehdä jotain ryhmätyötä, mutta se kaikki liittyy kouluun, että ei sellaisia että he kyselee minun elämästä tai sit minä kysele heidän elämästä tai jotain, ei sellasta. (N, 21)

Mulla on yksi suomalainen vanhempi nainen kaveri, ei hän ole vanha mutta vanhempi kuin minä. Hänen takia voin sanoa, että silloin kun tutustuu suomalaisiin ja he tutustuu sinuun heistä tulee oikeita ystäviä, mutta siihen pisteeseen on vaikea tulla. Mutta, sitten kun mä olen tutustunut tähän naiseen mä olen huomannut, että häneen voi uskoa, ja tiedät että jos sä puhut hänen kanssa jostain niin ei kuule ketään muu, se jää meidän välillä. Mutta ei ole paljon kokemusta, että mä en voi puhua yleisesti, että suomalaisista koska ei ole paljon

kokemusta paitsi se yksi vain se nainen, ja sit se mitä kavereilta koulussa mä tapaan jotain, ei ne ole ystäviä. (N, 21)

Harrastukset ovat usealle haastatelluista tapa saada merkitystä elämään, muutenkin kuin koulun ja työn kautta. Tällöin on myös mahdollisuus tutustua suomalaisiin, mikäli esimerkiksi jalakapalloseura ei koostu pelkästään maahanmuuttajista.

Mulla oli ennen tyttöystävä, mut tällä hetkellä ei koska niin mulla on niin paljon ongelma että en voi miettiä mihikä koska, sit ku mulla on toinen harrastaa se on jalkapallo ja sit mä pelaan futsalii, ja iso kenttäki, toi futsal on tänä vuonna on ykkösen divisioona iha koko Suomi mä pelaan. Esimerkiksi ensi viikolla pitäis matkaan mennään Tampereelle ja meillä on peli sinne ja ensi taas seuraavalla viikolla meillä on Turussa taas mennään Helsinkiin pelaamaan talvi menee siihen, viikonloppuna siis mul on pitää mennä kouluun koulun jälkeen treeneihin sitten viikonloppunakin joskus töitä sit taas mennään joihinkin pelaamaan futsalia meillä on matsi se on siinä ei oikeesti, ei ehdi tehdä mitään muuta. (M, 22)

Nuoret saattavat etäännyä suomalaisesta yhteiskunnasta, elleivät löydä työpaikkaa tai joutuvat olemaan pitkään toimeettomina. Toimeettomina heillä on pienet mahdollisuudet olla kanssakäymisissä suomalaisten kanssa, ja he viettävät aikaansa muiden maahanmuuttajien seurassa. He eivät tukeudu yksinomaan lähtömaansa kulttuuriin kansainvälisen tuttavapiirinsä johdosta.

Kavereita, joo afgaanilaiset, on somalialaisetki ja ihan erikseen kulttuurisia kurdilainen, suomalainen ihan mitä vaa, oikeesti mulla ei oo mitään tärkeitä minkä maalainen toi on, mut mulle on tärkeitä se et minkälainen ihminen toi on. Jos esimerkiksi mul on suomalainen kaveri ni on ihan hauskaa ja se sopii mulle jos mä meen johonkin mul on hauska juttu. Iha hänki joskus tule meidän luo ja sit me mennää hänenki. Ihan normaalijuttu, se tietää mite mä asun, mut mun oma kulttuuri ja hänel o oma kulttuuri mutta me aina kunnioittaa toisiaa. Sen takia mulla ei oo yhtää vaikeaa. (M, 22)

Eristäytymisen taustatekijöitä voi myös löytää vastaanotto- ja tukijärjestelmästä. Edellä kuvattiin, miten yksintulleet nuoret joutuvat marginaalitalanteeseen erityisesti vastaanotossa, mutta voivat juuttua siihen myös jälkeenpäin elämässään. Suurin riski piilee nivelvaiheissa, jolloin pitäisi olla mekanismeja, joilla nuori integroitaisiin ympäröivään yhteiskuntaan.

Täs on ehkä nyt sit se EHJÄ:n huono puoli, että Raisiossa heil on oma toimisto, johon nuoret saa tulla aina kun ne haluaa. Ja tavallaan, kun he on ollu tuol Turun vastaanottokeskuksessa ja Pansion ryhmäkodissa, he on siellä tutustunu jo

toisiinsa. Sitten ne samat nuoret muuttaa Raisioon. Eli heille tulee se verkosto niinku, se on tämmönen sisäänpäin kääntynyt verkosto, ja tavallaan se palvelumalli Raisiossa ehkä vahvistaa tätä. Et vois jatella sitte et, jos oliski tehty jotenki tietosempaa työtä siitä, et olis pyritty luomaan heille niitä verkostoja suomalaisiin. Mut sen voi kuvitella kyl olevan kyl aika vaikeeta ... Ja tossa nuoruuden vaiheessa et, eihän mikään viranomainen tai tämmönen ulkopuolinen taho niit nuorten välisii suhteita niinku ... kyl ne nuoret haluaa muodostaa ne itse ja omilla ehdoillaan ... sitä on todella vaikea järjestää. Mut et se mikä näitten nuorten se ... liittyy tähän heidän sisäänpäinkääntymiseen, jos siitä käyttää semmost ilmasuu, ni johtuu koulujärjestelmästä. Meil suomalainen koulujärjestelmä on just nivelvaiheessa, kun nämä nuoret tulee. He ei pääse luonnollisesti sen koulun kautta tutustumaan ikäisiinsä suomalaisiin. (Virkamies)

8.3 Itsenäistymisen haasteet

Muuttaminen omaan asuntoon ja pääseminen itsenäisen elämän alkuun ei ole helppoa, vaikka tukea on saatavilla. Uusi tilanne voi olla melko kaoottinenkin, ja nuori saattaa joutua arjessaan haastaviin tilanteisiin. Ohjaajan mukaan he kuitenkin yleensä selviävät tavalla tai toisella, vaikka sivustakatsojaa saattaa hirvittääkin.

Oon silleen miettinyt, et kyl he sitkeitä sissejä on. He tos sitte sinnittelee ja lähtee täältä rohkeesti vaikka välil heitä kauhistuttaaki, mite he kaikki laskuasiat hoitaa ja kouluasiat ja muut mut et elää vaan päivän kerrallaan. Ja kyllähän ne yleensä ne asiat sitten lutviutuu. Mut kyl mä oon sit sitä mieltä, että paljon heil on [haasteita], et selviääks ja järjestyyks kaikki ja näin. Mut sit toisaalta niin meil oli semmonen nuori joka tuli hyvin nuorella iällä raskaaksi. Kun hän sit synnytti lapsen ni silloinki mul oli semmonen olo et mitä täst tulee, et et he on niin nuoria kummatki ja heillä ei oo vanhempia täällä ... et miten tää kaikki tää järjestelmä ja kasvatuskumppanuus päiväkodin kanssa ja neuvolan kanssa ja et miten kaikki tämmöset asiat järjestyy. Mut kyl ne sit vaa järjestyy, et ite toimin sii sit niiku tavallaan tukihenkilönä heille sen alkutaipaleen ajan, ni kyllähän ne sit järjesty. Et monet asiat sit osotti, et itte olin ihan turhaan huolissani, että heidät otettiin huomioon neuvolassa ja heitä palveltiin perheenä ja pariskuntana ja ihan luontevasti sitten asiat eteni. Nyt hänellä on sitten jo toinen lapsi, että selkeesti kokemus ei oo huono ollut, ku he on sit toinenki halunnut. Mut on se kyl semmonen asia, että olen kyl huolissani heistä ja varmaan se on hyvin yksilöllistä miten pärjää, mut kyl mää uskon et siin niiku paljon uhkia ja riskejä on. (Ohjaaja 5)

Nuoren muuttaessa itsenäiseen asumiseen, on paljon erilaisia asioita opittavana. Taloudenpito on monelle uusi ja hankala asia. Kotiaskareet ruuanlaitosta siivoukseen on opittava, ja rahat on saatava riittämään. Ohjaajat kertoivat kaikenlaisista ongelmista, joista monet olivat sinänsä yhteisiä muidenkin itsenäistyvien nuorten kanssa.

*Se on ihan luonnollista, että nuoret parinkymppin tietämällä rupee sitä odotta-
maan, et voiku pääsen muuttamaan omaan kotiin ja päättämään omista asi-
oista. Sit menee jonkin aikaa ku on muuttanut ni sit sitä taas jo miettii, et voi
ku ois kiva ku joku tekis ruoan valmiiks ku tulis koulusta ja olis lämmin ruoka
odottamassa. Monesti menee niin, että meillä saattaa olla joku nuori, täällä
asunut ja muuttanut pois, joka tulee käymään täällä meitä ja muita nuoria
tapaamassa ja sit joku toinen nuori sanoo et ”voi minä haluaisin muuttaa pois”
niin tää saattaa sanoa että ”vaihdetaan, muuta sinä minu kotii minä muutan
takaisin”. (Ohjaaja 5)*

*Ulospäin pärjääviä ja hienot siistit vaatteet on koulussa, mutta sitten kun
menee sinne kotiin niin paljastuu tosi ihmeellisiä asioita. Että vähän niin kun
pitäisi olla joku äiti käymässä siellä välillä, että pistäs pyykkikone pyörimään
välillä ja siivoot välillä. (Ohjaaja 1)*

Tärkeimpiä opittavia asioita ovat rahankäyttö. Kotoutumistukea maksetaan kolmen vuoden ajan. Kotoutumissuunnitelman kesto määräytyy yksilöllisesti. Siihen liittyvä tuki on samansuuruinen kuin tavallinen työmarkkinatuki. Kotoutumissuunnitelman enimmäisaika on kolme vuotta, mutta sitä voidaan pidentää enintään kaksi vuotta, jos maahanmuuttaja tarvitsee kotoutuakseen erityistoi-
menpiteitä. Kotoutumissuunnitelmassa sovittu koulutus on yleensä työvoima-
poliittista aikuiskoulutusta.

Kotoutumistukea voi saada myös omaehtoiseen koulutukseen, jos on TE-toimiston toteama koulutustarve ja koulutuksen arvioidaan tukevan kotoutu-
mista. Lisäksi opinnoista on sovittava kotoutumissuunnitelmassa ja opintojen on täytettävä tietyt edellytykset. Opiskelun tukemisen edellytykset tutkii ja arvioi TE-toimisto (Kotouttaminen.fi 2014).

Kotoutumistuella tuettuun omaehtoiseen opiskeluun liitetty 24 kuukauden enimmäistukiaika ohjaa opiskelijoita ammatilliseen tutkintoon. Ainakin amma-
tinvaihtoa ajatellen tämä aikaraja palvelee enimmäkseen ammatillisia tutkintoja suorittavia henkilöitä (TEM 2013).

Ongelmana on, että kotoutumisaika kuluu nuorella kotoutumiskoulutuksessa, ja kun aika on kulunut umpeen, kotoutumistuki loppuu.

Kotoutumistuki on ollut ihan riittävä, mutta sitten kun mä aloitin, on aika viisi vuotta kotouttaa ja mä olen oppinut suomee nopeammin ja päässyt kouluun ja mulla ei ollut sitä viisi vuotta, mul on vain puolitoista vuotta. Mä olen kyllä käynyt sanomassa heille ja valittamassa että se ei ole mun mielestä oikein, koska jotkut aina sano mä en osa mä en osa vaik koko ajan opiskele kieltä vaikka kuusi vuotta ja heillä on se raha. Sit jos mä halua, että mun mielestä kaikki olisi pitänyt olla se ensimmäinen viisi vuotta kotoutumistukea siitä huolimatta missä hän opiskelee, koska se on kuitenkin se aika, tai kolme vuotta, vaikka on kolme vuotta mutta jos kaikilla olisi se sama. Mutta heti kun mä alotin siellä kauppaopistossa katkesi, mutta sellainen laki on. Emme me voida mitä siihen mutta se ei ollut mun mielestä oikein. (N, 21)

Tukiorganisaatioissa toimivat näkevät tilanteen hyvin, koska he joutuvat työssään ohjaamaan nuoria koulutuksen piiriin.

Mitä paremmin menee, sitä vähemmän tulee rahaa. Jos pääset ammattikouluun tai johonkin, niin sitten meet opintotuella ja opintotuki on puolet siitä mitä on kotoutumistuki. Ei se hirveesti kannusta, kyl se on aika nurinkurinen se. Ne joilla on kapasiteettia ymmärtää miten se toimii ja he ymmärtää sen, että kandee tehdä pienellä rahalla vähänaikaa hommia, että pääsee sitten parempipalkkaiseen töihin, niin ne jaksaa sen. Mutta ne joilla ei ole sellaista ymmärrystä ja pitkäjänteisyyttä ja semmoisia tähtäimiä, kyl se on vaikee ymmärtää et miks mun tulis mennä ammattikouluun jos mä saan alle 400, kun mä makaan kotona ja saan 700? (Ohjaaja 2)

Monella yksintulleella nuorella ei ole realistista käsitystä rahankäytöstä. Itsenäiseen asumiseen siirryttäessä monen on vaikea hahmottaa, miten taloudenpito on sovitettava, että rahat riittäisivät koko kuukauden. Maksusitoumukset olisivat monasti paras vaihtoehto.

Kyllä jotkut kunnat on, että pitää käyttää maksusitoumuksia että ostaa jotain järkevää. Onhan se, kun sulle annetaan ilmaista rahaa ja sä et oikein tiedä mistä se tulee. Että tervetuloa Raisioon, tässä on sulle tonni rahaa, osta jotain kivaa itelles. Vaikka tässä työntekijänä kuin yrität selittää, että mistä tää tulee ja miksi sä saat ja mitä tällä pitää hankkia, niin ne on ihan käsittämättömiä välillä ne tilanteet, että mikä tää kauhee telkkari täällä sun kämpässä on? Mä ostin tän. Onks sul mitään sänkyä? Ei. Keittovälineitä? Ei. Peittoa, tyynyä? Ei. Että miten sä aattelit elää täällä asunnossa, katsoo tätä 50 tuuman telkkaria, etkä syö ja nuku ollenkaan? (Ohjaaja 2)

Kun rahat eivät riitä, on tavallista paikata taloutta lainalla. Pankista rahaa on hankala saada, eikä se muutenkaan tunnu heistä luontevalta, joten tukeudutaan perinteiseen yhteisöllisyyteen ja lainataan kavereilta.

Ja sitten alkaa lainauskierre helposti, että lainaavat toinen toisiltaan tai jostain. Se on aika monella ongelma se rahan hahmottaminen, että mihin kaikkeen sen pitäis riittää ja maksuvaikeudet ... he lainaa aivan hirveen suuria määriä toisilleen ja toi lainaa tolle ja sitten toi toinen lainaa tuolta ja yks lainaa täältä ja lopuksi kaikki on velkaa toisilleen. Ja lopuksi kun ei oo rahaa enää, niin annetaan joku tietokone pantiksi tai annetaan jollekin ja sitten se onkin yllättäen maksamaton, että se onkin osamaksu Hobby Hallin laite ja sitten sieltä rupee tulemaan niitä maksuhäiriömerkintöjä. Ja sitten ei tiedä kenelle se kuuluu, kun ei oo enää se kone. Eli aika äkkiä nää nuoret saa asiansa, nää raha-asiansa solmuun ja se vaikuttaa tulevaisuuteen, kun siellä on niitä luottohäiriöitä. (Ohjaaja 1)

Tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret sitä vastoin kertoivat pärjäävänsä taloudellisesti kohtalaisesti. Haastateltujen mukaan heidän raha-asiansa olivat hallinnassa (paitsi yhdellä työttömäksi joutuneella nuorella, jonka talouden auton pitäminen oli kaatanut).

No joo pitäis suunnitella koska nyt mä opiskelen ja mä saan tota opintolainaa pankista. Jos joskus tulee vaikea tilanne mä voin lainaa kaverilta rahaa. Sit pikkupikku hidas mä annan heille takaisin. Mulle annetaan vähän rahaa, jotain 800 euroa mitä mä ostan itselleni jotain tavaroita mitä mä tarvitsen, sit kirppatori mitä tarvitsen, alussa mulla ei ollut mitään. Siis mä ostin jonku uusi telkkari, sohva, pöytä, ei mitään muuta, sänky, sit pikku hiljaa mä säästin rahaa ja ostin jotain muuta. (M, 22)

Viissataa euroo, ni kuukaudessa se riittää jos en ryyppään joka päivä. Jos sellaisi pelikone, nii sit se ei riitä vaikka tuhatkin kuukaudess. (M, 23)

Ei se raha riitä. Siel on viissataa, sit mä ostin sen auton, sit mun vakuutus menee jotain 70 euroa kuussa, sit menee bensaa ja muuta. (M, 22)

Ohjaajien mukaan vastaanottokeskuksen kautta itsenäiseen asumiseen siirtyneillä ei yleensä ollut vaikeuksia, koska heillä oli ollut aikaa opetella taloudenpitoa. Perheenyhdistämisen kautta tulleilla sitä vastoin puuttui tämä taito. Perehdyttäminen jää nuoren perheenkokoajan vastuulle.

8.4 Pakko pärjätä

Kuten edellä on tullut esiin, pärjäämisen halu oli useimmilla haastatelluilla päälimmäisenä. Nuoren kertomus (alla) kuvastaa hyvin, miten elämänpolku muotoutuu yrittämisellä ja kovalla työllä. Toisaalta myös järjestelmä voi lyödä kapuloita rattaisiin. On vaikea valmentaa nuorta kaikkiin tilanteisiin.

Suomessa oli vaikea oppi kieltä, ja vaikka olin yksin ei ollut perhe ja koko ajan kuin mä olin koulussa mul mä mietin mun perhettä ja missä ne ovat ja mitä ne teke ja mitä tapahtu heillä. Mut silti mä pärjäsini ja nyt mä opiskelen ammattikoulussa, se on rakennusala. Mä muistan ku mä tulin Suomeen, mä aloin opiskelemaan ihan joka vuosi, kesälläkin mä kävin kesäkurssi vain sen takia että mun pitää oppi tätä kieltä. Vaikka tällä hetkellä en osanu tarpeeksi, silti voin puhu mitä mä tarvitsen.

Sit mä kävi kesäkurssin sit taas se loppu. Taas vuosi se koulu alkoi, taas mennä siihen taas kesäkurssi ihan just ku mä pääsin ammattikoulu. Sit kun mä pääsin ammattikouluu kesällä mä teki töitä. Kesätöitä oli jo ja tänä vuonna mä kävin järjestysvalvojakurssin. Sit mä sain sen todistuksen ja mä menin läpi iha kaikest ku ne mitkä se tehtävät se anto meille, sit mä kävin sit mä menin läpi ja sain se todistuksen ja mä vien sen poliisiasemalla. Se sano että emmä oo asunu viisi vuotta, sitten mä saan mitätöidä mun järjestysvalvojakortin, mun pitää odottaa. Se on tää ongelma, jos mä saan tän kortin vois mennä töihin viikonloppunakin joihinkin baareihin, ihan missä tahansa voi seisoo oven edessä ja hoitaa paikkaa, sit siit tulee vähän rahaa ja auttaa. Se on siinä, elämä on vaikea Suomessa jos ei oo mitään apua. Esimerkiksi yksin on vaikee, mut sit kyllä jatkoa jos jatko voi onnistuu jos ei jos luovuttaa siis tulee ongelma, mut tähän asti mä olen jatkanut mä en tiedä tästä eten päivässä mitä tulee mitä huomenna. (M, 22)

Mulla on toivomus, toivon että valmistun ja sen jälkeen mulla on se yks unelma-ammatti ja se on kirjanpitäjä. Mä en tiedä nyt ku mä valmistun tästä koulusta, koska se linja missä mä opiskelen on se talous- ja toimistopalvelu, ja jos mä en pysty opiskelemaan, jos mä en pysty työskentelemään kirjanpitäjänä pelkästään merkonomitutkinto tutkinnolla, sitte ehkä mun pitäisi opiskella vielä enemmän jossain korkeakoulussa. Mutta mä olen suunnitellut näin koska mul on puolitoista vuotta ammattikoulua vielä jäljellä. Sitten jos mä pystyn, [haluan] tehdä työtä ja oppia ja käydä koulua samaan aikaan, koska olisi liikaa vielä esimerkiksi neljä vuotta tai kolme olla vain koulussa, ja taas se tulee se opintotuki sieltä. Et se olisi tosi vaikeaa, se tarkoittaa että mulla olisi kolme vuotta ammattikoulussa ja sitten kolme tai neljä vuotta siellä korkeakoulussa,

seitsemän vuotta opintotuella, pelkästään. Että ei se onnistu. Jos mä pystyn opiskeleen ja tehdä töitä sitten, mutta jos mä en pysty sitten mää vaa etsin työtä, ja sitten joskus myöhemmin ehkä mä voin katsoa jotain korkeakoulua. Mutta se olisi toive, korkeakouluun ja sitten työpaikka, ja tietysti ku mä valmistun nyt ensin ja mietin siitä myöhemmin. (N, 21)

Uskonnollinen yhteisö voi myös olla yksintulleelle nuorelle tärkeä. Haastatelluista kukaan ei maininnut uskontoa tärkeänä tekijänä, ennen kuin siitä kysyttiin. Kävi ilmi, että uskonto oli tärkeä lähes kaikille, mutta ikään kuin taustalla.

Mä en ole sellainen ihminen, joka laittaa uskonto muitten asioitten eteen. Minä uskon Jumalaan, ja mä olen muslimi, ja juhlin kaikkea näitä juhlia mitä milloin on. Mutta esimerkiksi jotkut sanoo että mä en voi mennä kouluun koska meillä niit juhla ja mä en tee sitä, mä en olisi pois koulusta sellaisen asioiden takia. Mulle on esimerkiksi tosi tärkeä se, ja se on tärkeämpi kuin koulu, mä kyllä uskon mutta elän normaalia elämää, ei uskonto mee kaikkien asioiden edessä.(N, 21)

Meil on toi ortodoksikirkko, nyt ne antaa meille niinku vuokra kerran kuukaudessa sit me kokoontuu siellä. Siel on koulutus ja juodaan kahvii tai jotain, meil on jotai 3 tuntii. Ollaan yhdessä, puhutaan ja kaikkee. (N, 21)

Olen muslimi, mutta vähän nykyään muslimi on noi, jotka tekee jotain pahaa juttuu. Sitten heiän nimi on muslimi, sen taki muslimi on vähän huono et tiäksä joka sanoo toi on muslimi, se luulee että toiki iha sama mitä noiki teki. (M, 22)

Yhteenveto ja johtopäätökset

9

Suomeen on 30 vuodessa asettunut noin 4 000 alaikäisinä yksintullutta pakolaista. Sinä aikana alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä on kehittynyt paljon. Useimmat alaikäisenä tulleet ovat jo aikuistuneet, vanhimmat ovat jo keski-iässä. Yksintulleita alaikäisiä pakolaistaustaisia on tutkittu paljon, sekä Suomessa että muualla. Useimmissa tutkimuksissa on keskitytty vastaanottoon ja heti maahantuloa seuraavaan aikaan. Heidän myöhemmistä vaiheistaan sen sijaan on niukasti tutkimustietoa. Tässä tutkimuksessa on saatu vastauksia harvemmin tutkittuihin kysymyksiin haastatteleamalla Turun seudulla aikuistuneita, pakolaistaustaisia yksintulleita nuoria sekä heidän parissaan työskennelleitä.

Mitään kattavaa seurantaa siitä, miten Varsinais-Suomeen yksintulleet nuoret ovat pidemmän päälle onnistuneet elämässään, ei ole. Esimerkiksi Turun kristillinen opisto tekee sijoittumisseurantaa, mutta vain seuraavalle vuodelle varmistuen, että kaikki opistosta lähtevät ovat päässeet johonkin työharjoitteluun tai kouluun. Jos ongelmia ilmenee, heidät ohjataan nuorisotyön piiriin tai TE-toimistoon tai muille tahoille (Kristillinen opisto, suullinen tieto 2.12.2013). Tässä tutkimuksessa haastattelut antoivat tietoja yksintulleiden elämänpoluista, joista voi vetää yleisiäkin johtopäätöksiä.

Miten alaikäiset turvapaikanhakijat ja asiantuntijat kokivat vastaanoton, tukitoimet ja kotoutumisen? Saivatko nuoret tuolloin tarpeeksi apua ja tukea?

Tämä tutkimus osoittaa, että vastaanottojärjestelmä ja kotouttamistoimenpiteet toimivat hyvin sekä yksintulleiden maahanmuuttajanuorten että palveluiden tuottajien mielestä. Ohjaajat, sosiaalityöntekijät ja muut auttajat ovat keskeisessä

asemassa, koska he korvaavat puuttuvan perheen konkreettisesti tarjoamalla elämän perustarpeet ja auttamalla arjessa. Institutionaaliset rakenteet ovat Varsinais-Suomessa erilaisia: Turku sijoittaa yksintulleet alaikäiset perheryhmäkotiin, kun taas Raisiossa EHJÄ ry. ja Kaarinassa Care Component tarjoavat tukiasumista. Kaikki Turun perheryhmäkodissa asuneet yksintulleet olivat erittäin tyytyväisiä siellä vietettyyn aikaan, kuten myös EHJÄ ry:n ja Care Component:in tukiasumisen piirissä olevat nuoret (ks. myös Heikkilä 2010).

Turun ympäristökuntien käytäntö koettiin parempana kuin Turun malli, mutta kaupunkien kokoerot ja maahanmuuttajaväestön määrä on otettava huomioon. Pienessä kaupungissa voi olla helpompi kotoutua ja viihtyä kuin suuremmassa, vaikka koulutus ja työpaikka joudutaan hakemaan muualta. Turussa on niin suuri maahanmuuttajataustainen väestö, että samantapaista henkilökohtaista ohjausta ja tukea kuin esimerkiksi Raisiossa ja Kaarinassa on vaikea tarjota, varsinkin rajallisilla resursseilla.

Mulla on kaveri joka asuu Raisiossa ja hän kertoi, että heillä on apulaisia. Mä kuulin heiltä ja mä ajattelin että täällä Turussa... ehkä Raisiolla on enemmän palvelu nuorille. Kun ihan oikeesti nuorille tulee paljon stressiä. (N, 20)

Kaverit, silloin ku mä olen Pansiossa, he saivat aikasemmin kuin mä oleskelulupa, sit ne autto mitä pitä tehdä. Sit mä kysyin heiltä. Sit jos joku tarvitsi apua, ni mä auttanut heitä ku mulla on kokemusta mites tehdään näin näin. Sit ku mä menin Kaarinaan siellä oli yksi toimisto ja siellä se auttaa alaikäisille ketkä tulee Suomeen. Sit ne anta neuvoja ja auttaa jotain paperi ... neki autto mua iha oikeesti paljon. Ensin mul oikeesti oli vaikea, mut nyt mä oon ihan helpoil ... Kaarinassa joo, en oo Turussa. Turussa on vähä vaikeaa koska siellä on sosiaalitoimisto ja kaikki ei toimi hyvin. Siellä niin paljon ulkomaalaisia sen takia vähän vaikea, mut Kaarinassa ei niin paljon ulkomaalaisia. Sen takia siäl on hyvä palvelu ja kaikki. Esimerkiksi jos mä esimerkiksi etsin jotain työpaikkaa Turussa, niin silti mä otan esimerkiksi joku pieni asunto Kaarinassa, koska se on ihana tunne ja mä olen asunut siellä ... sit ku mä meen Kaarinassa ni siällä on ihan sama oma paikka sen takia mä pidän tästä. (M, 22)

EHJÄ on yrittäny päästä Turkuun, mutta ei. Ja mä itse koen sen semmosena kaikkein tylsimpänä juttuna, että ei haluta neuvotella, ei haluta edes keskustella siitä sisällön kehittämisestä, vaan tämmöset hallinnolliset ja byrokraattiset käytännöt on niin voimakkaita, et koetaan niin työlääks. Et se henki organisaatios on monta kertaa se, että se tulee ylhäältä päin. Eikä oo mahdollisuksii lähteä miettimään niit asiakasprosessei oikeesti, et mikä olis paras tapa, tehokkain, olis niinku kustannustehokkain ja palvelis asiakkaiden tarpeita. (Virkamies)

Millaista koulutusta yksintulleet ovat saaneet? Ovatko he kokeneet koulutuksen mielekkääksi ja tarkoituksenmukaiseksi?

Koulutus on yksintulleille nuorille tärkein yksittäinen kotoutumistekijä. Useissa koti- ja ulkomaisissa tutkimuksissa on tuotu esille pakolaistaustaisten nuorten suurta motivaatiota tulomaan kielen opiskeluun, kouluttautumiseen ja ammatin hankkimiseen (Helander & Mikkonen 2002; Jokinen 2010; Lee 2012). Koulutuksen tärkeys painottui selvästi tässä tutkimuksessa. Kotoutumiskoulutuksen jälkeen nuoret suorittivat peruskoulun. Sen jälkeen he saattoivat hakeutua toisen asteen koulutukseen tai siihen valmistaville linjoille. Peruskouluiän ylittäneillä nuorilla on suuri riski pudota koulutuspolulta. Koulutusta leimaa kurssimuotoisuus ja pirstaleisuus, minkä usea haastateltu koki ongelmalliseksi. Yksilöllinen ohjaus on sikis nuorelle tärkeä. Kotoutumisajan puitteissa on vaikea saavuttaa riittävän hyvä suomen kielen taito opiskelun perustaksi. Yksintulleet nuoret kouluttautuvat siksi usein maahanmuuttajavaltaisiin ammatteihin. Useimmat haluavat valmistua ammattiin nopeasti, saada työpaikan ja perustaa perheen. Harvempi jaksaa mennä ammattikorkeakouluun tai yliopistoon.

Tutkimukseen osallistuneet yksintulleet nuoret kokivat koulutuksensa yleisesti mielekkääksi. Sekä nuorten että ohjaajien mielestä kotoutumiskauden loppuminen merkitsee riskivaihetta, koska opiskeleva nuori tippuu huomattavasti pienemmän opintotuen varaan. Siinä tilanteessa on koulutuksen keskeyttämisen ja syrjäytymisen vaara suuri, jos nuoren koulutusmotivaatio ei riitä. Tässä nivelvaiheessa ohjaus ja tuki ovat keskeisen tärkeitä.

Se on sun itsestä kiinni. Esimerkiksi kukaan ei neuvo miten sun pitää jatkaa elämässä tai jotain, että kaikki on sinusta kiinni. Jos on äiti esimerkiksi, hän voi sano sulle että nyt sä menet kouluun ja nyt se teet tätä mut jos ei o ketään, sitten sä vaan teet miten sinusta tuntuu. Sitten voit tehdä vääriä päätöksiä ja ajattele, että nyt ku mä olen vapaa ei kukaan voi määrää mulle mitään, mä voin tehdä mitä vaan. Ja sitten aika usein nuoret tekee väärin vääriä päätöksiä, mutta sielläkin EHJÄ auttaa silloin ensimmäisenä vuosina, he neuvoo, että nyt toi oli ihan hyvä kivasti tehty ja sit toi oli ihan ei sun pidä. Heille on vähä vanhempien rooli, siis mikä on ihan kiva, mutta monet ei kuuntele mitä he sano, monet kuiteki tekee mitä he haluaa, miten he haluaa, mutta he kuiteki yrittää pitää sitä roolia. (N, 21)

Miten yksintulleet nuoret ovat pärjäneet arkielämässään ja työmarkkinoilla?

Itsenäistymiseen ja yksin pärjäämiseen liittyy monenlaisia haasteita aina arkiaskareista oman talouden hallintaan. Ohjaajien kanssa käydyissä keskusteluissa pohdittiin, että vaikka nuoret oppivatkin pikkuhiljaa hoitamaan asioitaan ja pärjäämään yksin, niin kotoutuminen kestää kokonaisuudessaan ainakin 10–20 vuotta. Haastateltujen yksintulleiden joukossa oli kaksi yli 20 vuotta Turussa asuvaa entistä yksintullutta. He ovat kotoutuneet hyvin, muodostaneet perheen ja käyvät töissä. Muut tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat asuneet Suomessa keskimäärin viisi vuotta. Heistä moni oli vielä koulutuksessa. Viisi seurusteli suomalaisen kanssa, ja kahdella ei ollut vakituista suhdetta.

Yksintulleet ovat työmarkkinoilla samassa tilanteessa kuin muutkin pakolaistaustaiset. Ennakkoluulot ja suoranainen syrjintä vaikeuttavat työpaikan saamista. Suomen kielen taito ja ammattipätevyys ovat ehdottomia perusvaatimuksia työelämään pääsemiseksi. Pakolaistaustaiset työnhakijat tarvitsevat sekä sinnikkyyttä että onnea löytääkseen koulutustaan vastaavan työpaikan. Tutkimuksessa haastatellut edustivat suurta kirjoa. Osa opiskeli päätoimisesti, kolme toimi kotouttamiseen liittyvissä ammateissa ja osa oli tilapäistöissä ja/tai opiskeli osa-aikaisesti. Miltei kaikki suhtautuivat hyvin optimistisesti tulevaisuuteen, he luottivat omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa.

Useimmilla yksintulleilla ei ole perhettä tukenaan Suomessa, koska perheen yhdistäminen on lainsäädännöllä tehty hyvin hankalaksi. Sen sijaan nuoret joutuvat usein kantamaan huolta lähtömaahan jääneistä vanhemmista ja sisaruksista. Heidän optimisminsa taustalla on suuret selviytymispaineet, jotta he voisivat taloudellisesti tukea omaisiaan.

Se on sellainen, mitä he tavallaan itse tavallaan ylläpitää. Kukaan ei täältä koskaan mene kotiin, tai soita kotiin ja sano, että ”nyt on vaikeeta siellä Euroopassa, aivan p-stä niinku, rahaa ei saa mistään ja työtä on vaikeeta saada”. Vaan kaikkien pitää mennä sinne ja sanottava, että hyvin menee ja helppoa on ja rahaa tulee ovista ja ikkunoista. Kukaan ei voi mennä sinne sanomaan, että täällä on vaikeeta, et täällä ei oo helppoo, koska silloin se yksilö on epäonnistunut, koska kaikilla muilla menee niin hyvin. Kun ne tulee sieltä, ne ajattelee, että tää on kaikki hyvin, kaikki onnistuu ja kaikki ovet on avoinna. Ja kun se ei oo ihan niin. (Ohjaaja 2)

Millainen on yksintulleiden sosiaalinen verkosto?

Yksintulleilla alaikäisillä nuorilla ei yleensä ole omaisia Suomessa. Heille muodostuu tavallisesti jo vastaanottokeskuksessa kansainvälinen kaveripiiri, johon voivat tukeutua. Usein ainakin osa tästä kaveripiiristä säilyy jatkossakin, koska useimmat oleskeluluvan saaneet sijoitetaan Varsinais-Suomeen. Perheryhämädissä ja tuetussa asumisessa ohjaajat ja eri maista tulleet kaverit muodostavat heidän sosiaalisen verkostonsa. Heidän on vaikea saada suomalaisia ystäviä, koska kontaktipinnat muodostuvat pääasiassa koulutuksen aikana. Siinä yhteydessä luodut ystävyyssteit katkeavat helposti kun koulutus päättyy. Jossain määrin nuoret yksintulleet voivat tutustua suomalaisiin harrastusten parissa. Suomalainen seurustelukumppani on monelle tärkein side suomalaiseen sosiaaliseen verkostoon, erityisesti pojilla.

Kukaan haastatelluista ei kokenut olevansa sosiaalisesti eristynyt. Kaikilla oli laaja kaveripiiri, mutta läheisiä ystäviä ei monella vaikuttanut olevan. Koska suurin osa näistä nuorista oli vain vähän yli 20 vuoden ikäisiä, ohjaajat olivat heidän tärkein aikuiskontaktinsa.

Mitä yksintulleet nuoret muuttaisivat vastaanotossa ja tukijärjestelmässä kokemustensa pohjalta?

Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat kaikki hyvin tyytyväisiä vastaanottojärjestelmään ja saamaansa tukeen. Myös kaksi 1990-luvun alussa tullutta piti nykyistä järjestelmää todella hyvänä, erityisesti verrattuna siihen, millainen se oli heidän nuoruutensa aikana. Vaarana on, että jos nuori jää liian riippuvaiseksi tuesta, itsenäistyminen viivästyy.

Tämä EHJÄ ry. on tukenut aika paljon, silloin, ja aina ku olen tarvinnut ja sitten kun he huomasi, että mä parjään iha hyvin, niin sitte he sanoi ei enää tukea. Mutta olen ollut kauankin, puolitoista vuotta, heidän tuella, ja siitä on ollut suuri apu. On hyvä just se, että he aina kysy tarviitko lisää. Vaikka on nyt aika lopettaman mut jos sä tarvit lisää tukea sit sä voi me voidaan jatkaa tai jotain se on ollut ihan hyvä. (N,20)

KB: Jos katsot taaksepäin tätä aikaa tähän päivään saakka, niin mitä muuttaisit tässä vastaanotto-järjestelmässä? Olisiko jotain voitu tehdä paremmin? N, 20: Joo, että nuori oppii itse ohjaamaan asioita. Ei saa enemmän apua ohjaajilta, tätä minä toivoisin. Esimerkiksi koulun asioita varmaan ohjaaja saa auttaa, jos on vaikea tehtävä tai tämmöisiä, mutta muut viralliset asiat on parempi että nuori itse oppii. Muutat pois täältä, kuka auttaa sinua sitten? Mutta

toisaalta se on parempi, että nuori osaa suomen kieltä, koska sulla on mahdollisuus ottaa kontaktia ihmisten kanssa. Suomalaisiltakin sain apua virallisissa paikoissa, kun mä kysyin: ”Mä en ymmärrä tämä asia ja mitä se kuuluu.” Sen kautta mulle selitettiin paljon ja olen ymmärtänyt hyvin aina virallisissa paikoissa kun olen uskaltanut kysyä heiltä. Ei ole helppo, ei ole. Kun esimerkiksi täytät asumistuki ja meille ulkomaalaisille varsinkin se on tosi vaikeaa ymmärtää lauseita, että mitä ne tarkoittavat. Jos ei ole omaa kieltä. Ja sitten mietit aina paperin päälle, että mitä tämä tarkoittaa että tähän pitää laittaa rasti ja tähän pitää laittaa rasti. Ja sitten on pakko pyytää apua ja mennä joku toinen suomalainen ihmisten kanssa joka voi selittää sinulle selkeämpi. Jos on vahva suomen kieli, niin sitten se on helpompi.

Ohjaajien kokemusten mukaan osa nuorista tarvitsi pitkän aikaa ohjausta ja tukea senkin jälkeen, kun kotoutuminen virallisesti on päättynyt ja he ovat siirtyneet omilleen. Ilman ohjaajien tukea moni nuori on vaarassa syrjäytyä.

Voi tietysti kysyä, miten kauan yksintulleet nuoret oikeastaan tarvitsevat tukea ja ohjausta? Miten pitkän ajan päästä yksintullut on löytänyt paikkansa elämässä, eikä tarvitse enää kohdennettua tukea?

Se yksin maahan tullut on minusta haastava, eli kuinka kauan se ”yksin maahan tullut” -status seuraa sitä nuorta? Mä ymmärrän ne tukitoimien tarpeellisuudet siinä vaiheessa, kun hän on ensimmäisiä vuosia Suomessa ... Kyllä mä näkisin, että se kriittisin tilanne on siinä, kun nää yksin maahan tulleet käy jossain alkeiskielikoulutuksessa. Jotenkin niitten ensimmäisten kotoutumiskoulutuksen aikaisten vuosien riittävä tuki... tuntuisi että se on se ensisijaisin, koska siinä vaiheessa ne on hukassa. Silloin kun meillä oli näitä omia ryhmiä, niin he saattoi odottaa 2–3 vuotta. Silloin vastaanottokeskuksessa asuttu aika ja sen tukitoimet oli paljon tärkeämpiä, kuin jos se on vain puoli vuotta. (Opettaja)

Jatkotutkimukselle on selvä tarve. Tilastojen perusteella olisi tutkittava, miten pakolaisina yksin tulleet jo kauan Suomessa asuneet ovat kotoutuneet useampien indikaattoreiden valossa eri taustamuuttujia käyttäen. Silloin saisi selville miten moni on pärjännyt, ja miten moni jäänyt marginaaliin.

Mut kyllä se aika kova oma halu ja oma yrittäminen pitää olla. Pitää olla valmis tekemään hitosti hommaa. Ja samalla sun pitää olla oikeassa paikassa oikeaan aikaan, siinä pitää olla vähän tsäkääkin, ehkä suhteita tai jotain muuta. (Ohjaaja 7)

Kirjallisuus

- Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen H. (toim.) (2011): Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf – Luettu 31.10.2013.
- Alitolppa-Niitamo, A. (2004): The Icebreakers: Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education. The Family Federation of Finland, The Population Research Institute D 42/2004. Helsinki.
- Asiantuntijatyöryhmä (2014): HALATEN-hanke, Palvelupolku yksintulleille.
- Carlson, B. E., Cacciatore, J. & Klimek, B. (2012): A Risk and Resilience Perspective on Unaccompanied Refugee Minors. *Social Work*, 57:3 (2012), 259–269.
- Eide, K. & Broch, T. (2010): Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer. Regionsenter for barn og unges psykiske helse. Helse-region Øst og Sør. [http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/\\$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf/$file/Ketil%20Eide%20og%20Tuva%20Broch_KOMPLETT.pdf) – Luettu 7.10.2013.
- EMN (2014): Maahanmuuton tunnusluvut 2013. http://www.emn.fi/files/981/EMN_Maahanmuuton_tunnusluvut_2013_final.pdf – Luettu 1.7.2014.
- European Return Platform for Unaccompanied Minors (ERPUM) (2014): <http://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Board/EU-and-international/International-projects/ERPUM.html> – Luettu 5.3.2014.
- Eurostat (2014): http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Asylum_statistics – Luettu 24.4.2014.
- EU-tuomioistuin (2013): Court of Justice of the European Union Judgment in Case C-648/11. <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2013-06/cp130071en.pdf> – Luettu 12.8.2013.
- Freud, A. & Burlingham, D. (1943): *War and Children*. Medical War Books. New York.
- Hartwell, C. A. (2011): *Former Unaccompanied Refugee Minors: Stories of Life in Resettlement*. University of Michigan, Social Work and Psychology. http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/86309/cahartwe_1.pdf?sequence=1 – Luettu 2.8.2013.
- Heikkilä, S. (2010): Alaikäisinä Suomeen ilman huoltajaa saapuneet turvapaikanhakijataustaiset nuoret. Tuetun asumisen mallin vaikutukset. EHJÄ ry. http://www.ehja.fi/kuvat/sanna_heikkila.pdf – Luettu 14.8.2013
- Helander, R. & Mikkonen, A. (2002): Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, E13/2002.

Helsingin Sanomat 18.10.2008.

Hodes, M., Jagdev, D., Chandra, N. & Cunniff, A. (2008): Risk and Resilience for Psychological Distress Amongst Unaccompanied Asylum Seeking Adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(7), 723–732.

Jokinen, R. (2010): Turvapaikanhakijalapsen sosiaalityöntekijöiden määrityksiä yksintulleeseen lapsen edusta. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Yhteiskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110082> – Luettu 11.11.2013.

Jokisaari, S. (2006): Kotouttamislain merkitys kotoutumisessa maahanmuuttajan näkökulmasta. Siirtolaisuusinstituutti, Web Reports 18. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports18.pdf> – Luettu 4.11.2013.

Kohli, R. (2006): The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-Seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work* (July 2006) 36 (5): 707–721.

Kohli, R. & Mather, R. (2003): Promoting Psychosocial Well-Being in Unaccompanied Asylum Seeking Young People in The United Kingdom. *Child and Family Social Work* 2003:8: 201–212.

Koordinaatti (2014): <https://sites.google.com/a/milapro.fi/carecomponent/yksikoetja-rinnakkaisyritykset/koordinaatti> – Luettu 6.6.2014.

Kotouttaminen.fi (2014): <http://www.kotouttaminen.fi> – Luettu 6.6.2014.

Käkönen, H. (2010): Ohjaajan psyykkinen tuki ryhmäkodin asukkaille: alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen. Metropolia Ammattikorkeakoulu 2010. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201005149304> – Luettu 3.9.2013.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 17.6.2011/746.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (kumottu) 493/1999.

Lee, J. S. (2012): Unaccompanied Refugee Minors and their Strategies to Navigate a New World: A Grounded Theory. Virginia Commonwealth University, Richmond, Virginia. <http://hdl.handle.net/10156/3862> – Luettu 15.8.2013.

Lepola, O. (2012): Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Lastensuojelun Keskusliitto. http://www.lskl.fi/files/1354/Ei_omainen_eika_viranomainen.PDF – Luettu 6.11.2013.

Lundqvist, K. (2008): Identitet okänd. Om socialt arbete på grupphemmen för barn som ensam söker asyl i Finland. Pro gradu-avhandling i socialt arbete. November 2006. Samhällsvetenskapliga fakulteten. Åbo Universitet. Migrationinstitutet, Web Reports 42. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports42.pdf> – Luettu 9.9.2013.

Lähteenmäki, M. (2013): Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 247. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8205-4> – Luettu 6.3.2014.

- Maahanmuuttovirasto (2014): <http://www.migri.fi/medialle/tilastot> – Luettu 5.6.2014
- Mikkonen, A. (2013): Myös Suomeen tulleet pakolaislapset ja -nuoret kaipaavat ja tarvitsevat perhettään. Teoksessa: Heikkilä, E. & Söderling, I. (toim.): Siirtolaisuus-Migration, Supplement 2013, 22–31. http://www.migrationinstitute.fi/art/pdf/SM_1_2013_Supplement.pdf – Luettu 9.8.2013.
- Mikkonen, A. (2011): Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja -nuoria? Teoksessa: Alanko S., Marttinen I. & Mustonen H. (toim.) Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. s. 78–93. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf – Luettu 25.9.2013.
- Mustonen, H. & Alanko, S. (2011): Lapsen Etu – Projektin puheenvuoro. Teoksessa: Alanko, S, Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.): Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf – Luettu 9.1.2014.
- Myllymäki, K. (2014): Taustaa Varsinais-Suomen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanotolle. Käsikirjoitus, Siirtolaisuusinstituutti 2014.
- Näkökulmia turvapaikkapolitiikkaan – Kehitysehdotuksia ja pohjoismaista vertailua (2009): Sisäasiainministeriön julkaisut 21/2009
- Opetushallitus (2014): http://www.oph.fi/ajankohtaista/tiedotteet/101/0/opetus-suunnitelman_perusteet_lukiokoulutukseen_valmistavaan_koulutukseen – Luettu 6.6.2014
- Orgocka, A. (2012): Vulnerable Yet Agentic: Independent Child Migrants and Opportunity Structures. Teoksessa: Orgocka, A. & Clark-Kazak, C. (toim.): Independent Child Migration – Insights into Agency, Vulnerability and Structure. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 136, 1–11.
- Pakolaisneuvonta (2014): http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=135&lang=suo – Luettu 8.4.2014
- Pakolaisneuvonta ry. & Maahanmuuttovirasto (2010): Edustajana turvapaikkamenettelyssä. Opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle. http://www.migri.fi/download/16470_PAN_edustajaopas_2010_fi.pdf?e1beecffc01ad188 – Luettu 10.9.2014.
- Parsons, A. (2010): Selvitys lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutetun toimiston julkaisuja 6–2010. Politiken 16.12.2010.
- PUCAFREU (2013): <http://www.pucafreu.org/> – Luettu 13.12.2013.
- Qvist, L-M. (2010): Esipuhe. Teoksessa: Heikkilä, S. (toim.): Ohjaaja kulkee vierellä ja tuuppii oikeaan suuntaan. Alaikäisinä Suomeen ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneet nuoret. Tuetun asumisen mallin vaikutukset. EHJÄ ry. Lappeenranta. http://www.ehja.fi/kuvat/sanna_heikkila.pdf – Luettu 10.12.2013.

- Raghallaigh, M. & Gilligan, R. (2010): Active Survival in the Lives of Unaccompanied Minors: Coping Strategies, Resilience, and the Relevance of Religion. *Child & Family Social Work* 15 (2), 226–237.
- Rantakokko, V. (2013): Koulutuspolun muodostaminen ja toimijuus Suomeen turvapaikanhakijoina yksin tulleiden nuorten kertomuksissa Oulussa 2012. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, kulttuuriantropologia.
- Ruohonen, R. (2013): Seudullinen kotouttamisohjelma vuosille 2013–2016. Raision kaupunki. [http://www.naantali.fi/perhe_ja_sosiaali/aikuissosiaalityo/fi_FI/aikuissosiaalityo/_files/90394400851432564/default/Seudullinen%20koto-ohjelmaluonos%20p%C3%A4ivitys%2031%203%202013%20\(270313\)%20\(3\).pdf](http://www.naantali.fi/perhe_ja_sosiaali/aikuissosiaalityo/fi_FI/aikuissosiaalityo/_files/90394400851432564/default/Seudullinen%20koto-ohjelmaluonos%20p%C3%A4ivitys%2031%203%202013%20(270313)%20(3).pdf) – Luettu 4.3.2014
- Räikkönen, K., Lahti, M., Heinonen, K., Pesonen, A.K., Wahlbeck, K., Kajantie, E., Osmond, C., Barker, D.J. & Eriksson, J.G. (2013): Risk of severe mental disorders in adults separated temporarily from their parents in childhood: the Helsinki birth cohort study. *Journal of Psychiatry Research*. 2011 Mar 45(3):332–8
- Saukkonen, P. (2013): Erilaisuuksien Suomi – Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Gaudeamus Oy.
- Sjöblom-Immala, H. (2013): Tervetuloa Suomeen? Korkeakouluopiskelijoiden asenteita mittaava ETNOBAROMETRI 2013. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A 44.
- Snellman, O. (2012): ”Haavoittuva ja osallinen”: Teoreettisia ja tutkimuksellisia lähtökoh-
tia psykososiaaliseen tukityöhön Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköissä.
Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköiden psykososiaalisen tuen käsikirja 2.
Oulun vastaanottokeskus, Alaikäistyön kehittämishanke 2010–2012. http://www.edustajat.fi/pdf/20120913_psykososiaalisen_tuen_kasikirja.pdf Luettu 10.12.2014
- Sosiaaliportti (2014): <http://www.sosiaaliportti.fi/> – Luettu 31.5.2014..
- Sourander, A. (1998): Behaviour Problems and Traumatic Events of Unaccompanied Refugee Minors. *Child Abuse Neglect* (22) 7: 719–727.
- Stretmo, L. & Melander, C. (2013): Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp. FoU i Väst. Göteborgsregionens kommunalförbund, Rapport 2:2013.
- Suikkanen, S. (2010): Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2010. https://www.hdl.fi/images/stories/liitteet/101459_HDL-raportti_LR.pdf – Luettu 2.10.2013..
- Turner, VW. (1964): *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage*. Teoksessa: Lessa, W. A. & Vogt, E. Z. (toim.): *Reader in Comparative Religion: An Anthropological Approach* (4th Edition). Harper & Row, New York 1979, 234–243.
- Turun kaupungin maahanmuuttajien kotouttamisohjelma 2014–2017 (2014): <http://www05.turku.fi/kesvi/ah/kv/2014/0310003x/Images/1304449.pdf> – Luettu 23.5.2014.

- Turun kaupunki, sosiaalilautakunta 14.5.2008. Lausunto Suomen Punaisen Ristin ylläpitämän Turun vastaanottokeskuksen muutoksesta. <http://www05.turku.fi/ah/sosla/2008/0514014x/1879029.htm> Luettu – 4.2.2014.
- Turun Sanomat 5.3.2014; 31.5.2014.
- Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM (2014): <https://www.tem.fi/> – Luettu 6.6.2014.
- Ulkomaalaislaki 2004/301
- UNHCR – Mid Year Trends 2013 (2014): <http://www.unhcr.org/52af08d26.html> – Luettu 15.4.2014.
- Varsinais-Suomen Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) (2014): Sähköposti 4.6.2014.
- Vervliet, M. (2013): *The Trajectories of Unaccompanied Refugee Minors: Aspirations, Agency and Psychosocial Well-Being*. Universiteit Gent, Academia Press.
- Watters, C., Hossain, R., Brown, R. & Rutland, A. (2009): *Crossing Thresholds: Acculturation and Social Capital in British Asian Children*. Teoksessa: Wetherell, M. (toim.): *Theorizing Identities and Social Action*. Identity Studies in the Social Sciences. Palgrave Macmillan, pp. 198–217.
- Wernesjö, U. (2014): *Conditional belonging. Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices*. Acta Universitatis Upsaliensis. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 93 <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:689776/FULLTEXT01.pdf> – Luettu 7.5.2014..
- Zyskowitz, B. (2010): *Maahanmuutto*. http://www.benkku.fi/puheet_maahan.html – Luettu 11.2.2014
- Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa (2009): Euroopan muuttoliikeverkosto. http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf – Luettu 2.9.2013.

Krister Björklund

”Haluan koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa”

Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa on viimeisen 30 vuoden aikana vaihdellut alle sadasta noin 700:aan vuodessa. Lapset ja nuoret on tavallisesti perheen toimesta lähetetty pakomatkalle aseellisten konfliktien repimistä maista, kuten Irakista, Somaliasta ja Afganistanista. Jotkut heistä ovat matkalla joutuneet eroon vanhemmistaan tai jääneet orvoksi. Suomeen päästyään yksintulleet lapset ja nuoret kohtaavat monenlaisia haasteita ja ongelmia. Sopeutumisvaikeuksien lisäksi monia lapsia ja nuoria painaa huoli kotimaahan jääneestä perheestä.

Tässä julkaisussa kerrotaan Varsinais-Suomeen asettuneiden, yksintulleiden alaikäisten, nyt jo aikuistuneiden, turvapaikanhakijoiden kokemuksista Suomeen saapumisensa jälkeen. Tietoja on kerätty sekä yksintulleilta itseltään että heidän parissaan työskenteleviltä tahoilta. Raportti kertoo yksintulleiden kotoutumisesta, heidän koulutuksestaan, työnsaannistaan ja niihin liittyvistä haasteista. Julkaisu antaa tietoa niin maahanmuuton asiantuntijoille kuin suurelle yleisöllekin.

Tutkimus on osa HALATEN -hanketta, jonka rahoitukseen Euroopan unionin Pakolaisrahasto osallistuu.

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Pakolaisrahasto
Pakolaisten auttamiseksi

Siirtolaisuusinstituutti
Migrationsinstitutet
Institute of Migration
www.siirtolaisuusinstituutti.fi

ISBN 978-952-5889-72-7 (painettu)
ISBN 978-952-5889-73-4 (ebook/PDF)

ISSN 0356-9659